

Uppkomsten av
Teosofiska Samfundet
i Finland

Tore Ahlbäck

Religionsvetenskapliga skrifter nr 28

1995

**UPPKOMSTEN AV TEOSOFISKA
SAMFUNDET I FINLAND**

Religionsvetenskapliga skrifter nr 28

Uppkomsten av
Teosofiska Samfundet
i Finland

Tore Ahlbäck

Åbo Akademi

Åbo 1995

CIP Cataloguing in Publication

Ahlbäck, Tore

Uppkomsten av Teosofiska Samfundet i Finland /
Tore Ahlbäck. - Åbo : Åbo Akademi, 1995. - (Reli-
gionsvetenskapliga skrifter, ISSN 0780-1270 ; nr
28)

ISBN 951-650-656-9

UDK 141.332 (480)

ISBN 978-952-12-4177-2 (online)

ISSN 0780-1270

ISBN 951-650-656-9

Åbo Akademis tryckeri

Åbo 1995

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 TEOSOFI I FINLAND	4
1.1 UNDERSÖKNINGENS SYFTE	10
2 KÄLLÄGET OCH TIDIGARE FORSKNING.....	11
3 TEOSOFISKA SAMFUNDET	12
4 TEOSOFISKA SAMFUNDET I FINLÄNSK PRESS RUNT 1890.....	21
5 ARTIKEL OM TEOSOFI I ÅBO TIDNING	22
5.1 STIFTARPERSONLIGHETENS BETYDELSE VID EN RELI- GIÖS RÖRELSES UPPKOMST	23
5.1.1 HELENA PETROVNA BLAVATSKY	25
5.2 TEOSOFISKA SAMFUNDETS LÄROMÄSSIGA BAKGRUND.....	27
5.3 EN VÄLVILLIG FRAMSTÄLLNING AV TEOSOFISKA SAMFUNDET	31
6 ALEXANDER FULLERTON I NYA PRESSEN.....	34
6.1 TEOSOFIN ÄR INTE EN NY TROSFÖRM.....	36
6.2 TEOSOFI ÄR KUNSKAP	37
6.3 PRÖVNING AV TEOSOFINS SANNINGSHALT	39
6.4 FÖREKOMSTEN AV ADEPTER	42
6.5 FENOMEN SOM BEVIS	44
6.6 REINKARNATION OCH KARMA	45
6.7 MÄNNISKANS KONSTITUTION	47
6.8 FÖRNYAD REINKARNATION	50
6.9 ANTROPOGONI	53
6.10 MÄNNISKANS UTVECKLING.....	54

6.11 DET INTERNATIONELLA TEOSOFISKA SAMFUNDETS UPPKOMST	61
7 ARVI GROTENFELT I VALVOJA	64
7.1 MAHATMERNAN.....	67
7.2 MÄNNISKOANDENS UTVECKLING.....	69
8 DE FÖRSTA FINLÄNDSKA MEDLEMMARNA	72
9 EN SKANDINAVISK SEKTION INKLUDERAN- DE DEN "SVENSKTALANDE DELEN AV FIN- LAND" GRUNDAS.....	74
10 SVENSKSPRÅKIG TEOSOFISK VERKSAM- HET INLEDS.....	75
10.1 HELSINGFORS CENTRE	78
10.2 JUDGESTRIDEN	80
10.3 TEOSOFISKA BIBLIOTEKET	82
11 PEKKA ERVAST	84
11.1 BARNDOM OCH UPPVÄXT	84
11.2 MÖTET MED TEOSOFIN	88
12 SVENSKSPRÅKIG TEOSOFISK VERKSAM- HET FORTSÄTTER	94
13 FINSKSPRÅKIG TEOSOFISK VERKSAM- HET INLEDS.....	102
13.1 TEOSOFI FÖR SOCIALISTER	108
13.2 FINSKSPRÅKIG LITTERATURKOMMITTÉ	109
13.3 TEOSOFISK VERKSAMHET UTANFÖR HELSINGFORS	115
13.4 EN TIDSKRIFT OCH ETT FÖRLAG GRUNDAS	118
13.5 UPPBYGGNADEN AV ETT TEOSOFISKT MÖTE.....	119

13.6 PLANER PÅ ATT GRUNDA ETT FINLÄNSKT SAMFUND	119
13.7 PEKKA ERVAST KÅSERAR OM TEOSOFERNA I HELSINGFORS	120
14 VEIKKO PALOMAAS SEXUALBOK.....	123
15 VERKSAMHETEN UNDER ÅR 1906	130
16 VEIKKO PALOMAAS MISSIONSRESOR.....	134
17 VERKSAMHETEN UNDER ÅR 1907	143
18 GRUNDANDET AV TEOSOFISKA SAMFUND DET I FINLAND	152
18.1 DET FÖRSTA KONSTITUERANDE MÖTET	153
18.2 HELLNERKOMMITTÉN.....	155
18.3 DET ANDRA KONSTITUERANDE MÖTET.....	156
18.4 ANHÅLLAN OM KONSTITUERING TILL ANNIE BESANT.....	159
18.5 DET TREDJE KONSTITUERANDE MÖTET	167
18.6 SEKTIONEN FASTSTÄLLS AV ANNI BESANT.....	170
18.7 DEN NYA SEKTIONEN FIRAS	172
19 AVSLUTNING	174
20 LITTERATURFÖRTECKNING	180

1 TEOSOFI I FINLAND

Teosofiska Samfundet i Finland grundades 1907. Men redan 1892 anslöt sig de första finländarna till det Teosofiska Samfundet i Sverige. På grund av de politiska förhållandena i Finland var det inte möjligt att grunda ett teosofiskt samfund förrän 1907. Omkring 100 år före grundandet av det Teosofiska Samfundet i Finland hade landet blivit ett storfurstendöme under Ryssland, efter 1808-1809 års krig mellan Sverige och Ryssland, och de ryska myndigheterna tillät inte att det grundades ett teosofiskt samfund på storfurstendömets område, ej heller i moderlandet.

Bakgrunden till läget i Finland i början av 1890-talet, när den teosofiska verksamheten bland de svenskspråkiga inleddes, var politiskt och språkpolitiskt följande. Vid skilsmässan från Sverige var svenskan den bildade klassens språk. Allmogen och högreståndspersoner talade inte samma språk - allmogen talade finska (med undantag för den finlandssvenska allmogen) och högreståndspersoner talade svenska. När nationalromantiken nådde Finland på 1820-talet var dess budskap följande: Finland bör anta finskan som enda språk. Kritikerna av detta förslag ifrågasatte huruvida finnar alls kunde bli bildade och huruvida det finska språket alls kunde användas som ett bildningsinstrument. Som motargument användes det faktum att ett epos som Kalevala hade kunnat skapas på basen av finska folksångares dikter. De personer som var engagerade i att ge det

finska språket en mera framträdande plats - på grund av att detta språk talades av ca 85 % av landets befolkning - behärskade inte alltid själva finska. Sålunda skrevs t.ex. protokollen i Finska litteratursällskapet, som hade grundats 1831 för att "idka forskning inom det nationella området", på *svenska*. På 1840-talet blev det populärt bland de s.k. fennomanerna att efter förmåga använda sig av enbart finska. Det ledde i flera fall till att "[...] hela familjer började tala ett annat språk än det de talat sedan barnsben" (ett exempel på detta framkommer i den föreliggande undersökningen i fråga om familjen Ervast) och att svenskspråkiga ståndspersoner umgicks med finskspråkiga bönder. I slutet av 1800-talet var fortfarande de svenskspråkiga proportionellt i mycket högre grad representerade inom den "bildade klassen" än bland bönderna. I den motrörelse mot fennomanerna som de s.k. svekomanerna inledde på 1860-talet ville man att den svenskspråkiga bildade klassen skulle upplysa den svenskspråkiga allmogen om dess svenska nationalitet och väcka intresse för denna. I detta sammanhang spreds därtill från Frankrike en raslära som gick ut på att "arierna" var en överlägsen ras. När detta av svekomanerna tillämpades på situationen i Finland så ledde det till att dessa beklagade att de hade bringats i en så nära kontakt med "detta kortskalliga och gulhyade uraliska folk" (Jutikkala och Pirinen 1982: 122), vilket resulterade i att polemiken mellan svekomanerna och fennomanerna började artikuleras i termer av högre och lägre raser (ett exempel på en rasteori framkommer i den

föreliggande undersökningen, nämligen Helena Petrovna Blavatskys raslära med dess mycket speciella syn på svenskar och finnar).

Utvecklingen i Finland under senare delen av 1800-talet gynnade dock det finska språket. Redan 1858 beslöts det att finska skulle vara officiellt språk i de kommuner där huvuddelen av befolkningen talade finska. Samma år grundades det första finska läroverket. År 1890 sökte sig lika många finskspråkiga som svenskspråkiga till läroverk - och året innan skrev för första gången fler finskspråkiga än svenskspråkiga studenter in sig vid universitetet i Helsingfors. "De nationella värdenas betydelse underströks vid sekelskiftet av den nyromantiska strömning inom konsten vilken karakteriserades av ett brinnande intresse för Kalevala" (Jutikkala och Pirinen 1982: 137). Konstnären Axeli (Axel) Gallen-Kallela tog motiv för sina målningar ur Kalevala och diktaren Eino Leino skaldade på Kalevalameter med motiv lånade från finsk folktro. Sibelius tonsatte Finlandia 1899 - kort sagt sekelskiftet var en verklig blomstringstid för finländsk kultur, och orsaken var självständighetssträvandena som odlades under press från den ryska överhögheten. En god sak med de nationalistiska strömningarna var att de väckte till liv ett medvetande i den finländska nationen om att den hade en egen identitet - vilket var av största betydelse när den första allvarligt menade russificeringskampanjen inleddes i och med att Nikolaj Bobrikov 1898 utnämndes till generalguvernör. Han ville bl.a. avskaffa Finlands egen armé - denna borde uppgå i den

ryska armén. Han ansåg att "Rysslands värdighet" krävde att Finland skulle börja styras enligt rysk författning så att landet utåt skulle framstå som en rysk provins. Han ville att ryssar skulle få tillgång till de offentliga ämbetena. Hans ambitioner kröntes med framgång 15.2.1899 då tsar Nikolaj II bekräftade en förordning, det s.k. februarimanifestet, som gick ut på att rikslagar, dvs. lagar gemensamma för hela Ryssland inklusive Finland samt lagar som gällde bara för Finland, men som kunde anses vara av betydelse för det övriga kejsardömet, skulle stiftas i rysk lagstiftningsordning. Detta ledde till omfattande men fruktlösa protester från finländsk sida. Sålunda insamlades en adress med 522.931 namnunderskrifter. Kulturpersonligheter från olika europeiska länder, 1063 till antalet, undertecknade en adress riktad till tsaren - men utan resultat. Russificeringen fortskred. I juli 1901 fastställde Nikolaj II en av Bobrikov fabrikerad ny värnpliktslag - i enlighet med den ordning som nu rådde för rikslagstiftning. Detta ledde till att Finlands egen armé upplöstes. Hädanefter skulle finländska värnpliktiga försvara Ryssland - inte enbart Finland. Då det visade sig att fredliga protester inte ledde någon vart skapade man en underjordisk motståndsrörelse, som kallades Kagalen (efter en judisk organisation i Ryssland, som arbetade för förföljda judar). Kagalens verksamhet skapade dock allvarlig splittring i den finländska nationen. Medborgarna uppdelades i två grupper - konstitutionalisterna som höll hårt på att Finlands konstitution skulle följas och de som ville kompromissa och förhandla,

de s.k. undfallenhetsmännen. Bl.a. svekomanerna var konstitutionalister medan en del av fennomänerna var undfallenhetsmän. Genom nationalromantiken hade tanken lanserats att det var viktigare att bevara språket än att bevara rättsordningen. "Man trodde att nationalandan som tog sig uttryck i språket kunde överleva de svåra tider då grundlagarna var satta ur kraft" (Jutikkala och Pirinen 1982: 143). Svekomanerna misstänkte fennomänerna för att vara beredda till eftergifter gentemot ryssarna och att dessa i sin tur skulle stärka det finska språkets ställning - vilket även besannades. Fennomänerna fick nämligen under Bobrikovs mandat till stånd att finskan blev likvärdig med svenskan som förvaltningspråk.

Den första kraftmätningen mellan ryssar och finländare blev de s.k. militäruppbåden 1902. Tsaren hade av försiktighetsskäl beslutat att endast 1 % av de värnpliktiga skulle tas in i samband med att den nya värnpliktslagen första gången tillämpades. Icke desto mindre var motståndet från finländarnas sida så stort att tsaren efter ytterligare två uppbåd beslöt att helt avskaffa den personliga värnplikten i Finland och istället låta landet betala en extra skatt: "Konstitutionalisterna hade med andra ord räddat Finlands ungdom från att sändas ut i det rysk-japanska kriget". (Jutikkala och Pirinen 1982: 144). I samband med de demonstrationer som ordnades i Helsingfors med anledning av det första uppbådet sattes det in beridna kosacker med piskor. Åbo hovrätt tog därefter upp en anmälan som på grund av kosackinsatsen gjorts mot den högste ansvarige tjänstemannen, dvs.

den ryske generalguvernören; denne blev dessvärre förnärmad och bytte ut huvuddelen av hovrättens ämbetsmän. Därtill erhöll han i april 1903 nästintill diktatoriska fullmakter av Nikolaj II. Bobrikov fick nu möjlighet att blanda sig i den civila förvaltningen, att tillåta eller förbjuda föreningar samt att landsförvisa enskilda personer. Aktiviteter inleddes som bl.a. syftade till att skapa en organisation som skulle kunna göra aktivt uppror mot ryssarna, men detta stoppades av en ytterst radikal handling, mordet på Bobrikov, utfört av en ung finlandssvensk tjänsteman.

Bobrikovs efterträdare var en person med lägre russificeringsambitioner. Landsförvisade lantdagsmän fick nu återvända till fosterlandet. Konstitutionalisterna ville att ständerna skulle avstå från all verksamhet till dess en normalisering av förhållandena inträtt - och en normalisering inträffade även - så när som på att tsaren lät februarimanifestet fortsätta att gälla. Rysslands nederlag i rysk-japanska kriget möjliggjorde dock för vänstern i Ryssland att organisera en generalstrejk, som gjorde att tsaren fick göra eftergifter åt medborgarna. Strejken spred sig också till Finland och ledde till att tsaren 4.11.1905 upphävde februarimanifestet inkluderande generalguvernörens diktatoriska maktbefogenheter. Som ett resultat av storstrejken 1905 avgick den gammalfinska senaten och istället inträdde en konstitutionalistisk senat och Finlands autonomi var återställd.

På våren 1906 ersattes fyrståndslandtdagen med en enkammarlandtdag. Denna skulle väljas genom "allmän och lika" rösträtt och Finland fick därigenom den modernaste konstitutionen i hela Europa - bl.a. inkluderande rösträtt för kvinnor. År 1907 hölls första gången val enligt det nya förfarandet. Konstitutionalisterna förlorade, ungfinnarna och Svenska folkpartiet gick bakåt medan det gick hyggligt för gammalfinnarna och socialdemokraterna vann stort (Juttikala och Pirinen 1982: 117-148).

På grund av den politiska situationen i Finland verkade teosoferna i Finland i 15 år i nära kontakt med det Teosofiska Samfundet i Sverige innan ett eget samfund kunde grundas. Skälet var, som redan framkommit, att de ryska myndigheterna inte tillät grundandet av ett teosofiskt samfund.

1.1 UNDERSÖKNINGENS SYFTE

I föreliggande studie skall Teosofiska Samfundets uppkomsthistoria i Finland tecknas i sina huvuddrag. Undersökningen inleds med ett klarläggande av hur teosofin presenterades i finländsk press i början av 1890-talet. Inläggen i den finländska pressen var fåtaliga, men av de tidningsartiklar som förekom kunde de finländska tidningsläsarna ändå få en viss uppfattning om vad Teosofiska Samfundets lära gick ut på. Därefter redovisas för uppkomsten av teosofisk verksamhet i Finland, från den blygsamma starten i början av 1890-talet fram till grundandet av det finländska samfundet 1907.

2 KÄLLÄGET OCH TIDIGARE FORSKNING

En hänvändelse till Teosofiska Samfundet i Finland gav vid handen att samfundet inte förfogar över ett arkiv rörande sin egen tidigaste historia. De viktigaste källorna har som en följd därav begränsats till dagstidningar och tidskrifter, till det svenska Teosofiska Samfundets tidskrift, *Teosofisk Tidskrift*, och det finländska samfundets tidskrifter, *Omatunto* [Samvetet] och *Tietäjä* [Den vise], det finländska samfundets tryckta protokoll samt till icke samtida källor, framförallt sådana som härrör från teosofer - vilket betyder att huvuddelen av källorna måste misstänkas för tendens.

Teosofiska Samfundets tidigaste historia i Finland har tidigare behandlats i två monografier: Atte Pohjanmaas *Suomen Teosofinen Seura 30-vuotias* [Teosofiska Samfundet i Finland 30 år] från 1937 och A. E. Jokipiis *Teosofinen liike Suomessa* [Den teosofiska rörelsen i Finland], också den från 1937. Det förstnämnda arbetet måste misstänkas för tendens till förmån för samfundet och det sistnämnda för tendens till nackdel för samfundet.

Centralpersonen inom Teosofiska Samfundet i Finland, Pekka Ervast, har blivit föremål för en tendentiös biografisk framställning, nämligen Aimo Melas *Pekka Ervast. Kirjailija, teosofian tutkija, kristillinen mystikko* [Pekka Ervast. Författare, utforskare av teosofin, kristen mystiker].

Det är på inget sätt överraskande att Teosofiska Samfundet i Finland inte blivit föremål för större in-

tresse från den religionshistoriska forskningens sida. Situationen är densamma på det internationella planet. Varken Teosofiska Samfundet eller Antroposofiska Sällskapet har hittills blivit föremål för ett vetenskapligt studium av en omfattning som skulle svara mot den betydelse som dessa rörelser har haft och fortfarande har på det religiösa fältet.

3 TEOSOFISKA SAMFUNDET

Teosofiska Samfundet spelade en inte obetydlig roll i den rörelse som ledde fram till Indiens självständighet och för revitaliseringen av buddhismen på Sri Lanka. Dess betydelse i väst består framförallt i att det var den första rörelse som i större omfattning introducerade indiska läropunkter på traditionellt kristet område. Den inspirerade den irländska litterära renässansen och spelade en roll i utvecklingen av den abstrakta konsten. Teosofiska Samfundet kan betraktas som den första nya religiösa rörelsen i den första vågen och den gav upphov - direkt och indirekt - till ett stort antal andra nya religiösa rörelser, bl.a. antroposofin, Alice Baileys Arkanskola, Liberala katolska kyrkan och I Am-rörelsen. Teosofiska Samfundets läror är även en viktig bakgrundsfaktor till hela det komplex av nya religiösa rörelser och aktiviteter som går under namn av New Age (Campbell 1980: 1-2; Ahlbäck 1990: 51-52).

Teosofiska Samfundet grundades i september 1875 i New York av Helena Petrovna Blavatsky och Henry Steel Olcott (det föregicks av den s.k. "The Miracle

Club” som Olcott grundade i maj 1875). Samfundet höll sitt första reguljära möte 17.11.1875. Olcott, som hade valts till president, hävdade att samfundet syftade till att befria allmänheten från teologiska vidskepligheter och en underdånig inställning till vetenskapen. Olcott framhöll att samfundet inte var spiritistiskt, eftersom man i spiritismen möter “[...] a barrier of imposture, tricky mediums, lying spirits, and revolting social theories”. Istället skulle samfundet ägna sig åt de uråldriga källorna till all religion, nämligen de hermetiska skrifterna och Vedatexterna. Det ressentiment mot kristendomen som städse kännetecknade ledarna för det Teosofiska Samfundet yttrade sig även vid detta tillfälle. Olcott sade nämligen att Samfundet bl.a. skulle visa de kristna att många av deras mest omtyckta läropunkter hade en hednisk bakgrund (Campbell 1980: 26-29; Ahlbäck 1990: 53-54).

En kort tid efter grundandet av samfundet skrev Blavatsky *Isis Unveiled* (1977), det första av hennes två stora arbeten. Den handlar om den andliga utvecklingen av människans odödliga ande. Människan är en kosmisk pilgrim och har en dubbel natur. Hon består dels av en gnista från det gudomliga och dels av kropp och förnuft. Hennes huvuduppgift i livet är att skapa en riktig relation mellan de högre och de lägre delarna hos sig själv. Blavatsky vill även påvisa att alla religioner har en sann esoterisk kärna och att det i alla religioner förekommer inslag av ockultism. Olcott, som hjälpte Blavatsky med boken, menade att hon skrev i ett inspirerat tillstånd. Blavatsky själv

hävdade att hon skrev på diktamen av sin mästare, dvs. en av de semigudomliga mahatmerna (Campbell 1980: 32-34; Ahlbäck 1990: 54; Reller 1979: 491).

Blavatskys tyngsta kritiker, William Emmette Coleman, medlem av American Oriental Society, Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, Pali Text Society, Egypt Exploration Fund och Geographical Society of California, ägnade tre år åt kritisk granskning av Blavatskys produktion. Ifråga om *Isis Unveiled* konstaterar han att han funnit 2.000 plagierade passager övertagna från andra böcker utan angivande av källa. Han säger att Blavatsky i denna bok har 1.400 referenser, men att hon i verkligheten har använt sig av bara ca 100 arbeten, som hon själv hade tillgängliga när hon skrev *Isis Unveiled*. Större delen av dessa var tryckta under 1800-talet och det var ur dessa 100 böcker hon tog alla sina plagiat. Hennes 1.400 referenser gäller dessa 100 arbeten samt i *dessa* arbeten nämnda ytterligare 1.300 böcker (Coleman 1976: 353-354).

Teosofiska Samfundet blev ingen succé - till att börja med. De ursprungliga medlemmarna började en efter en lämna samfundet. Efter ett år av verksamhet började även mötestillfällena inställas på grund av brist på intresse. Verksamheten flyttade över till den bostad som Blavatsky och Olcott delade. Här utövade Blavatsky till besökarnas glädje sina speciella tricks: hon lyckades få klockor att ringa utan att någon rörde dem, hon skrev monogram på näsdukar på ett mysteriöst sätt osv. Det här var hen-

nes sätt att väcka folks intresse för teosofin och hon fortsatte med det under hela sin tid i Teosofiska Samfundet. Det rörde sig med andra ord helt enkelt tricks - de kallades i Teosofiska Samfundet för fenomen - som i en annan kontext framförs inför publik av trollkonstnärer och taskspelare för pengar. Blavatsky gjorde det helt gratis (Campbell 1980: 75-77; Ahlbäck 1990: 55).

Blavatsky och Olcott försökte nu etablera kontakt med ett antal andra esoteriska grupper. En vändpunkt innebar Olcotts möte med en representant för Dayananda Sarasvati och dennes nyhinduistiska reformrörelse Arya Samaj - som även den hade grundats 1875. Dayananda Sarasvati inbjöd Teosofiska Samfundet att ansluta sig till Arya Samaj, och 1878 ändrades Teosofiska Samfundets namn till Theosophical Society Arya Samaj (Campbell 1980: 77-78; Ahlbäck 1990: 55).

I december 1878 avreste Blavatsky och Olcott till Bombay via London - där de besökte en loge som tillhörde Teosofiska Samfundet; ytterligare en loge fanns vid denna tid i Grekland. Detta var samtidigt inledningen till det andra skedet i Teosofiska Samfundets historia. Högkvarteret fanns i Bombay under de första tre åren och publicerandet av samfundets språkrör, *The Theosophist*, inleddes där 1879. Tidskriften fick 600 prenumerationer på tre månader, vilket var en hög siffra för dåtida indiska förhållanden. Ett antal inflytelserika indier blev medlemmar i samfundet och loger grundades över hela landet. Rörelsen

spred sig också till de större städerna i Europa under 1880- och 1890-talen (1887 hade samfundet 400 loger). Olcott reste omkring och grundade loger, medan Blavatsky utförde sina s.k. fenomen i högkvartret, som 1882 hade flyttats till Adyar, en förstad till Madras i Sydindien (Campbell 1980: 78-80; Ahlbäck 1990: 56).

Blavatsky och Olcott var elever hos Dayananda Sarasvati under ett år - därefter bröt de med honom och tog pansil, dvs. de konverterade till buddhismen. Ett resultat av Dayananda Sarasvatis undervisning var att hinduiska läropunkter - framförallt lärorna om reinkarnation och karma - inkorporerades i den teosofiska lärobyggnaden. Den teosofiska läran kan kort beskrivas på följande sätt. I enlighet med ett gnostiskt mönster emanerar den gudomliga gnistan i människan från en Universell Översjäl. Denna Översjäl är en aspekt av den allestädes närvarande, eviga, gränslösa och oföränderliga Principen, som ligger bortom människans fattningsförmåga. Gnistan emanerar från Översjälen till ett universum som är obegränsat och den har framför sig en pilgrimsfärd ner till materialiteten, där den blir inkarnerad i en kropp och blir underkastad karmalagen. Gnistan har till mål att utveckla sig till en adept under loppet av ett oftast mycket stort antal inkarnationer. Karmalagen kontrollerar denna utveckling och ser till att gnistan alltid inkarneras på ett sätt som gagnar dess utveckling. Blavatsky tänkande är på denna punkt influerat av Darwins utvecklingsteori. När gnistan har nått sitt mål och blivit en adept, blir den medlem i den Vita

Logen, som finns någonstans i Tibet, varefter den kan ägna sig åt att hjälpa gnistor som ännu inte utvecklats till adept. Adepterna i den Vita Logen har tillgång till fullständig kunskap om universum och om människan. De har under tidernas lopp regelbundet utvalt människor för att för sin tids människor förkunna kunskap om hur människan bör leva för att (inom överskådlig framtid) bli en adept. Alla stora religioner är ett resultat av denna verksamhet. Den på detta sätt uppenbarade kunskapen har städse under tidens lopp blivit förvanskad, även om en kärna av sanning finns kvar i alla religioner. Den person som adepterna utvalt att förkunna sanningen i vår tid heter Helena Petrovna Blavatsky (Frick 1975-78/2: 277-279; Ahlbäck 1990: 56-57).

Blavatskys s.k. fenomen i Adyar utgjordes framförallt av något som kallades precipiterade brev från adepterna i den Vita Logen, oftast tillskrivna en adept kallad Koot Hoomi. Med precipitation avsågs att en adept materialiserade brev innehållande speciella budskap till adressaterna. Under åren 1882-1884 precipiterades breven huvudsakligen på följande sätt. I högkvarteret fanns ett rum som kallades "Ockulta rummet", i vilket det fanns ett skåp. I detta skåp kunde den som önskade ett personligt meddelande från en adept - och det var många som önskade det - lägga in ett brev med en fråga. Skåpet stängdes efter det att ett brev med en fråga hade satts in i det, och efter en stund öppnades det på nytt. Då fanns där i regel ett svar från någon av adepterna - vanligen av Koot Hoomi, men även av Morya. År 1884 kom en av

de personer, som var anställda vid högkvarteret, Emma Coulomb, i konflikt med de övriga anställda, vandrade iväg till *Christian College Magazine* med ett antal av mahatmabreven, och förklarade att dessa lades in i skåpet i det ockulta rummet genom ett hål i skåpets baksida. Tillgång till detta hål i baksidan hade man från Blavatskys sovrum. Det nyligen grundade Society for Psychical Research i London sände då i väg en ung forskare vid namn Richard Hodgson för att under ett antal månader undersöka fallet. Han kom till slutsatsen att breven i de flesta fall hade skrivits av Blavatsky och att de hade placerats i skåpet av henne. Society for Psychical Research accepterade Hodgsons rapport och förklarade att Blavatsky hade "[...] förtjänat titeln som en av de mest fulländade, geniala och intressanta bedragarna i historien". Detta var för mycket också för Blavatsky, 1885 lämnade hon Indien för alltid. Hon bosatte sig först i Tyskland och från och med 1887 i London, där hon levde till sin död 1891. Hon grundade där 1888 en s.k. Esoterisk sektion i anslutning till Teosofiska Samfundets Brittiska Sektion och blev ordförande för denna (Campbell 1980: 87-90, 97-98; Ahlbäck 1990: 57).

Blavatsky publicerade 1888 sitt magnum opus, *The Secret Doctrine*, som snabbt blev det klassiska arbetet inom samfundet. Arbetet består av två delar, den första med titeln "Cosmogogenesis", den andra med titeln "Anthropogenesis". En skillnad mellan detta arbete och *Isis Unveiled* är att *The Secret Doctrine* innehåller lärorna om reinkarnation och karma och att

lärorna om uppkomsten av kosmos och av människan är mera utvecklade än i *Isis Unveiled*. William Colemans kritik av *The Secret Doctrine* är lika hård som hans kritik av *Isis Unveiled*. Han hävdar att den är full av plagiat:

The *Secret Doctrine*, published in 1888, is of a piece with *Isis*. It is permeated with plagiarisms, and is in all its parts a rehash of other books. Two books very largely form the basis of this work, - Wilson's translation of the *Vishnu Purana*, and Prof. Winchell's *World Life*. The *Secret Doctrine* is saturated with Hinduism and Sanskrit terminology, and the bulk of this was copied from Wilson's *Vishnu Purana*. Coleman 1976: 358.

Colemans dom över Blavatsky lyder på följande sätt:

There is not a single dogma or tenet in theosophy, nor any detail of moment in the multiplex and complex concatenation of alleged revelations of occult truth in the teachings of Madame Blavatsky and the pretended adepts, the source of which cannot be pointed out in the world's literature. From first to last, their writings are dominated by a duplex plagiarism, - plagiarism in idea, and plagiarism in language. Coleman 1976: 366.

Coleman har utan tvekan rätt i sin åsikt om plagiaten i *The Secret Doctrine*. Ur religionsfenomenologisk synpunkt är detta trots allt av sekundär betydelse. Det är fullständigt klart att Blavatsky inte citerade adepter - som hon själv hävdar - utan istället citerade ur tillgänglig lektyr, som Coleman säger. Det är å andra sidan en självklarhet att religionsgrundare erhåller sina insikter från källor som inte är av supra-

human karaktär. Det egna bidraget från religionsstiftarens sida består framförallt i den nya tolkning denne eller denna gör av det sedan länge kända kunskapsmaterialet. Detta gäller även för Helena Petrovna Blavatsky (Ahlbäck 1990: 58).

När Blavatsky "gick vidare" förlorade Teosofiska Samfundet sin karismatiska stiftare och blev inblandat i konflikter rörande efterträdare - vilket inte är ovanligt i fall som detta. Teosofiska Samfundet hade dock den ovanliga förmånen av att ha tillgång till ytterligare en karismatisk ledare - nämligen Annie Besant. Hon bistods i sin tur av den mycket kontroversielle C. W. Leadbeater, senare grundare av Liberala katolska kyrkan. Besant blev efter Henry Steel Olcotts död 1907 ledare för samfundet och fungerade som president för detta ända till sin död år 1933. I verkligheten gav hon samfundet en ny inriktning och blev även i den bemärkelsen en verklig ledare. Men efter henne har Teosofiska Samfundet aldrig erhållit en karismatisk ledargestalt, vilket i sin tur lett till en ökande stagnation. En viss respit i denna process innebär Leadbeaters och Besants utropandet av "den nye världsläraren" Jiddu Krishnamurti 1910. När denne på eget initiativ 1929 abdikerade från messiasvärdigheten gick utvecklingen inom Teosofiska Samfundet snabbt nedåt. År 1929 hade samfundet 45.000 medlemmar, ett år senare 40.000 och tio år senare 28.000 medlemmar (Ahlbäck 1990: 58-59).

4 TEOSOFISKA SAMFUNDET I FINLÄNSK PRESS RUNT 1890

Den första notiserna om Teosofiska Samfundet i finländsk press är föranledda av Svenska Teosofiska Samfundets grundande i Stockholm år 1889. Huvudpersonen i det svenska samfundet hette Gustaf Zander. Det var han som den 10 februari 1889 samlade 17 likasinnade personer till en överläggning i sitt hem i Stockholm för att diskutera frågan om grundandet av en "afdelning af det T. S".¹

Av det inledningsanförande som Gustaf Zander höll vid detta tillfälle framgår klart vilka syften de första teosoferna i Sverige hade. Zander inledde med att påminna de närvarande om vilka avsikter grundarna av det Teosofiska Samfundet, Helena Petrovna Blavatsky och Henry Steel Olcott hade, då de stiftade samfundet år 1875 i New York. Zander säger att dessa "[...] trodde, att Religionens och Vetenskapens intressen bäst skulle främjas genom att återuppliva studiet af Sanskrit, Pali, Zend och annan antik litteratur, i hvilken de Vise och Initierade åt människosläktet förvarat sanningar af det högsta värde rörande naturen och människan. Ett samfund, fullständigt fritt från allt sektväsende, hvars uppgift borde af alla nationer fullföljas i en anda af osjälfviskt hängifvande åt sanningens utforskande, och som med osviklig

¹ Det kan noteras att det är fråga om samma antal personer som var närvarande när Blavatsky och Olcott grundade Teosofiska Samfundet i New York 1875; detta är knappast en ren tillfällighet. Campbell 1980: 27.

opartiskhet skulle sprida resultaten af denna forskning - antogs kunna uträtta mycket till materialismens bekämpande och den sjunkande religiösa känslans höjande''' (Zander, G. 1897: 33-34; det framgår inte vilken källa Zander citerar). Vid följande sammanträde, 28.2.1889; antogs stadgar och valdes styrelse "[...] och sålunda hade den teosofiska rörelsen införts i Sverige och erhållit sin första organisation" (Zander, G.. 1897: 35).

5 ARTIKEL OM TEOSOFI I ÅBO TIDNING

Grundandet av Teosofiska Samfundet i Sverige noterades knappt två månader senare i finländsk press. Sålunda ingår det i *Åbo Tidning* 7.4.1889 en längre artikel med rubriken "Teosofi". Denna osignerade artikel är den första presentationen av Teosofiska Samfundet i en finländsk tidning. Artikelförfattaren inleder med att säga att man redan under några års tid hört talas om en "[...] lefnadsåskådning, en religion om man så vill, hvilken under namn af teosofi från Indien, där den är urgammal, vandrat öfver mot västerlandet och tillvunnit sig alt flere anhängare" (Teosofi 1889: 1, 6). Skribenten menar att nutiden kännetecknas av att tron på den etablerade religionen sviktar och att det finns ett antal människor som söker "något att hålla sig till". Detta ser författaren som förklaringen till att teosofin haft framgångar i Europa. Härtill kommer ytterligare att han anser att många av de teosofiska läropunkterna är förenliga med "en nyare tids behof af en praktisk religion, af

att deltaga i sträfvandena för medmänniskors bästa” (Teosofi 1889: 1, 6).

5.1 STIFTARPERSONLIGHETENS BETYDELSE VID EN RELIGIÖS RÖRELSES UPPKOMST

De åsikter skribenten i *Åbo Tidning* framför här ligger i linje med indologen J. W. Hauers uppfattning om bakgrunden till Teosofiska Samfundets uppkomst. Hauer har i ett arbete från 1922, *Werden und Wesen der Anthroposophie*, utrett bakgrunden till bl.a. Teosofiska Samfundets uppkomst.

Hauer utgår från att det vid studiet av uppkomsten av en ny andlig rörelse alltid bör gå att identifiera vissa bestämda sakförhållanden:

Bei der Entstehung jeder geistigen Bewegung wirken drei wesentliche Mächte zusammen: Das Bedürfnis der Zeit, d. h. das seelische und geistige Verlangen derer, die aufgewacht sind aus dem Banne des Alten und nach einem Neuen drängen; ferner das geistige Gut der Vergangenheit: Gedanken, Einsichten, Wahrheiten, Ziele, Ideale, die dem Geiste bedeutender Menschen entsprungen sind, und die der Schutt der Zeiten nicht zu begraben vermochte. Und endlich, und dies ist das Wichtigste, eine kraftvolle Persönlichkeit, die die Not der Zeit tief genug erlebt, oder doch ihre Bedürfnisse spürt und versteht, und in der das aus dem geistigen Gut der Vergangenheit lebendig wird, was dieses Bedürfnis stillen, die Not lösen kann.

Eine solche Persönlichkeit wird immer in der Vergangenheit wurzeln, aber doch nicht so, dass sie schon dagewesene Gedanken einfach übernimmt und weitergibt. Je kraftvoller dieser Geist ist, desto ursprünglicher wird er das Alte erleben und erlebend umgestalten, und so umgestaltet seinem Geschlechte verkündigen als rettende Wahrheit. Hauer 1922: 5.

Hauer anför ovanstående med direkt syftning på Antroposofiska Sällskapets uppkomst, men det framgår klart att han anser att det även gäller generellt. När han går till att i detalj utreda Antroposofiska Sällskapets uppkomst tar han sin utgångspunkt i Teosofiska Samfundet. Han motiverar detta, helt befogat, med att Antroposofiska Sällskapet historiskt har framväxt ur det Teosofiska Samfundet (Hauer 1922: 6)

Hauer pekar således, i idealistisk anda, på tre omständigheter som han anser vara viktiga att beakta vid studiet av uppkomsten av en religiös rörelse:

1. Tidens behov, dvs. de personers själsliga och andliga längtan, som vaknat upp ur det förgångnas fjättrar och strävar till något nytt.

2. Det andliga materialet i det förgångna: tankar, insikter, sanningar, mål, ideal, som härrör från betydande människor.

3. Det viktigaste: en kraftfull personlighet, som upplevt tidens nöd djupt nog, eller åtminstone anar och förstår dess behov, och i vilken det förgångnas andliga material blir levandegjort.

När Hauer går till att sätta in den antroposofiska rörelsen i sitt historiska sammanhang, dvs. det utgående 1800-talets och det inledande 1900-talets andliga rörelser, tar han sin utgångspunkt i grundandet av det Teosofiska Samfundet samt i det Teosofiska Samfundets centrala person, Helena Petrovna Bla-

vatsky. Det är motiverat att förutskicka några ord om henne.

5.1.1 *Helena Petrovna Blavatsky*

“Den kraftfulla personligheten” i samband med Teosofiska Samfundets uppkomst är Helena Petrovna Blavatsky, född 1831 i Yekaterinoslav, nu Dnepropetrovsk, i Ukraina. Fadern Peter von Hahn var en rysk officer med tysk adlig bakgrund. Modern, Helena Andreyevna von Hahn var en för sin tid känd författare, kallad “Rysslands George Sand” (Campbell 1980: 2-3).

Den biografiska kunskapen om Helena von Hahn är begränsad. Hon framställs som ett barn med stark vilja och livlig fantasi. Uppgifter från teosofiskt håll om att hon såg och kommunicerade med osynliga varelser av olika slag tillhör genren av legendära uppgifter om personer som grundat religioner eller religiösa rörelser, med syftet att legitimera dessa personer som annorlunda och speciella varelser (Campbell 1980: 3; Ahlbäck 1990: 52). Helena Petrovna von Hahn gifte sig vid 16 års ålder med viceguvernören i provinsen Yerivan i Armenien, den då 40-åriga Niki-for Blavatsky. Efter ett mycket kortvarigt giftermål lämnade hon sin man och - ja, vad hon gjorde under de följande 25 åren är oklart. Källorna är synnerligen spröda och den teosofiska historieskrivningen om Blavatskys verksamhet under dessa år går det inte att sätta tro till på grund av befogad misstanke om tendens. I denna historieskrivning berättas det fram-

förallt om hennes omfattande reseverksamhet som bl.a. innefattade en längre vistelse i Tibet. Denna uppgift får betraktas som ett försök att göra troligt att Blavatsky erhållit initiation på den ort dit hon sedermera förlade centralfigurerna i den teosofiska lärobildningen, nämligen de semigudomliga varelser som hon kallade mästare eller mahatmer, med sannolik förebild i spiritismens kontrollandar (Campbell 1980: 4 f.; Ahlbäck 1990: 52).

Hauer konstaterar utgående från ett brev skrivet av Blavatsky vid tiden för det Teosofiska Samfundets grundande att hon rörde sig över ett brett fält av religiösa och ockulta traditioner:

Olcott is now organising the Theosophical Society in New York. It will be composed of learned occultists and cabbalists, of *philosophes Hermétiques* of the nineteenth century, and of passionate antiquaries and Egyptologists generally. We want to make an experimental comparison between spiritualism and the magic of the ancients by following literally the instructions of the old Cabbalas, both Jewish and Egyptian. I have for many years [...] been studying *la philosophie Hermétique* in theory and practice, and am every day coming to the conclusion that spiritualism in its physical manifestations is nothing but the Python of the ancients or *la lumière astrale ou sidérale de Paracelsus, i. e.*, the intangible ether which Reichenbach calls Od. The Pythonesses of the ancients used to magnetise themselves - read Plutarch and his account of the *oracular currents*, read Cornelius Agrippa, Paracelsus, the *Magia Adamica* of Eugenius Philalethes, and others [...]. You will always see better, and can communicate

with the spirits by this means - self-magnetisation. Solovyoff 1976: 256-257; jfr Hauer 1922: 7-8.²

5.2 TEOSOFISKA SAMFUNDETS LÄROMÄSSIGA BAKGRUND

Hauer konstaterar att det i det ovan citerade brevet kan iakttagas en nästan 2.000 år lång ockult tradition i form av egyptisk, judisk och medeltida magi, moderna naturvetenskapliga eller naturfilosofiska hypoteser, spiritism och magnetism.

Hauer menar med rätta att teosofins rot befinner sig i spiritismen. Teosoferna sökte i början kontakt med andar medelst medier och man ville med vetenskapliga experiment tränga in på området för det översinnliga. Man strävade efter vetenskapligt vetande om det suprahumana (Hauer 1922: 7-8). Hauer konstaterar att spiritismen i sin teosofiska utformning framförallt poängterar att det finns något övernaturligt i människan (Hauer 1922: 10). Naturvetenskapen har enligt Hauer påverkat uppkomsten av den nutida ockultismen genom upptäckten av naturkrafter och kraftströmmar, som man inte kunde finna orsaken till. I början av den naturvetenskapliga forskningen verkade allt så klart, men nu blev världen på nytt hemlighetsfull. Elementar- och jordan-

² Solovyoff kommenterar Blavatskys påstående om att hon under många år studerat hermetisk filosofi med följande ord: "These 'many years' must have caused considerable surprise to her correspondent and to all who knew her; for up to the last moment - that of the spiritist failures, and want of food - not a word has been heard of any studies of the sort; the only talk has been about the 'mighty truths' of spiritism". Solovyoff 1976: 257.

darna kom fram ur sina gömställen (Hauer 1922:10). Hauer menar att teosofin i början var ockult naturvetenskap. Man försökte utforska dolda krafter i naturen och i människolivet och man kom till att "[...] i det osynliga har allt det synliga sin rot" (Hauer 1922: 10).

Vetenskapen hade enligt Hauer även på ett annat sätt bidragit till den teosofiska rörelsens uppkomst. Vetenskapen hade upptäckt nya krafter också i människan. Det gällde att utveckla dessa och med hjälp av dem behärska världen. Hauer hävdar att teosofin alltid har varit magi, dvs. ett försök att behärska naturen och människan med suprahumana krafter (Hauer 1922: 12).

En annan viktig bakgrundsfaktor till uppkomsten av den teosofiska rörelsen finner Hauer i religionshistorien och filosofin. Anslutningen till den kristna religionen hade under senare delen av 1800-talet minskat, speciellt bland de intellektuella. Man hade börjat intressera sig även för andra religioner än den kristna. Teosofin var den första religiösa rörelse som gick in på denna väg och som försökte finna det gemensamma i alla religioner och återföra detta på en speciell förmåga hos upplysta personer att skåda sanningen. Om tillgång till kunskap om det andliga inte var begränsad till bara vissa tider och bara vissa folk så måste var och en ha möjlighet att skaffa sig denna kunskap om man bara kom underfund med hur man skulle bära sig åt för att nå den. Sättet att skaffa sig denna kunskap fann man i den orientaliska

världen (Hauer 1922: 12-13). Utgångsläget var kyrkotrotthet hos den protestantiska kristenheten i väst. Man sökte något nytt och sökte det bl.a. i Österns länder, som alltid framstått som religionens hemvist (Hauer 1922: 13-14).

Hauer yttrar sig även om teosofins viktigaste källor, dvs. de källor som Blavatsky utnyttjade när hon sammanställde den teosofiska läran.

Som första och viktigaste källa tar Hauer upp de böcker som bär Hermes Trismegistos namn och som ur tidssynpunkt härrör från början av vår tideräkning. De hör hemma i en blandreligion i Främre Orienten, och har sannolikt författats i Grekland och Egypten. Böckerna, som innehåller beskrivningar av övningar av ockult typ härrör troligen från olika tider och flera olika författare. Böckerna innehåller bl.a. besvärjelser, föreskrifter för klärvoyanta experiment, läror om människans väsen, anvisningar om hur man skall träda i gemenskap med de högre makterna, läror om människans olika delar, läror om själens astrala ursprung och om hur den blir uppsugen av planetsfären. Den i den hermetiska filosofin invigde kunde möta alla de himmelska makterna och med hjälp av sin kunskap behärska naturen och till slut själv bli omvandlad till himmelsk materia (Hauer 1922: 15-16).

Hauer anför som andra huvudkälla Kabbalan, som av två tyska ockultister, Cornelius Agrippa von Nettesheim (1486-1535) och Paracelsus (1493-1534), hade kombinerats med hermetisk filosofi. Hos Paracelsus

och Agrippa föreligger den i hela den ockulta traditionen förekommande sjuindelningen av människoväsendet. Teosofin har övertagit sjuindelningen från Paracelsus; Blavatsky bytte bara ut de latinska namnen mot sanskritnamn (Hauer 1922: 16-19).

Medan Paracelsus talar om 1) elementarkropp, 2) livskraft eller livskropp, 3) siderisk människa eller astral kropp, 4) djurisk själ, 5) förståndssjäl, 6) andesjäl, 7) den fullt förändligade människan, så talar Blavatsky om 1) grovmateriell kropp, 2) livskraft eller livskropp, 3) astral kropp, 4) djurisk själ, 5) förståndssjäl, 6) andesjäl, 7) högsta ande (Hauer 1922: 19). Sanskritnamnen som Blavatsky införde är enligt Hauer så gott som alla felaktiga.

Frankrike blev på 1800-talet centrum för västerländsk ockult tradition. Eliphas Lévi (1810-1875) var centralgestalt och intresserade sig för både Kabbalan och den hermetiska filosofin. Blavatsky träffade Lévi i Paris och emottog impulser av honom.

Efter Teosofiska Samfundets överflyttning till Indien 1879 blev indisk religiös tradition huvudkällan för Blavatsky, bl.a. arbetade hon nu, som ovan framkommit, in läran om reinkarnationen och karma i sitt lärosystem. Likaså härrör skolningen i meditation härifrån, även om Hauer påpekar att det på denna punkt även finns inflytelser från kabbalistisk och rosenkorsisk tradition. Ytterligare kommer ur indisk tradition viktiga delar av Blavatskys kosmologi, nämligen läran att jorden skall genomgå sju skeden av utveckling innan den är fullt utvecklad. I varje

skede skall den göra sju varv, varvid det under varje varv uppkommer och försvinner sju s.k. rotraser och deras respektive sju underrotraser (i närvarande tid befinner sig jorden i det fjärde skedet) (Hauer 1922: 20-23).

5.3 EN VÄLVILLIG FRAMSTÄLLNING AV TEOSOFISKA SAMFUNDET

Skribenten till den ovan anförda artikeln "Teosofi" i *Åbo Tidning*. framhåller att han inte vill uttala något omdöme om "värdet" av teosofins läror, ej heller om "ärligheten" hos ledarna för den teosofiska rörelsen. För att kunna göra detta måste man enligt hans förmenande väl känna till både läror och personerna, och det gör han inte (Teosofi 1889: 1, 6).

Av två skäl vill han dock presentera teosofin för den finländska publiken. Det första skälet är att teosofin "väkt så mycket uppmärksamhet". Det andra skälet är att man den 28 februari 1889, i Stockholm grundat en sektion av Teosofiska Samfundet.

För att presentera Teosofiska Samfundets syften har skribenten valt att ordagrant återge den första paragrafen i samfundets stadgar.³ Läsaren av *Åbo Tidning* får veta att teosofier är personer som skall frigöra sig från "auktoritetstro och förutfattade meningar" samt att de skall söka "sanningens kunskap i

³ Stadgarna ingår som ett bihang i *Teosofiens väsen och mål* av J. D. Buck; första paragrafen är ordagrant återgiven i artikeln i *Åbo Tidning*. Buck 1889: 29-31.

andliga ting". Enligt Teosofiska Samfundets egen åsikt är samfundet inte någon religiös sekt och som ett uttryck för detta framhålls att samfundet är öppet för medlemmar i alla andra trossamfund och att det inte fästs något avseende vid samhällsställning.

Av samfundets tre huvuduppgifter är den första den viktigaste, nämligen att "[...] bilda en kärna af universelt brödraskap och värka för spridandet af kärlekens och broderlighetens anda på jorden" (Teosofi 1889: 1, 6). Det är här inte fråga om enbart en social ambition. Den första uppgiften går nämligen tillbaka på en speciell gudsuppfattning, att "[...] alt som finnes endast är olika uppenbarelseformer af det absoluta, den gudomliga, eviga, orsakslösa orsaken till alt [...]". Denna gudsuppfattning avspeglas i den "[...] teosofiska grundsatsen: 'Vår nästa är en del af oss själfva'". För att nå det mål som anges i den första uppgiften skall samfundets medlemmar bekämpa sin själviskhet och den lägre naturens drifter samt leva för andra. (Teosofi 1889: 1, 6).

Samfundets andra uppgift består i att "[...] befrämja studiet af arisk och annan österländsk litteratur, vetenskap och religion". I motiveringen till den andra uppgiften framkommer vad som är syftet med denna verksamhet. Man vill nå "[...] sann kunskap i mänsklighetens högsta frågor, [...] finna den gemensamma kärnan, det enande bandet uti alla religioner [...]". Därför vill man studera "uråldriga manuskript" tillhörande den ariska och österländska litteraturen,

eftersom de innehåller "rika skatter af vetande rörande naturen och människan".

Den tredje uppgiften för samfundet är "att utforska det ännu okända i naturlagarna samt människans andliga krafter". Detta är dock en uppgift som inte gäller för alla medlemmar, utan enbart för dem som "känna sig därtill kallade" (Teosofi 1889: 1, 6).

Skribenten i *Åbo Tidning* redogör mycket ingående för den teosofiska litteratur som publicerats på svenska. Hans avsikt med detta är att göra det möjligt för läsaren att själv skaffa sig närmare kunskap om teosofin. Han räknar upp ett antal till svenska översatta teosofiska arbeten av kända teosofier, bl.a. *Den dolda världen*, Stockholm 1887 och *De invigdes lära*, Stockholm 1887, båda författade av A. P. Sinnett samt H. S. Olcotts *Buddhistisk katekes eller den singhalesiska canon*, Stockholm 1889. Han konstaterar att det också i Finland har publicerats "[...] tvänne skrifter [...], hvilka stå i ett visst sammanhang med teosofins hufvudfrågor", nämligen "'Buddhadens upplyste och hans lära' samt alldeles nyligen 'Den moderna spiritualismen, dess filosofi och etik' af C. R. S(ederholm)" (Teosofi 1889: 2, 1). Båda dessa arbeten är utgivna i Helsingfors, det förstnämnda 1886 och det sistnämnda 1889. Sederholm hade ytterligare gett ut *Kristendomen och därmed öfverensstämmande religioner och filosofemer*, Helsingfors 1888. Skribenten klargör med uttrycket "i ett visst sammanhang med teosofins hufvudfrågor" att han är informerad om generallöjtnant Carl Robert Sederholms (1818-1903) förhållande till

teosofin. Sederholm var vid denna tidpunkt ännu inte medlem av samfundet och han företrädde en åskådning som på flera punkter avvek från samfundets. Genom sina böcker kom han dock att bekantgöra teosofiska tänkesätt för svenskspråkiga läsare redan i medlet av 1880-talet (Jokipii 1937: 8).

Skribenten i *Åbo Tidning* avslutar sin artikel med att framhålla att han varken vill yttra sig om värdet av de böcker som han omnämnt, ej heller uttala sig om teosofins "berättigande", det enda han vill göra är att uppmärksamma läsarna på den förekommande litteraturen, eftersom han är av den åsikten att "teosofin är värd att beaktas" oberoende av var och ens personliga hållning i religiösa frågor. Han avslutar sin artikel med orden: "Må man läsa och sedan döma" (Teosofi 1889: 2, 1). Det har inte gått att få klarhet i vem skribenten till artikeln är, men möjligen är det en redaktionsmedlem eftersom artikeln har fått en mycket framträdande plats på tidningens ledarsida. Även om skribenten avhåller sig från att lämna ett explicit värdeomdöme om Teosofiska Samfundet och dess verksamhet är det dock en mycket välvilligt hållen skrivelse. Den första tidningsartikeln om teosofin i finländsk press var således inte kritiskt avböjande utan istället positivt välkomnande.

6 ALEXANDER FULLERTON I NYA PRESSEN

I *Teosofisk Tidskrift* ingår en uppgift om att det "[...] från Finland hade ingått anhållan om erhållande af uppsatser i teosofiska ämnen för att införas i en där-

städes mycket spridd tidning. Den teosofiska vågen synes sålunda nu vara i begrepp att nå äfven detta vårt gamla systerland, som under en halftusenårig förening med oss alltid stått så troget vid vår sida" (Samfundsangelägenheter 1891: 63-64). Denna förfrågan resulterade i att *Nya Pressen* erhöll artikelserien "Wilkesbarre Letters on Theosophy" författad av en amerikansk teosof vid namn Alexander Fullerton. Artikeln hade översatts till svenska av en medlem i Svenska Teosofiska Samfundet, J. F. Rossander, och givits rubriken "Hvad är Teosofien? Den överlämnades som gåva till *Nya Pressens* redaktion och i gengäld erhöll man 250 särtryck av artikelserien samt "ett rikligt bidrag till samfundets sparbössa" (Teosofiska rörelsen 1891: 219; Mela 1956: 65; Jokipii 1937: 221). I denna serie presenterades den teosofiska läran i allmänna drag och de viktigaste läropunkterna, såsom läran om reinkarnationen, karma, döden, teosofins relation till andra religioner mm. Artikelserien i *Nya Pressen* cirkulerade även i form av särtryck bland de teosofiskt intresserade i Finland (Pohjanmaa 1937: 18). Den direkta orsaken till inläggen om teosofi i *Nya Pressen* var att en av tidningens redaktörer, dr Axel Lille, fattat intresse för den nya läran (Pohjanmaa 1937: 18; Jokipii 1937: 9).

Fullertons artikelserie utgör den första presentationen i Finland av teosofin i en allmänt tillgänglig publikation. Det är därför motiverat att redogöra för vad *Nya Pressens* läsekrets fick veta om teosofin i Fullertons artikelserie.

6.1 TEOSOFIN ÄR INTE EN NY TROSFORM

Fullerton inleder med att förklara att teosofin inte skall likställas med andra nya trosformer eftersom den varken är ny eller en trosform. Fullerton har ingen hög tanke om nya samfund eftersom de “[...] äro grundade på vare sig individuella uppfattningar af hvad som är rätt, eller individuella uttydningar af hvad någon annan skrifvit [...]”; inte heller sekter ger han mycket för, han pekar på “[...] de obetydliga meningsskiljaktigheter, omkring hvilka sekter bilda sig, jämte omöjligheten af att bevisa hvilken af dem som är sann, förutsatt att dess sanning vore värd att bevisas [...]” (Fullerton 1891: 3; översättaren har här infört en not där han upplyser läsaren om att det “[...] här är fråga om amerikanska förhållanden”). Fullertons tilltro till individuella åsikter om vad som är rätt och individuella uttydningar av vad någon annan skrivit skall förstås mot bakgrunden av att den teosofiska lärans upphovskvinna, Helena Petrovna Blavatsky, helt och fullt arbetade enligt denna princip: hon gjorde huvudsakligen egna uttydningar av vad andra skrivit (Fullerton 1891: 3). Kristendomen får dock särbehandling av Fullerton, han säger klart ifrån att teosofin “[...] icke afser att afskaffa nämnda system” (Fullerton 1891: 3). Men teosofin skall inte förblandas med kristendom eller någon annan religion eftersom den inte är någon religion. Inte heller betraktar Fullerton medlemmarna i Teosofiska Samfundet som “anhängare af någon viss lärare”, eller som människor som “tro på någon särskild helig sak” eller “någon viss lärobyggnad eller bekännelse-

form"; inte heller hävdar de att de har kommit fram till några nya sanningar av vare sig vetenskaplig eller religiös typ (Fullerton 1891: 4). Som nedan framgår omfattar Fullerton inte detta synsätt i fortsättningen.

6.2 TEOSOFI ÄR KUNSKAP

Så totalt annorlunda är teosofin jämfört med andra företeelser på det religiösa fältet att först "[...] när sinnet är fritt från alla spår af häfdvunna begrepp i religiösa ämnen, samt redo att taga i öfvervägande absolut obekanta idéer angående lifvet, individualiteten och det tillkommande - då först är den människan beredd för svaret på frågan: hvad är teosofin?" (Fullerton 1891: 4). Fullerton har därmed gjort klart att han inte vill att teosofin skall uppfattas som en religiös lära av konventionellt slag, men han är trots allt av åsikten att teosofin hör hemma på religionens område. Men vad är då teosofi enligt Fullerton?

Teosofi är kunskap och detta skiljer den från andra religiösa läror. Detta avspeglas även i benämningen, teosofi, som "[...] betyder gudomlig visdom, d. ä. kunskap af och om Gud". Fullerton konstaterar att detta innebär att teosofin måste härröra från personer som har förmåga att "med visshet förvärva den". Han anser det vara en erkänd sanning att "endast det gudomliga kan fatta det gudomliga" men menar att detta inte är ett hinder för ett "[...] vidhållande däraf, att det kan finnas lika stor visshet i kunskapen om tillgängliga delar af den osedda som i kunskapen om

tillgängliga delar af den sedda världen” (Fullerton 1891: 4-5). Med ”den osedda världen” avser tydligen Fullerton här ”det gudomliga”, varav följer att de personer från vilka de teosofiska lärorna härrör, bör vara mycket speciella människor. I fråga om dem gäller ju att de ”med visshet” skall ha förvärvat kunskap om det osynliga eller gudomliga. Fullerton går dock inte närmare in på dessa personer och vad som kännetecknar dem, men lovar att återkomma till denna fråga senare. Det kan här förutskickas att det är om Helena Petrovna Blavatsky han då skall yttra sig. Han nöjer sig i detta sammanhang med att konkludera att “[...] teosofin påstår sig vara i besittning af viss kunskap om det hvarom hon handlar, och att hon följaktligen, i det afseendet, är allenastående” (Fullerton 1891: 5). Fullertons påstående kan tyckas vara modest, men idén är den att teosofin har viss kunskap (inte tro, åsikter eller förmodanden) om den osedda världen och det har ingen annan. I och med att Fullerton med den osedda världen avser det gudomliga kommer han följdriktigt fram till att teosofien är en ”universell vetenskap”, emedan “[...] att känna Gud är att känna alt, ty såsom Paulus säger: 'Han är alt och alt i alla'”. Härvid används ”den osedda världen”, ”det gudomliga” och ”Gud” synonymt. Med universell menar Fullerton här följande: ”Hvarje adekvat begrepp om gudomen innebär ett begrepp om hans verk, och följaktligen om hans skapade varelser, deras lif, utveckling och bestämmelse, de världar de bebo, och de världar till hvilka de i sitt framåtskridande skola komma”. Vid utformningen

av detta argument har Fullerton byggt in den teosofiska läran om människans utveckling, nämligen när han talar om de världar de skapade varelserna bebor och vilka de i sin utveckling kommer att komma till. Det är således i motsats till vad Fullerton här hävdar inte fråga om "hvarje adekvat begrepp om gudomen" utan om det teosofiska begreppet om gudomen. Fullerton går vidare i sin tankegång genom att säga att "teleologi", varmed han här syftar på den teosofiska kunskapen om de mänskliga varelsernas utveckling i denna värld och andra världar, är "[...] nära förbunden med astronomi, och de två innefatta i själfva värdet alla möjliga områden för den mänskliga tanken. Teosofin är sålunda vetenskapen om världsalltet, och hon omfattar alt i världen inom såväl materiens som andens rike" (Fullerton 1891: 5-6). Fullerton har därmed gjort klart att teosofin är en vetenskap som inbegriper både det materiella och det andliga. Teosofin är inte en tro som bara befattar sig med det som ligger utanför den konventionella vetenskapens område och den är inte en vetenskap som enbart begränsar sig till det för sinnena tillgängliga, utan det är en kunskap med samma visshetsgrad som den som produceras inom vetenskapen och området för denna kunskap är det som de konventionella vetenskaperna och de konventionella troslärorna tillsammans inriktar sig på.

6.3 PRÖVNING AV TEOSOFINS SANNINGSHALT

Av en så häpnadsväckande skapelse är "[...] man i sin fulla rätt att fordra de mest omfattande vittnes-

börd, och att icke tro på dessa förrän de blifvit behö-
rigt pröfvade och befunnits sannfärdiga” säger Ful-
lerton (Fullerton 1891: 6). Han introducerar därefter
läsaren i hur denna prövning går till. Han börjar med
att räkna upp ett antal satser, som han räknar med
att läsaren kan omfatta, såvida han eller hon inte är
materialist eller agnostiker (översättaren säger här i
en not att en agnostiker är en “Förnekare af kunskap,
ordagränt”) (sic!). När man tar del av Fullertons sat-
ser, av vilka tre är axiomatiska och tre hypotetiska,
kan det konstateras att det är välbetänkt av honom
att utgå från att materialister och agnostiker (dvs.
anhängare av åsikten att på ett visst område intet kan
vetas) inte kan förväntas omfatta dem.

Fullertons axiomatiska satser går ut på: 1) att “an-
de har mera bestånd och större inneboende kraft än
materien”, 2) att “hela sanningens rike står männi-
skan öppet till inträde och utforskning” och att ut-
forskning av sanningen är ett högre mål för männi-
skan än materiell utveckling samt 3) att människan
förfogar över “inre” förmögenheter, som kan utveck-
las mycket mera än vanligen är fallet.

Fullertons hypotetiska satser går ut på: 1) att det
område på vilket forskningen skulle kunna göra upp-
täckter skulle vara mera omfattande om de “fysiska
begränsningarna kunde öfverskridas”, 2) att det kan
finnas “områden af sanning [...] hvilka öfverstiga det
normala förståndets räckvidd”, liksom det finns ljus
och ljud som ögat och örat inte kan registrera samt 3)
att en utveckling av de inre förmögenheterna skulle

leda till "ett klarare fattande af sanningen" och "ett herravälde öfver naturmakter och krafter" (Fullerton 1891: 6-7).

En rimlig tolkning av detta är att "hela sanningens rike" utgörs av "materiens och andens rike" och att detta i sin helhet är tillgängligt för utforskning av personer som utvecklat sina inre förmögenheter. För dagens vetenskap och religion är dock inte hela sanningens rike tillgängligt på grund av att de inre förmögenheterna inte utvecklats; följaktligen har representanterna för dessa områden inte heller herravälde över naturmakter och krafter.

Fullertons egen konklusion har följande utformning: "Av dessa satser följer nu: - Att, om en människoande kan tränga bortom och utom sinnenas begränsningar, och efter behag genomforska det oseddas regioner, så kan för dess tillegnande af sanning inga gränser utstakas, och den skall komma i besittning av krafter af den beskaffenhet, att de vanligen kallas undervärk" (Fullerton 1891: 7). Fullerton uppfattar således "materiens och andens rike" som en helhet, av vilken den materiella delen är tillgänglig för sinnena, medan den andliga delen inte är det. Men om en människoande utvecklar sina inre förmögenheter kommer den att kunna utforska även andens rike och samtidigt få krafter, som gör att den kan göra underverk.

Fullerton tar själv ställning till hållbarheten i sin slutsats genom att påpeka att den är "[...] en logisk, en nödvändig slutföljd af de medgifna punkterna".

Fullerton utgår här från att hans läsare gått med på hans utgångspunkter varit riktiga och att de därmed även bör acceptera hans slutsats. Medveten om att en del av hans utgångspunkter varit av hypotetisk karaktär tillägger han dock med hänvisning till sitt antagande om att ifall en människa trängt bortom sinnenas begränsningar så kan hon utforska andens rike och bli delaktig av suprahumana krafter: "Men nu är det just detta som teosofin försäkrar har blifvit gjort och kan göras. Med andra ord: därmed hänvisas på tillvaron af adepter". Fullerton ger därefter en närmare beskrivning av sådana människoandar, som genomforskat det oseddass regioner och blivit delaktiga av speciella krafter, dvs. adepterna. Det är personer som uppövat "den andliga naturen", den del av "[...] den inre varelsen, som tillgodogör sig erfarenheter, uppfattar sanningen, känner längtan till det högre", i princip på ett liknande sett som en atlet skaffar sig stora muskler eller en matematiker uppövar sin förmåga att utföra matematiska beräkningar (Fullerton 1891:7-8).

6.4 FÖREKOMSTEN AV ADEPTER

Fullerton hävdar att det alltid funnits och även nu finns människor som "[...] genom en systematisk kurs af sträng själfuktan öfvergått de vanliga gränslinjerna för kött och blod, inträngt på det kroppsligen oseddass område, där omedelbart skådat och fattat sanningen [...]". De skådar sanningen och behärskar "sällsamma naturkrafter och makter". Fullerton menar att om det går att bevisa förekomsten av dyli-

ka adepter, så innebär det även ett bevis för riktigheten i den teosofiska läran. Han säger nämligen att "[...] hvarje erövring på det andliga området innebär och medför en erövring äfven på materielt område[...]" och att det därför är angeläget att först visa att adepten är "naturens mästare" och därefter betrakta honom som "sanningslärare".

Fullerton räknar först upp alla de konststycken som adepterna kan utföra, för att därefter bevisa att det är sant att de även gör sådana.

En adept kan göra följande: 1) läsa och påverka tankar och avsikter på avstånd; 2) upplösa (desintegrera) ett föremål och sammanfoga (reintegrera) det på ett annat ställe; 3) frambringa ljud och rörelse "efter behag"; 4) införa meningar i förseglade brev; 5) låta blommor och även andra föremål falla ner ur luften; 6) genom egen kraftkoncentration förhindra att ett föremål kan flyttas; 7) snabbt meddela sig med andra adepter i denna och även i andra världar; 8) låta själen lämna kroppen och med "andens frihet" förflytta sig vart som helst (Fullerton 1891: 8-9). (Det kan i detta sammanhang noteras att konststyckena 3, 4 och 5 flitigt utfördes av teosofins grundare, Helena Petrovna Blavatsky.)

Fullertons egen åsikt om dessa påstådda färdigheter hos adepterna är följande: "Sådana anspråk som dessa kan låta så vidunderliga, så galet orimliga, att ju mer intelligent åhöraren är, ju mer färdig är han att med ett hånlöje förkasta allsammans. Och dock, när alt kommer omkring, är här blott fråga om sak-

förhållanden som kunna bestyrkas, alldeles som andra sådana, genom vittnens intyg” (Fullerton 1891: 9).

Med hävdandet att det här är fråga om sakförhållanden som kan bestyrkas av vittnen, och därtill inte av osäkra vittnesbörd härrörande från sedan 1800 år döda vittnen - med en anspelning på kristendomen - utan av levande vittnen, har Fullerton baserat hela sitt resonemang på tillförlitligheten hos dessa vittnen. Tyvärr presenterar han inte dessa vittnen för läsaren. Han nöjer sig med att hänvisa till A. P. Sinnetts till svenska översatta bok *Den dolda världen*, Stockholm 1887.

6.5 FENOMEN SOM BEVIS

Fullerton säger att teosoferna har dålig erfarenhet av att utnyttja “s.k. övernaturliga fenomen till sitt bestyrkande”, dvs. till lärans bestyrkande. Han berättar att när mästarna eller adepterna hade givit sitt tillstånd åt sin “hängifna och själfuppoffrande ställföreträdare” H. P. Blavatsky att meddela hemligt vetande åt världen och hon för att bestyrka detta vetande utnyttjade “öfvernaturliga fenomen”, som t.ex. att upplösa föremål och sammanfoga dem på ett annat ställe, att införa meningar i förseglade brev samt att låta blommor och andra föremål falla ner ur luften, så ledde detta till rättsliga strider och bedrägerianklagelser mot henne. Fullerton påminner här om en annan sanningssägare som gjort tecken och under och också han råkat illa ut, nämligen Jesus. Därför bestyrks den teosofiska läran enligt Fullerton inte mera

med hjälp av "fenomen" utan "[...] bevisföringen hämtas numera från själva lärornas egen halt, deras öfverensstämmelse med förnuftet och moralkänslan [...]" (Fullerton 1891: 9-10).

6.6 REINKARNATION OCH KARMA

Efter denna presentation av adepterna går Fullerton över till att göra reda för teosofins, som han säger, två viktigaste läropunkter, nämligen reinkarnationen och karma. Fullerton använder termen reinkarnation synonymt med återfödelse, vilket är gängse inom Teosofiska Samfundet. Läran om återfödelse och läran om karma övertog Blavatsky från hinduismen efter flyttningen från New York till Bombay 1879, men hon modifierade den på vissa viktiga punkter, bl.a. gör hon inte någon skillnad mellan reinkarnation och återfödelse.

Teosofins lära om reinkarnationen och karma hör hemma i följande kontext. Människan är en ande som emanerat från "det gudomliga", hon är en gnista från "centralsolen". Målet för anden är att återkomma till det gudomliga för att på nytt förenas med detta. Men innan det kan ske måste anden utvecklas. Anden är innesluten i flera lager av materialitet. Den synliga kroppen är det grövsta lagret. Utvecklingens mål är att förändliga en bestämd del av den materiella delen av människan, nämligen medvetandet och själen. Dessa delar kan eteriseras genom de erfarenheter människan gör under livet på jorden, men det krävs ett mycket stort antal jordeliv för att nå detta mål:

“Den vallfärdande anden [...] förkroppsligar sig således mångfaldiga gånger på sin resa från det gudomliga till det gudomliga”. Reinkarnationerna på jorden upphör när anden har fulländat utvecklingen av 1) sitt vetande, 2) sina känslor och 3) sina moralbegrepp och helt har frigjort sig från materiella inflytanden (vilket innebär att hon eteriserat sitt medvetande och sin själ). Hon har därmed blivit en individualitet och nått målet, återföreningen med det gudomliga (Fullerton 1891: 13-14).

Reinkarnationen innebär för människan att hennes ande otaliga gånger återföds och varje gång i olika förhållanden. Hon är både man och kvinna, furste och dräng, utbildad och outbildad. Detta innebär att hon får erfarenhet av allt som en människa kan vara med om på jorden och får en total kunskap om människan och det mänskliga livet. På det sättet fulländas hennes vetande.

Människans känslor utvecklas samtidigt genom att hon i olika reinkarnationer fungerar som far, som mor, som bror, som syster osv. Detta leder till att hennes känslor småningom utvecklas till fulländning.

Människans moralbegrepp utvecklas genom de erfarenheter hon gör under upprepade reinkarnationer. För moralbegreppens utveckling gäller enligt Fullerton detsamma som för hottentotten, som “[...] endast genom en långsam utvecklingsprocess under behörig tukt och uppfostran genom många släktled kan nå fram till engelska dygder [...]”. Om en människa i sitt

nuvarande liv är sannfärdig så beror det på att hon i ett tidigare liv "lagt på hjärtat de läror lögnaktigheten" givit henne. Det är genom försök och misstag hon själv lär sig hur hon skall leva för att utvecklas i rätt riktning (Fullerton 1891: 11-13).

Allmänt gäller för reinkarnationen att "ett ständigt framåtgående är utmärkande för hela systemet, och den större eller mindre hastighet hvarmed detta sker [...] till ganska stor del [ligger] i vår egen makt". Bara människan gör det som ankommer på henne så når hon sitt mål, förr eller senare (Fullerton 1891: 16).

6.7 MÄNNISKANS KONSTITUTION

För att för läsaren kunna förklara hur människans ande tillbringar tiden mellan två reinkarnationer måste Fullerton först göra reda för människans konstitution. Teosofins mästare, dvs. adepterna har förklarat att människan består av sju olika delar, s.k. principer. Fullerton säger att "något mera utförligt har icke om dessa blifvit oss meddeladt [...]", med andra ord har informationen från Blavatskys sida varit sparsam. Fullerton tröstar dock läsaren med att detta inte spelar någon roll, eftersom man för att tillfullo förstå innebörden av de sju principerna måste ha utvecklat vissa "sinnen och förmögenheter", och det har människor "i allmänhet" ännu inte haft tillfälle att göra. Självt utgår han i sin framställning från A. P. Sinnetts bok *De invigdes lära*, Stockholm 1887 (Fullerton 1891: 20-21; det kan noteras att Fullertons be-

nämningar på människans sju beståndsdelar väl motsvarar vad Hauer ovan anfört i denna fråga).

Den första beståndsdelan är kroppen, och den är rent materiell (den kropp som utgör den första beståndsdelan är den synliga kroppen, som är bekant också utanför teosofernas krets); den andra beståndsdelan kallas "livskraft" eller "livsprincip" och har till uppgift att bygga upp och hålla liv i den materiella kroppen; den tredje beståndsdelan är "astralkroppen" som är en eterisk dubbelbild av den materiella kroppen; den fjärde beståndsdelan kallas "den animala djursjälen" och den är platsen för känslor och begär; den femte beståndsdelan är "den mänskliga själen"; här finns förståndet; den sjätte beståndsdelan kallas "andlig själ" och är ännu helt outvecklad hos dagens människa; den sjunde beståndsdelan är anden, som är "rent omateriell". De tre första, dvs. de lägre beståndsdelarna har alla samband med kroppen, medan den fjärde, femte och sjätte beståndsdelan, dvs. de högre beståndsdelarna, har samband med anden (Fullerton 1891: 21).

Vid dödens inträdande förändras människan på följande sätt. De fyra högre beståndsdelarna lämnar kroppen, livskraften försvinner och endast astralkroppen blir kvar på jorden - tillsammans med den döda kroppen, som upplöses i sina beståndsdelar. Astralkroppen består av mindre grov materia än kroppen men även den upplöses med tiden; det förekommer dock att den kan ses i närheten av den döda kroppen innan den försvinner. Fullerton berättar att

astralkroppar med denna bakgrund kan iakttagas vid spiritistiska seanser (Fullerton 1891: 21-22).

De fyra högre beståndsdelarna lämnar jorden. Den animala själen dras tillsammans med de lägre beståndsdelarna av den mänskliga själen mot jorden med följderna att det uppkommer ett avstånd mellan å ena sidan dessa och å andra sidan de "renare, finare, mer andliga" beståndsdelarna av den mänskliga själen, den andliga själen och anden. Den animala själen och de lägre delarna av den mänskliga själen (som är materiella och därmed förgängliga) kommer framdeles att hålla till i närheten av jorden (detta beror på de känslor och begär, böjelser och minnen som är lokaliserade till dessa beståndsdelar) medan de högre delarna av den mänskliga själen, den andliga själen och anden (som är omateriella och oförgängliga) kommer att vistas i andens regioner (Fullerton 1891: 22).

Det ställe där skilsmässan mellan å ena sidan den animala själen och de lägre delarna av den mänskliga själen och å andra sidan de högre delarna av den mänskliga själen, den andliga själen samt anden äger rum benämns Kama-Loka och platsen i de andliga regionerna dit de omateriella beståndsdelarna - här benämnda individualiteten utan materiellt omhölje - hamnar, kallas Devakan. Fullerton går här inte in på hur lång tid som förflyter i Kama-Loka eller i Devakan, han säger bara att "ganska litet har blifvit yppadt i fråga om någondera af dessa spörsmål". Det som händer i Devakan är att de följer det föregående

de jordelivet har haft för "karaktär och böjelser" nu skall befästas. De känslor som haft samband med de yttre sinnena lämnades bort redan under vistelsen i Kama-Loka - de avskildes samtidigt som de lägre delarna av själen avskildes - och det som finns kvar i de högre delarna av människosjälen är de "[...] rent andliga, eller halft andliga sträfvanden och intressen, alla förståndets och själens förmögenheter, alla hjärtats ädlare känslor och böjelser, allt hvad som funnits i anseende till vetande, anlag och karaktär [...]". I Devakan "mognar det omogna" och individualiteten får "jämnvikt och harmoni". Individualiteten, egot eller det gudomliga jaget har här ingen kontakt med andra individualiteter, det lever saligt "i sin egen himmel" och minns inte heller det tidigare livet på jorden. När en enskild individualitet uppnått jämnvikt och harmoni lämnar den Devakan för att reinkarneras på nytt, "på denna eller någon annan jord", och då minns den ingenting från tidigare reinkarnationer (Fullerton 1891: 22-24).

6.8 FÖRNYAD REINKARNATION

En förnyad reinkarnation bestäms av karmalagen med "omutlig rättvisa" utan hänsyn till person och omöjlig att påverka i den ena eller andra riktningen, varken genom tro, böner, offer eller andra "prästfunder". Avgörande i detta sammanhang är det karma som människan under tidigare reinkarnationer skaffat sig under livet på jorden. Fullerton framhåller att de flesta religioner har "något maskineri" som gör det möjligt att det egna ödet "[...] skulle kunna

omskapas förmedelst någon annan värkande kraft än egen förtjänst” (observera talet om ett maskineri och en verkande kraft: detta är en illustration av hur teosofin, influerad av samtidens naturvetenskap och av sin kamp mot materialismen, även i religiöst sammanhang tänker i kategorier av materia och kraft). Därigenom kommer det enligt Fullerton in ett moment av olikhet inför lagen emedan det för att utnyttja denna andra kraft behövs “någon grad af bildning och förståndsutveckling”. I fråga om karmalagen är det inte så. Denna lag beaktar enbart personlig förtjänst som är oberoende av “[...] förståndsgåvor, trosbekännelse, rikedom, stånd och inflytelse [...]”. På grund av karmalagen börjar jordelivet just så bra eller just så illa som individualiteten gjort sig förtjänt av under tidigare jordeliv. Den karmiska följden av en god eller ond handling kan komma tillbaka redan under följande reinkarnation, men den kan även dröja till en långt senare reinkarnation. Den karmiska följden kan även inträffa under samma jordeliv som den förorsakats. Mera obetydliga handlingar får alltid en omedelbar karmisk verkan: “Ett vänligt ord, eller ock en snäsigt ton, återvärdar med ens på den talande” men deras verkan upphör i och med sömnen. Handlingar av större betydelse, “hjältedåd eller illbragder”, kan påverka människan under resten av hennes pågående jordeliv och under flera påföljande jordeliv. (Fullerton 1891: 25-28).

När en ande efter att ha lämnat Devakan skall reinkarneras bestämmer andens positiva och negativa karma den exakta tiden för reinkarnationen samt i

vilket foster den skall reinkarneras, och därmed även i vilket land och i vilket folk och i vilken familj reinkarnationen skall ske.

Fullerton går inte in på frågan om hur anden under jordelivet skall få kunskap om hur den skall leva för att ge upphov till positiv karma och inte negativ. Han säger enbart att det inte stämmer att föreställningarna om vad som är rätt och fel alltid är regionala och inte universella, men han ger ingen information om vilka föreställningar om rätt och fel som är de riktiga. Han hänvisar till samvetets bud, men inte till vilka dessa bud är. Han säger att karmas upprepade "belöningar för förtjänst och bestraffningar för skuld" med tiden påverkar anden så att den på grund av denna erfarenhet får en föreställning om vilka handlingar som är riktiga, åtminstone vilka som är riktiga för tillfället. Därtill ökar kunskapen om riktiga och oriktiga handlingar på grund av att reinkarnationerna "[...] mer och mer infalla under perioder af altmer framskriden social och andlig utveckling" (Fullerton 1891: 28-29). Det är av intresse att notera att Fullerton på frågor om vad som är rätt och fel, gott och ont inte ger några tydliga svar. Det som skall ge människan den rätta kunskapen är hennes egna erfarenheter till följd av de försök och misstag som hon gör. Misstagen leder till följder för henne som hon inte vill vara med om en gång till och så uppfostrar hon sig själv till att nästa gång hon reinkarneras inte göra om samma misstag en gång till. På detta sätt samlar hon själv sin "gnosis", som ingen annan ger henne i form av en lära eller ett budskap.

6.9 ANTROPOGONI

Fullerton fortskrider i sin framställning av visdomsreligionen genom att redovisa vilka svar denna ger på frågor om världsloppet. Han ger här sitt erkännande åt den moderna evolutionsteorin som "beredt vägen för denna framställning". Det är således den Darwinska evolutionsteorin som Fullerton syftar på. Om universums tillblivelse vet Fullerton berätta att det från "den högsta urkällan" utgick en livsimpuls, och att denna impuls under miljoner år "[...] långsamt arbetade sig fram på lifsvågen genom sten-, växt- och djurrikerna, ända till dess människan själf utvecklades". Människans utveckling försiggick på ett flertal olika planeter "i en följd av raser och underraser". Utvecklingen skedde och sker i "[...] cykliska banor, hvilka äro till sin beskaffenhet bestämda, och ej kunna med hvarandra sammanblandas" på grund av "lagen om den cykliska evolutionen". I begynnelsen var människan "en gnista från det eviga", försedd enbart med ett mycket tunt hölje. I det skede av utveckling hon nu befinner sig har hon en kropp av grov materia och "tillsvidare" fem sinnen. Hennes intresse är nu knutet till materiella ting, och hennes förmåga att "tillegna sig översinliga sanningar" håller på att minska. Detta utvecklingsskede innebär att människan kommit till en vändpunkt. När hon genomgått "den bestämda summan af jordiska erfarenheter" under många reinkarnationer och hennes individualitet fått den behöfliga mängden kunskap och "självtukt", så skall hon börja utvecklas åt motsatt håll, bort från intresse för det materiella och mot

intresse för det andliga genom ett "underordnande, förtunnande" av kroppen och ett ökande av förmågan att tillägna sig översinnliga sanningar. Detta sker genom att sanningen inte uppfattas medelst de fem sinnen utan genom intuition, dvs. genom ett sjätte sinne. Förmågan att uppfatta sanningen genom intuition eller "[...] 'förmågan att intuitivt genom omedelbar, inre åskådning, uppfatta översinlig sanning'" är enligt teosofin ett uttryck för en högre utveckling.

I detta sammanhang hör läran om astralljuset hemma. Astralljuset är en fin eter som finns överallt. Astralljuset registrerar allt, tankar, ord och handlingar. I samband med människans utbildning till adept lär hon sig att inträda i astralljuset. Astralljuset härbärgerar även osynliga "krafter och makter" samt naturandar eller "elementaler". Dessa har medvetenhet men inte förnuft och bildar en länk mellan ande och materia.

6.10 MÄNNISKANS UTVECKLING

De "översinliga sanningarna" inbegriper allt, det gudomliga, sedligheten, människokärleken och allting som har att göra med förnuftet, känslorna och viljan. Det är ett uttryck för materialism att uppfatta sanningen medelst de fem sinnen. Alla människor befinner sig någonstans mellan materialism och andlighet, en del närmare materialism, andra närmare andlighet. En följd av detta är att människornas utveckling mot det gemensamma målet, dvs. att återkomma till det gudomliga, sker med olika hastighet.

En del människor måste ännu genomgå många reinkarnationer för att nå målet, för andra räcker det med ett färre antal. (Fullerton 1891: 30-33; Fullerton hänvisar för en fylligare framställning läsaren till A. P. Sinnetts *De invigdes lära*, Stockholm 1887).

Det finns dock ett sätt att öka utvecklingens hastighet för dem som öppnar "sina naturer för den högsta sanningens inflöde". Den som vill utveckla sig snabbare kan bli lärjunge till en ande som kommit längre än han själv, och av denna kan han lära sig beprövade metoder för självutveckling: "[...] han vinner herravälde öfver sig själf och öfver omständigheterna, afslöjar de hemligheter dem naturen döljer för det köttsliga sinnet, meddelar sig med den osynliga världen, och mognar så småningom till en siare, en mästare, en adept". Också om han ännu måste genomgå många reinkarnationer kommer han att återförenas med det gudomliga och nå Nirvana. Hans ande, livsfrö eller gnista har först under många reinkarnationer utvecklats till människa och därefter har han under ytterligare många reinkarnationer utvecklats till "guden". Detta är framtiden för alla människor, med undantag för "abnorma" personer som överhuvudtaget inte intresserar sig för "det goda". Dessa råkar ut för "Avitchi", vilket Fullerton förklarar vara någonting "[...] påminnande om Nya Testamentets 'andra död'" (Fullerton 1891: 25, 31-32).

Människan kan dock inte enbart hänge sig åt att tänka på sin egen utveckling, isolerad från andra människor. Den enskilda människans framåtskridan-

de förutsätter att broderskapet förverkligas. På grund av att materien är förgänglig medan anden är oförgänglig är anden "[...] den bestående lifsgrunden, och följaktligen det gemensamma element som sammanbinder och förenar alla kännande varelser". Fullerton säger att det finns en lag som säger att framåtskridande är möjligt bara i samma utsträckning som broderskapet förverkligas. (Det är att observera att alla de lagar Fullerton talar om är lagar i bemärkelsen naturlagar, inte stiftade lagar). Sättet att förverkliga broderskapet anges även: osjälviskt handlande till förmån för andra och ett nedbrytande av "den mur som skiljer hvar och en från andra" (Fullerton 1891: 32-33).

Fullerton hänvisar till att det finns ett nytt intresse för "teosofiskt studium" i västerlandet, och syftar härvid på Teosofiska Samfundets verksamhet. Orsakerna till detta intresse är enligt Fullerton flera. För det första beror det på att adepterna har bedrivit verksamhet för att "främja människornas framsteg". För det andra beror det på att mänskligheten i sin utveckling kommit till en vändpunkt. "Sedan långliga tider hafva människornas anlag och böjelser dragit dem alt djupare ned i timliga intressen, och följden däraf har blifvit en förlust af andligt intresse och andlig lifskraft". Men nu har det inträtt en förändring. Bidragande till denna förändring är en reaktion hos människorna själva mot positivismens och materialismens "förlamande läror". Därtill kommer att den "lagstadgade religionen" (dvs. kristendomen) förkunnar "otillfredsställande, tillkonstlade, för-

nufuftsstridiga" lärur. Slutligen har människorna nu även fått en "dunkel förnimmelse" av att "den andliga naturens djupaste kraft för närvarande inte kan fyllas" och man har därför vänt sig till "det ärevördiga österlandet" för att få ledning. Detta har resulterat i att "den urgamla religionen" på nytt uppenbarats för människorna, denna gång genom Helena Petrovna Blavatsky. Men den nya läran är inte begränsad till enbart det som Blavatsky förmedlat. Enligt Fullerton finns det därtill "ett löfte att mer skall gifvas när det som nu meddelats blifvit tillgodogjort" (Fullerton 1891: 33-34).

Fullerton konstaterar att det är mycket som han inte kan gå in på i sin artikelserie, och han nämner härvid "[...] läran om världens uppkomst, om de geologiska omstörtningarna, rasernas utslocknande, religionernas ursprung; [...] det sjätte sinnet, själfmördares öde, spiritismens fenomen, hvad som fordras för att blifva en chela eller lärjunge [...]". Han hänvisar intresserade till teosofisk litteratur i ämnet. Han säger dock att han, innan han sätter punkt, vill beröra en viktig fråga, nämligen teodicéproblemet. Han är av den åsikten att det bara finns två svar på detta problem. Antingen förklarar man det onda problem genom att hänvisa till en "godtycklig världsstyrelse" eller också förstår man förekomsten av det onda utifrån den "teosofiska läran om karma och reinkarnation", dvs. att det onda som människor råkar ut för beror på negativ karma som de själva förorsakat i en tidigare inkarnation. Fullerton själv omfattar det senare svaret (Fullerton 1891: 34-35).

Fullerton har ovan sagt att han i detta sammanhang inte har möjlighet att utreda frågan om religionernas ursprung. Läsaren erhåller dock några synpunkter på teosofins förhållande till de övriga religionerna. Teosofins "[...] rötter sträcka sig ända ned till den grundval, på hvilken de [religionerna] äro uppförda, och hon [teosofin] betraktar hvar och en af dem såsom en skiljaktig tolkning af den för dem alla gemensamma sanningen". Det att olika religioner finns och fortsätter att leva sitt liv ser teosofin som ett uttryck för "den andliga principens oförgängliga lifskraft". Uppträdandet av reformatorer och profeter är någonting positivt medan däremot dogmer och ritualer är följden av "materialiserande krafter". Teosofin sätter de stora religionernas stiftare högt, och liksom varken Jesus eller Buddha grundade kyrkor eller formulerade trosbekännelser så gör inte heller teosofin det. Teosofin framhåller att "Gudomen är allestädes närvarande" och att "himmelriket är invärtes i människan" (Fullerton 1891: 35-36). I denna situation har människan till uppgift att utveckla sig själv för att nå frälsningen. Det närmaste målet är att öka det andliga "elementet" i människan och minska det materiella. Varje människa måste frälsa sig själv - ingen annan gör det för henne. Men hon gör detta inte genom att tänka på sig själv utan genom att tänka på andra: "Frälsningen ligger i osjälvviskhetens tillväxt, i ett fortgående nedrifvande af den skiljevägg som stänger henne från det stora hela och hämmar andens inflöde, i undertryckandet och dödandet af hvarje begär efter blott personlig njutning

samt i att hon lär sig finna sin högsta glädje i utöfvandet af den mest omfattande gifmildhet. *Osjälviskhet* är teosofins själfva väsensgrund" (Fullerton 1891: 37).

Utom osjälviskhet måste människan skaffa sig kunskap. Först måste hon lära känna sig själv, både människan i allmänhet och den människa hon själv är - med "förmögenheter, böjelser, anlag, fel och andra svagheter". Hon måste känna sina fel och sina anlag för att kunna utveckla sig själv. När hon skaffat sig kunskap om sin egen personlighet skall hon skaffa sig kunskap om sanningen, men inte sanningen om någon speciell företeelse eller på något speciellt område utan istället "[...] utbilda och utvidga den förmåga af inre skådande som öfverblickar och fattar alt" (Fullerton 1891: 37).

Fullerton konkluderar sina utläggningar: "I föregående uppsatser har påpekats att den inre upplysningen ernås genom ett underordnande af materiella intressen och omsorger under sådana af andlig natur". Men var erhåller då teosofen anvisningar om hur detta konkret skall genomföras? Fullerton konstaterar att "den österländska filosofin" ger sådana anvisningar, men att en del av dem inte "passa [...] samman med västerländskt lefnadssätt". Han menar dock att teosofen "i princip" kan acceptera dem. Innebörden i dessa anvisningar är enligt Fullerton följande. De ger ledning i hur man skall öva tankekoncentration och undvika "förströddhet" och hur man genom djup uppmärksamhet undviker störande in-

flytanden med följderna att "ljuset" strömmar in i en "förmedelst djupt begrundande". Därigenom kan människan bli "herre öfver sig själf". Fullerton ställer frågan hur dessa anvisningar skiljer sig från motsvarande anvisningar i andra religioner: "I hvad som rör osjälviskhet, studier, pliktutöfning eller sträfvan till andlighet är skilnaden ytterst ringa". Men det finns enligt Fullerton en annan mycket viktig skillnad. Han säger att det i andra religionssystem har uppställts villkor för frälsningen i form av ett "yttre sakförhållande", och att uppnåendet av frälsningen görs till målet för all verksamhet. Så icke i teosofin. Enligt denna finns det inga villkor för frälsningen, det är endast och allenast den enskilda människans själsbeskaffenhet som är avgörande. Teosofen syftar inte till att vara god för att vinna någonting annat, han/hon vill enbart vara god. Sjelsträningen har dock ett mål, nämligen att minska reinkarnationernas antal. En lärjunge eller en chela kan hos en människa som vill utveckla sig själf väcka till liv sådana själsförmögenheter som alla människor har men som vanligen slumrar. För att komma vidare i utvecklingen och nå det "högre framåtskridandet" behövs ytterligare instruktioner, men därom är inte mycket bekant för teosofen, dock så mycket att han/hon kan få "[...] ett förnuftigt begrepp om saken". Om hur teosofen blir en mästare är dock ingenting alls bekant. (Fullerton 1891: 38- 39).

6.11 DET INTERNATIONELLA TEOSOFISKA SAMFUNDETS UPPKOMST

Fullerton avslutar sin artikelserie med en kort skildring av Teosofiska Samfundets uppkomst. Sålunda konstaterar han att samfundet grundades av Helena Petrovna Blavatsky och Henry Steel Olcott i New York i november 1875 och att de första anhängarna utgjordes av personer som intresserade sig för "[...] studier i österländsk litteratur, med särskild hänsyn till psykiska ämnen [...]". Själva initiativet till grundandet av samfundet kom dock från mästarna. Detta initiativ togs på grund av att mästarna utgick från att tiden nu var inne för att "[...] den ockulta vetenskapen skulle mottagas med öppna armar". Om Blavatsky har Fullerton enbart gott att säga: "M:me Blavatsky, hur än människorna må tyda henne, är förvisso nutidens mest utomordentliga kvinna". Hon är makalöst begåvad, lärd, arbetsam och modig. Redan som barn uppmärksammade hennes omvärld hennes psykiska egenheter. "Hon har rest oerhört mycket, och äfven det lilla af hvad hon meddelat skulle synas otroligt om det icke vore bevisligen sant". Hon förfogar över övermänskliga krafter "som säges känneteckna adepten", vilket betyder att hon är jämlik med mästarna, som hon också kan meddela sig direkt med. Fullerton hänvisar som stöd för sin framställning till teosofen Sinnett, och dennes till svenska översatta bok *En sierskas öden*, Stockholm 1887 samt till samme persons *The Occult World Phenomena*. Blavatsky är teosofernas "förmedlingslänk" till mästarna. Genom henne "[...] flödar en så stor del

af den undervisning och den väckande, tändande kraft, som är den teosofiska sakens lif". Dessvärre har hon blivit både missförstådd och förrådd. Fullerton beklagar speciellt att Blavatskys "påtagliga öfversinliga egenskaper" har misstänkts för att vara enbart taskspeleri. Han hänvisar även till Hodgsons rapport från 1884, som var mycket nedgörande för Blavatsky, men han tröstar läsaren med att den från teosofiskt håll har påvisats vara full av felaktigheter. En viss tröst torde dock Blavatsky enligt Fullerton ha funnit i anhängarnas "vördnadsfulla tillgifvenhet" (Fullerton 1891: 39-41).

Även om Blavatskys medhjälpare, Henry Steel Olcott har Fullerton enbart gott att säga. Han uppges vara den borne ledaren, som för den stora sakens skull offrat "fosterland, hem, lefnadsvanor, inkomster och bekvämligheter" (Fullerton 1891: 39-41).⁴

Fullerton säger att det är Teosofiska Samfundets "bestämmelse" att främja forskning, och att varje ärlig forskare, dvs. sanningsforskare, är välkommen. Han upplyser även om samfundets syften, som här har en något annan utformning än i artikeln i *Åbo Tidning*: "1. Att bilda kärnan af ett universelt broderskap.

⁴ Olcott lämnade, efter att år 1874 ha träffat Blavatsky på bröderna Eddys farm i Chittenden, Vermont, dit han farit för att skriva artiklar om spiritism, för alltid sin fru och sina två barn för att följa Blavatsky. Symonds 1959: 15-73; jfr Campbell 1980: 8.

2. Att befrämja studiet af ariska och andra österländska folks litteratur, religioner, och vetenskaper.

3. Att utforska det ännu okända i naturlagarne samt människans ännu slumrande andliga krafter”.

Medlemmarna behöver bara antaga den första punkten och får förhålla sig fritt till de två övriga. Föröfrigt fordras bara en tolerant inställning till människor med en annan religiös tro (Fullerton 1891: 41).

Fullerton kompletterar sin historik med att säga att samfundet år 1878 flyttade till Indien (Bombay) och “för några år sedan”, dvs. 1882, till Madras och att den ständige presidenten Olcott bor där. Han noterar även att det 1888 grundades ett högkvarter för Europa i London och att Blavatsky fungerat som president för detta sedan 1890. Han konstaterar att Blavatsky “afled i år”, dvs. 1891 (Fullerton 1891: 41-42; jfr Campbell 1980: 96-100).

Någon mission ägnar sig Teosofiska Samfundet enligt Fullerton inte åt. Man har den åsikten att när en människa nått en viss grad av utveckling så “har läran säkra utsikter att bli väl mottagen”, om ej, så uppfattas läran som “motbjudande”. Detta synsätt grundar sig på tron att det är karmalagen som bestämmer när en människa är mottaglig för teosofin.

Av dem som vill bli medlemmar krävs “blott föga” utom en önskan att inträda. (Fullerton 1891: 42; ovan har dock framgått att den inträdessökande bör antaga läropunkten om det allmänna broderskapet). Ful-

lerton själv föreställer sig att det är personer som har "ett uppriktigt begär efter upplysning" som är intresserade av att ansluta sig till samfundet och menar med rätta att "en person som blott tänker på vinst, ära eller nöjen [icke] länge [...] torde besöka sammankomster, som icke förskaffa någondera" (Fullerton 1891: 43).

Fullerton avslutar sin framställning med att framföra förhoppningen att hans läsare erhållit en någorlunda klar uppfattning om teosofin, eller, som Fullerton här säger, om "[...] en ytterst intressant teori om lifvet och dess bestämmelse" (Fullerton 1891: 43).

Motiveringen till den detaljerade redovisningen för innehållet i Fullertons artikel är att det är denna artikel som var den viktigaste informationskällan om teosofi för den finländska allmänheten i början av 1890-talet. Redan 1889 hade ju *Åbo Tidning* redovisat för vilka teosofiska böcker som fanns tillgängliga på svenska språket, men Fullertons artikel, som även cirkulerade i form av särtryck, var tillgänglig på ett helt annat sätt än de ifrågavarande böckerna.

7 ARVI GROTENFELT I VALVOJA

Året efter publiceringen av Fullertons artikelserie i *Nya Pressen* ingick i kulturtidskriften *Valvoja* [Väktaren] en artikel på finska som var mindre positiv till den nya rörelsen, nämligen Arvi Grotenfelts "Nykyi-

nen spiritistinen liike" [Den nutida spiritistiska rörelsen] (1892).⁵

Det är anledning att granska innehållet även i Grotenfelts artikel, eftersom också denna bidrog till finländarnas uppfattning om teosofi, dock med den skillnaden att tidskriften *Valvoja* inte hade samma spridning som *Nya Pressen*. Eftersom artikeln var kritiskt hållen cirkulerade den inte i form av särtryck bland teosofiskt intresserade som fallet var med *Nya Pressen*-artikeln av Fullerton. Grotenfelts artikel uppfyller i begränsad utsträckning kraven på en saklig behandling av ämnet och en klar tendens att framställa teosofin i negativ dager förekommer.

Grotenfelt ger i sin artikel en översikt över samtidens spiritistiska rörelser, till vilka han bl.a. räknar teosofin. Han konstaterar att det under de senaste tjugo åren i engelskspråkiga länder uppkommit en rörelse som kallas teosofi och presenterar grundaren som den nyligen avlidna "änkefru Blavatsky" som emigrerat till Amerika, där hon samlat en grupp amerikaner och engelsmän omkring sig. Hon verkade senare i Indien bland engelsmän och hinduer. Grotenfelt säger att den "skola" hon grundade på många ställen haft en förunderlig framgång. Det Teosofiska Samfundet, som grundades 1875 i New York, leder

⁵ Arvi Grotenfelt (1863-1941) var professor i teoretisk filosofi och docent i psykologi vid Helsingfors universitet. Han hade studerat för W. Wundt och R. Eucken, och i det sammanhanget ägnat sig åt psykofysiska problem. Inom filosofin sysslade han med historie- och värdefilosofi. Nyman: 52-53.

verksamheten och har förgreningar över en stor del av världen. Grotenfelt uppger att teosoferna själva antog att antalet anhängare år 1890 var 70.000 (för denna uppgift anger han *Teosofisk Tidskrift* som källa) (Grotenfelt 1892: 477; jfr Anmälan 1890: 3). Den teosofiska rörelsen har även nått de nordiska länderna och Grotenfelt säger att det finns anhängare också i Finland. Han nämner inte att Teosofiska Samfundets Svenska Avdelning hade grundats 1889 i Stockholm, men han påpekar att *Teosofisk Tidskrift*, som gavs ut just av den Svenska Avdelningen, utkom i Stockholm.

Grotenfelt presenterar den teosofiska läran rätt ingående. Hans framställning utgör den fylligaste informationen om teosofi på finska språket i början av 1890-talet. Den första teosofiska boken på finska publicerades, som framkommit, först 1899 (Grotenfelt 1892: 477).

Grotenfelt börjar med att redovisa för teosofins tre syften. Det andra syftet presenterar han något annorlunda än Fullerton. Han säger man avser att "[...] studera religioner och filosofier, i synnerhet forntida och österländska och försöka påvisa att alla innehåller samma grundsanning". Även om det faktiskt är en viktig läropunkt i den teosofiska lärobildningen att alla religioner innehåller samma grundsanning, eller åtminstone spår av samma grundsanning, är det aldrig utsagt i formuleringen av det andra syftet, ej heller i den källa som Grotenfelt ovan hänvisar till, nämligen *Teosofisk Tidskrift* (Grotenfelt 1892: 477; An-

mälan 1890: 4). Grotenfelt konstaterar med rätta att teosoferna inte anser att en enda av samtidens religioner innehåller sanningen i sin helhet, utan bara en kärna av sanning.

Grundläggande i den teosofiska läran anser Grotenfelt vara en från Indien övertagen panteism, som består i att alla varelser efter otaliga vandringar, återvänder till gudomen. I verkligheten är den teosofiska läran disponerad utgående från ett gnostiskt mönster: Det andliga har emanerat från gudomen, inkarnerats i materialiteten och skall därifrån återvända till gudomen.

7.1 MAHATMERNÄ

Det första ämnet för Grotenfelts presentation är mahatmerna. Han säger att mahatmerna tillhör ett uråldrigt brödraskap som håller till i Tibet, och hos vilket en högre kunskap har bevarats genom tiderna. Mahatmerna har förmågan att växla tankar med varandra på stort avstånd och de är inte bundna till materialiteten. De kan åstadkomma märkvärdiga ting, såsom t.ex. att skicka brev på ett övernaturligt sätt och låta fasta föremål materialiseras på vilken plats som helst. Teosoferna själva har inte fått tillgång till mera än en liten del av den kunskap som mahatmerna besitter, ej heller har de blivit delaktiga av mahatmernas kraft. Bara ett mycket litet antal teosofer har själva lyckats få se en mahatma - i Nordindien. Den som själv vill bli en mahatma söker sig vanligen bort från världens larm, även om det inte är ett vill-

kor. Den som blivit en mahatma - vilket sker efter många år av förberedelse - drar sig också helt bort från livet i världen (Grotenfelt 1892: 477-478).

Undantaget från denna regel utgör "fru Blavatsky", som efter att ha erhållit den första mahatma- eller adeptgraden, gick ut till människorna för att förmedla den sanning hon blivit delaktig av. Grotenfelt säger att denna sanning är bekant framförallt genom de brev som mahatmerna sände till Blavatsky men även till hennes medarbetare A. P. Sinnett och några andra (Grotenfelt är felinformerad på denna punkt, den teosofiska läran är bekant framförallt genom de böcker Helena Petrovna Blavatsky publicerade, i första hand *Isis Unveiled*, 1877, och *The Secret Doctrine*, 1888). Breven i fråga förmedlades av mahatmerna på ett föregivet övernaturligt sätt och de återfanns under huvudkuddar, föll ner framför mottagarens fötter osv. Grotenfelt inskjuter i detta sammanhang att tvivlarna inte tillmäter historien om mahatmerna någon större trovärdighet (sic!) (Grotenfelt 1892: 478).

Grotenfelt säger att teosoferna fått se ett stort antal fenomen, som vittnar om de andliga krafter som mahatmerna behärskar och att dessa fenomen är likadana som de spiritistiska fenomenen. Denna åsikt går väl ihop med att Grotenfelt kategoriserar teosofin som en spiritistisk rörelse. Grotenfelts åsikt om de teosofiska fenomenens samband med spiritismen är välmotiverad. Blavatsky sysslade i "Société spirite" 1871 i Kairo med att arrangera spiritistiska seanser i

penningsyfte, och senare i Amerika under 1872 -1874 åt rent spiritistiska verksamhetsformer, inkluderande materialisationer och andekontakter (Campbell 1980: 6; 20-22; Symonds 1959: 15-45). Grotenfelt uttrycker sig på följande sätt: "I fru Blavatskys närvaro hörde man t.ex. ofta knackningar, likadana som de spiritistiska, man hörde sakta klockklang i luften, ibland regnade det ned blommor från luften osv. [...]". Orsaken till dessa fenomen var naturligtvis helt naturlig, det var fråga om arrangemang från Blavatskys sida som hon antingen utförde ensam eller med hjälp av någon förtrogen. Grotenfelt säger med rätta att teosoferna inte omfattade den spiritistiska förklaringen, som gick ut på att det var representanter för andevärlden som förorsakade fenomenen, utan teosoferna ansåg att fenomenen förorsakades av sådana övernaturliga krafter som mahatmerna, inklusive Blavatsky, förfogade över. Bakgrunden till teosofernas avböjande av den spiritistiska förklaringen är följande. Efter det att Blavatsky grundade Teosofiska Samfundet 1875 i New York tog hon avstånd från spiritismen, fastän, eller kanske just därför att denna spelade en stor roll vid utformningen av hennes egen lärobildning. Hon fortsatte troget att under hela sitt liv förvåna människor genom att utöva samma konststycken som förekom inom spiritismen (Grotenfelt 1892: 478-479).

7.2 MÄNNISKOANDENS UTVECKLING

Grotenfelt gör ett försök att redogöra för de rätt svårtillgängliga läropunkterna om människans be-

ståndsdelar, svårtillgängliga därför att Blavatsky aldrig själv gjort ett försök att systematisera sin egen framställning. Grotenfelt utgår här från Sinnetts *Den dolda världen*, Stockholm 1887, som även Fullerton utnyttjat och likheten mellan Fullertons och Grotenfelts beskrivningar av den teosofiska läran är därför påfallande. Grotenfelt är dock på vissa punkter mera utförlig än Fullerton, bl.a. i fråga om människans högre beståndsdelar eller principer. Han konstaterar att människans viktigaste uppgift är att utveckla sina högre principer. I första hand skall hon utveckla förmågan att med intuitionen förstå den absoluta visdomen. Människornas, eller de "andliga monader-
nas" utveckling har redan pågått under en längre tid i form av otaliga reinkarnationer på vår jord men även på sex andra planeter. Dessa planeter ingår i samma system som jorden, men bara två av dem är synliga för människan, nämligen planeterna Merkurius och Mars. Orsaken till att fyra av planeterna inte syns är att de består av ett eteriskt material. Två av dem befinner sig bakom Mars och två framför Merkurius. Varje människoande måste i sin utveckling passera dessa sju världar sju gånger. Den tid utvecklingen tar är oändlig lång. (Grotenfelt 1892: 479-480). Efter döden fortlever de tre högre principerna, som utgör människans bestående individualitet, i Devakan. Detta innebär ett lugnt mellantillstånd för människan. Hon "smälter" och avnjuter det som hon upplevt i den föregående existensen. Efter mellantillståndet återföds hon på nytt, under vilket hon åter

får tillfälle att utvecklas mot sitt mål, nämligen att återvända till gudomen (Grotenfelt 1892: 480).

Bara de människor som under reinkarnationerna på jorden utvecklar sin andlighet kan utvecklas framåt och närma sig slutmålet, de som inte gör det blir kvar i materialiteten och de får stanna där ända tills de inleder utvecklandet av andligheten. I värsta fall kommer de inte alls loss ur materien utan upplöses (Grotenfelt 1892: 480).

Människorna har på sin nuvarande utvecklingsnivå inte något minne av tidigare existenser, men i framtiden kommer det att vara möjligt att erinra sig dessa. När utvecklingen av andligheten nått tillräckligt långt blir människan en "Kohan", dvs. andevarelse som styr utvecklingen i världsalltet (Grotenfelt 1892: 480-481).

Angående teosofernas gudsbild konstaterar Grotenfelt att gudomen uppfattas som ren ande, som finns i allt och påverkar allt. Det är fråga om samma rena ande som utgör det sjunde elementet hos människan. Guden utgör på samma gång en enhet som han är närvarande i allt - något som Grotenfelt anser vara helt obegripligt. Gudomen kan enligt teosofin endast framställas i symboler, som dessvärre dock inte kan ge någon närmare uppfattning om honom. Endast de invigda kan överhuvudtaget ha en någorlunda rättvisande föreställning om gudomen (Grotenfelt 1892: 481).

Grotenfelt avslutar sin framställning av teosofin med att påpeka att teosoferna hävdar att deras lära kan ge en förklaring till alla de frågor som andra åskådningar kommer till korta med, såsom teodicé-problemet, frågan om människans frihet och ansvar osv. (Grotenfelt 1892: 481).

Följande inlägg om teosofi i finländsk press härrör från 1894 och detta med anledning av att Teosofiska Samfundets president Annie Besant besökte Sverige 22-24. 5. 1894. Besöket skildrades av J. F. Rossander i *Nya Pressen* i fem artiklar betitlade "Bref till 'Nya Pressen'" (Årsmöte 1894: 184; jfr Rossander 1894: 161-167).

Såsom framgått blev teosofin i början av 1990-talet föremål för en rätt sparsam och återhållsam presentation i finskspråkig press, medan inläggen i svenskspråkig press var något mera omfattande och betydligt mera positiva mot teosofin än i finskspråkig press. Detta svarar också väl mot det faktum att den teosofiska verksamheten i Finland under hela 1890-talet huvudsakligen försiggick på svenska. Först i början av 1900-talet inleddes teosofisk verksamhet på finska.

8 DE FÖRSTA FINLÄNDSKA MEDLEMMARNA

År 1891 började teosofisk, i första hand svenskspråkig litteratur att säljas i Finland (Teosofinen liike 1908: 38; Pohjanmaa 1937: 18). Följande år, 1892, anslöt sig de första finländarna till Svenska Teosofiska

Samfundet. De två första som anslöt sig var Oskar Lönnroth och Johannes Hilli. För jämförelsens skull kan nämnas att det svenska samfundets första norska och danska medlemmar anslöt sig ett år tidigare, 1891 (Zander, G.. 1897: 35). Det föreligger en uppgift om att de första finländska medlemmarna skulle ha anslutit sig redan 1891, men denna uppgift går troligen tillbaka på den omständigheten att två rikssvenskar bosatta i Finland år 1891 anslöt sig till det svenska samfundet; dessa två rikssvenskar var därmed de första i Finland *bosatta* personerna som blev medlemmar i det Teosofiska Samfundet (Zander, G. 1897: 35; Teosofinen liike 1908: 38; Liljeqvist 1907:16).

Under år 1892 anslöt sig därefter ytterligare två finländare till Svenska Teosofiska Samfundet. Fyra av de nu sammanlagt sex medlemmarna i Finland (fyra finländare och två rikssvenskar) var bosatta i Helsingfors, en var bosatt i Viborg och en i Gamla karleby (Zander, G. et al. 1893: 58). I den hälsning som Svenska Teosofiska Samfundets ordförande Gustaf Zander sände till medlemmarna av den andra Europeiska Teosofiska Kongressen i juli 1892 omnämns också de teosofiska "bröderna" i Finland (Zander, G. 1892: 181; det kan noteras att det i *Teosofisk Tidskrift* ingår en fråga om "reinkarnationsminnet" insänd av signaturen "Andreas" från Borgå, Finland (Andreas 1892: 246).

9 EN SKANDINAVISK SEKTION INKLU- DERANDE DEN "SVENSKTALANDE DE- LEN AV FINLAND" GRUNDAS

I Svenska Teosofiska Samfundets årsberättelse för 1891 nämns Finland i samband med samfundets planer på att bilda en självständig sektion bestående "af Sverge, Norge, Danmark och Finland" (Zander, G. et al. 1892: 58). Svenska Teosofiska Samfundets planer på att bilda en Skandinavisk sektion fördes vidare under 1893. Vid samfundets styrelsemöte 24.9.1893 "[...] väckte styrelsen förslag om det svenska teosofiska samfundets ombildning till en skandinavisk subsektion under teosofiska samfundets Europeiska sektion och öfverlemnade förslag till stadgar för 'Skandinaviska Teosofiska Samfundet', som skulle bestå af alla loger af samfundet inom Sverige, Norge, Danmark och Finland (dess svensktalande del)". Syftet med detta förslag förklarades vara att man ville befrämja den teosofiska rörelsen i de länder där "skandinaviskt tungomål talas".⁶ Detta är således förklaringen till att enbart det svenskspråkiga Finland skulle ingå i den planerade subsektionen.

I Finland fanns vid denna tidpunkt ännu inte någon teosofisk lokalförening underställd Svenska Teosofiska Samfundet. I Norge grundades en kort tid före det ovan relaterade styrelsemötet den första lokal-

⁶ Förslaget att bilda en skandinavisk subsektion bordlades vid Svenska Teosofiska Samfundets styrelsemöte 29.9.1893. Zettersten 1893a: 222.

föreningen, närmare bestämt den 3 september 1893: "Under de senaste åren har den teosofiska rörelsens böljslag äfven nått vårt broderrikes hufvudstad Kristiania och åtskilliga där bosatta personer hafva inträtt i samfundet. Dessa, sju (sic!) till antalet, hafva nu slutit sig samman och den 3 September bildat en ny lokalförening af Svenska T. S. under namn af 'Det norske teosofiske samfund'" (Zettersten 1893a: 224). Det är tydligt att Svenska Teosofiska Samfundets planer på en skandinavisk subsektion aktualiserades av den nygrundade norska lokalföreningen.

Vid Svenska Teosofiska Samfundets sammankomst 8.10.1893 beslöts slutgiltigt att bilda en skandinavisk subsektion omfattande Sverige, Norge, Danmark samt den svensktalande delen av Finland. Ytterligare beslöt man att årligen under senare delen av maj månad hålla ett skandinaviskt teosofmöte (Zettersten 1893b: 254). Den Skandinaviska subsektionen blev 7.7.1895 en självständig territoriell sektion av Teosofiska Samfundet, "omfattande Sverige, Norge, Danmark och Finland" (Zander, G. et al. 1895: 161).

10 SVENSKSPRÅKIG TEOSOFISK VERKSAMHET INLEDS

Den första uppgiften om organiserad teosofisk verksamhet i Finland härrör från 1894: "I Helsingfors har d. 16 januari stiftats en loge af Skand. T. S. Närmare meddelanden härom hafva ännu inte inkommit" (Teosofiska rörelsen 1894a: 64). Samma uppgift ingår i det tal som Skandinaviska Teosofiska Sam-

fundets president Gustaf Zander höll vid samfundets sjätte årsdag 10.2.1894. Han sade att det nu existerade en finländsk loge och att antalet finländska medlemmar i Skandinaviska Teosofiska Samfundet belöpte sig till 20. För jämförelsens skull kan anföras att antalet medlemmar i Norge vid denna tidpunkt var 12, antalet danska medlemmar 8 och antalet svenska medlemmar 266 (Zander, G. 1894: 65). Trots att antalet finländska medlemmar i ett nordiskt perspektiv framstår som rätt högt ansåg en skribent i *Teosofisk Tidskrift* att orsaken till att teosofiskt intresserade personer i Finland inte i högre utsträckning skrivit in sig i den Skandinaviska sektionen berodde på den "[...] ringa praktiska nytta ett sådant steg syntes dem medföra, då ju inom hemlandets gränser icke funnits någon loge eller förening, med ett ord någon centralhärd för ett planmässigt och praktiskt bedrivet arbete" (Teosofiska rörelsen 1894b: 255). Detta gör den ovan nämnda uppgiften om att en loge grundats i Helsingfors i januari samma år svårtydd. I den här aktuella redogörelsen sägs dock att "sammankomster hafva visserligen under vårterminen [1894] hållits i medeltal 2 gånger i månaden, men resultatet har varit otillfredsställande, och osäkerhet och planlöshet i arbetet ha i längden verkat slappande på medlemmarnas intresse" (Teosofiska rörelsen 1894b: 256). Detta tyder på att det förekommit en inofficiell loge som verkat under vårterminen 1894, och sannolikt grundats i januari detta år.

Skribenten i *Teosofisk Tidskrift* säger om teosofins situation i Finland i slutet av 1894, att med beaktande

av att teosofisk litteratur i mycket liten omfattning förekom i landet, att tidningspressen bara i begränsad omfattning informerat om teosofin och att det inte fanns någon teosofisk förening, så hade teosofin ändå gjort stora framsteg i Finland. Han motiverar detta genom att hänvisa till att antalet teosofer i Finland som till dags dato skrivit in sig i Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektion uppgick till 30 (av vilka 12 var bosatta Helsingfors, 14 på landsorten och en i Berlin). Skribenten hävdar att det utöver dessa fanns ytterligare många människor i Finland som var intresserade av de teosofiska lärorna (Teosofiska rörelsen 1894b: 255).

Skribenten utgår från att det är frånvaron av en loge eller förening som gjort att "[...] hittills intet verkligt samarbete ägt rum emellan våra finska bröderteosofer", men han säger att denna brist nu har rättats till. Sålunda redogör han för två sammankomster av teosofer i Helsingfors, vid vilka beslut fattats om grundandet av en teosofisk förening. Den första sammankomsten hölls 14.10.1894 under ledning av arkitekt A. Wendell. Denne pläderade för grundandet av en loge och menade att det inte fanns några yttre hinder för detta. De närvarande stannade dock för att man skulle vänta med att grunda en officiell loge tills medlemsantalet stigit och att man istället skulle grunda en inofficiell förening. Man beslöt därefter att grunda Helsingfors teosofiska förening. Medlemmarna i denna skulle samtidigt vara fristående medlemmar i Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektion. Mötet tillsatte nu en arbetsgrupp för att planera

föreningens verksamhet och 28.10.1894 sammanträdde man åter för att ta ställning till arbetsgruppens förslag. Man beslöt att ha en styrelse på tre personer samt börja sammanträda varannan söndag; vid dessa tillfällen skulle medlemmar som förberett sig på förhand hålla en diskussionsinledning (Teosofiska rörelsen 1894b: 256).⁷

Antalet finländska medlemmar inskrivna i det svenska samfundet hade vid tidpunkten för föreningens grundande vuxit till ca 30, en anmärkningsvärt hög siffra. Uppgifterna om det exakta antalet växlar dock. Enligt den ovan anförda uppgiften från november 1894 var antalet 30 men enligt en uppgift härrörande från Sjunde årsdagen av Teosofiska Samfundets stiftande i Stockholm, nämligen den 10 februari 1885, var 27 personer från Finland medlemmar i Skandinaviska sektionen (Teosofiska rörelsen 1895: 60).

10.1 HELSINGFORS CENTRE

I *Teosofisk Tidskrifts* februarinumner 1895 finns åter en rapport om det teosofiska arbetet i Finland. Det sägs att Helsingfors teosofiska förening, här kallad "Helsingfors Centre" sammanträdde varannan söndag i "ordförandens lokal" samt att "föreningen

⁷ I den kortfattade historiken i Teosofiska Samfundets Finländska Sektions första årsberättelse sägs att teosoferna i Helsingfors, tolv till antalet, under våren 1894 samlades två gånger i månaden och att de 14.10.1894 grundade den privata Helsingfors teosofiska förening med arkitekt A. Wendell som ordförande. Teosofinen liike 1908: 38.

utvecklar en erkännansvärd verksamhet och en liflig produktion af teosofiska uppsatser, så väl i original som öfversättningar". Ett av mötena (2.12.1894) hade varit öppet för allmänheten. Föreningen uppges ha fått "en mängd teosofisk litteratur" i gåva av det svenska samfundet, en gåva som skulle utgöra grunden till ett eget bibliotek (Teosofiska rörelsen 1895: 63).⁸

Av det tal som generalsekreteraren Gustaf Zander höll vid Skandinaviska Teosofiska Samfundets åttonde årsdag 10.2. 1896 framgår att 43 finländare nu var medlemmar i samfundet och i den årsberättelse som offentliggjordes vid De skandinaviska teosofernas Tredje årsmöte i Stockholm den 24 och 25 Maj 1896 (vid vilket Finland inte var representerat) sägs att Skandinaviska Samfundet vid tiden för årsmötet sammanlagt hade 447 medlemmar av vilka 44 var finländare; av dessa var 41 s.k. fristående medlemmar och tre inskrivna i svenska loger (antalet svenskar var 353, antalet norrmän 32 och antalet danskar 18; av det totala antalet medlemmar var 281 män och 166 kvinnor. Könsfördelningen motsäger det ofta hörda påståendet att Teosofiska Samfundets medlemmar huvudsakligen har utgjorts av kvinnor). Antalet svenska loger i den Skandinaviska Sektionen var 14, och därutöver fanns ytterligare en norsk och

⁸ I historiken i Teosofiska Samfundets Finländska Sektions första årsberättelse uppges att föreningen hade sammanträden under vintern 1894-95 varannan söndag och ett offentligt sammanträde 2.12. 1894. Teosofinen liike 1908: 38.

en dansk loge. För Finlands del uppges: "Utom den i Helsingfors existerande lokalföreningen har i år en ny sådan bildats i Hangö. Dessa föreningar äro icke officiella". Det ingår i årsberättelsen utförliga rapporter om den teosofiska verksamheten under det gångna verksamhetsåret i Norge och i Danmark men om Finland sägs enbart: "Från våra finska bröder föreligger ingen annan underrättelse än att en lokalförening nu blivit stiftad äfven i Hangö". Därutöver noteras att "en finsk medlem, som satt sig i förbindelse med fru Vera Jelihovski, mad. Blavatskys syster, har af henne erhållit tillåtelse att till svenska öfversätta den senares ryska brefväxling. En början är redan gjord [...] (Zander, G. 1896a: 75; Zander, G. 1896b: 168-174; jfr Teosofinen liike 1908: 38).

10.2 JUDGESTRIDEN

Gustaf Zander sände två månader efter Svenska Teosofiska Samfundets årsmöte i maj 1896, vid vilket han blivit omvald till generalsekreterare, tillsammans med 42 meningsfränder, ett brev till Teosofiska Samfundets president H. W. Olcott i vilket han meddelade att de undertecknade sade upp sitt medlemskap i Skandinaviska Sektionen och istället avsåg att grunda ett nytt samfund "efter samma plan, som de i Amerika, England och Irland redan befintliga". Detta betydde att Zander i striden mellan Besant och Judge tagit ställning för Judge samt tagit konsekvenserna av detta. I Zanders och hans 42 meningsfränders skrivelse anges som orsak till att de ville lämna Skandinaviska Sektionen "[...] de olika uppfattningar,

som under de senare åren gjort sig gällande rörande de plikter, hvilka den 1:a punkten i samfundets program ålägger dess medlemmar" (Zettersten 1897: 164-165). Vad som hänt var i korthet följande. William Quan Judge, som var grundande medlem i Teosofiska Samfundet och som fungerat som ledare för verksamheten i USA ända sedan Blavatsky och Olcott lämnade Amerika i december 1878 och avreste till Indien, försökte efter Blavatskys död 1891 avancera i samfundet. Hans närmaste konkurrent var Annie Besant, som anslutit sig till samfundet mycket senare, nämligen år 1889. Judge hänvisade i detta sammanhang till korrespondens från mahatmerna och påstod att dessa förordade honom i stället för hans konkurrent Besant. Besant i sin tur anklagade Judge för att förfalska brev från mahatmerna. Judge svarade med att 3.11.1894 sända ut ett rundbrev i vilket han framställde sig själv som den ende av mahatmerna auktoriserade ledaren för den esoteriska sektionen, som Blavatsky grundat 1888 i London. Detta ledde i sin förlängning till att den teosofiska rörelsen splittrades då den amerikanska sektionen anförd av Judge lämnade modersamfundet och grundade ett nytt samfund (Jokipii 1937: 11; Campbell 1980: 101, 110-111). Detta i sin tur fick följden att Gustaf Zander den 5 september 1896 nedlade sitt generalsekreterarämbete och ordförandeskap i Skandinaviska Sektionens styrelse; i hans ställe valdes intendenten A. Zettersten (Zettersten 1896: 184; Nyström 1896: 237). Zander grundade ett nytt samfund som fick namnet "Svenska Teosofiska Samfundet"

och parallellnamnet "Teosofiska Samfundet i Europa (Sverige)". Också i Norge bildades ett Judgetroget samfund under namnet "T. S. E (Norge)", dvs. "Teosofiska Samfundet i Europa (Norge)" (Zander, E. 1896: 275; Teosofiska rörelsen 1896: 311; Zettersten 1897: 169). De medlemmar som hösten 1896 utträdde ur samfundet och bildade "Svenska Teosofiska Samfundet" omorganiserade sig i maj 1898 under namnet "Universella Broderskapet". Ett hundratal av medlemmarna, bl.a. Gustaf Zander, accepterade dock inte detta utan ville fortsätta i den tidigare organisationen, och följde därför inte heller med de andra till Universella Broderskapet (Zettersten 1898a: 285-286).

10.3 TEOSOFISKA BIBLIOTEKET

I marsnumret 1897 av *Teosofisk Tidskrift* ingår efter ett uppehåll på två år åter information om situationen för teosofin i Finland. Det meddelas att Teosofiska biblioteket i Helsingfors öppnats 10.1.1897. Ett antal teosofer i Helsingfors hade på initiativ av A. Malm och John Backman redan året innan, 1896, sänt ut en skrivelse till finländska teosofer med en uppmaning, att man borde grunda ett teosofiskt bibliotek med en läsesal. Förslaget hade fått understöd och vid ett möte i Hotell Kämp i Helsingfors 15.9.1896 hade man tillsatt en tremannakommitté för att förverkliga projektet. Till kommittén hörde kamrer Herman Hellner, prokurist John Backman samt studeranden Herbert Silander. Biblioteket öppnades 10.1.1897 i en egen lokal på Nylandsgatan 15 i Helsingfors. I början höll man biblioteket öppet tre dagar i veckan på ef-

termiddagen och efterfrågan på böckerna var livlig. När biblioteket grundats kunde det konstateras att lokalen visserligen var liten, men att det ändå var möjligt för "mindre grupper" att hålla sammanträden där. Som exempel på sådana sammanträden nämns att stud. Pekka Ervast 24.1.1897 hållit ett föredrag på svenska betitlat "Hemliga läran" och att "detta kommer att öfversättas till finska språket, och är härmed början gjord att till detta melodiska och vackra språk öfverföra de teosofiska sanningarna". Ytterligare ett föredrag hölls i biblioteket av Pekka Ervast samt ett av Herbert Silander. I verkligheten inleddes härmed de svenskspråkiga biblioteksföredragen, som varannan söndag hölls av Herbert Silander och varannan av Pekka Ervast ända till slutet av maj 1897. Under vintern 1897 höll dessa två tillsammans fem föredrag. Åhörarantalet uppges i början ha varit mellan 10 och 15 för att senare öka till det dubbla. I maj 1897 höll N. Jalander två offentliga föredrag i Helsingfors, det ena benämnt "Människans konstitution" och det andra "Karma och reinkarnationen". Antalet medlemmar enbart i Helsingfors som var inskrivna i den skandinaviska sektionen uppges nu vara 22. (Zander, E. 1897: 94; Zettersten 1897: 180-181; Teosofinen liike 1908: 38-39; Ervast 1915f: 319).

Pekka Ervast omnämner grundandet av biblioteket i en notis från 1905 och säger att man kan betrakta öppnandet av Teosofiska biblioteket i Helsingfors 1.1.1887 (sic!) som ett tecken på att det andliga och religiösa livet i Finland hade börjat bli friare. Han

konstaterar att det inte fanns tillgång till finskspråkig teosofisk litteratur vid denna tidpunkt. Man diskuterade dock behovet av dylik litteratur i den lilla svenskspråkiga teosofiska krets. som regelbundet samlades i biblioteket (Ervast 1905a: 27).

11 PEKKA ERVAST

Den ovan omnämnde studeranden Pekka Ervast anslöt sig på hösten 1895 till Skandinaviska Sektionen. På grund av den centrala betydelse han kom att få för Teosofiska Samfundet i Finland är det motiverat med en närmare presentation.

11.1 BARNDOM OCH UPPVÄXT

Petter (Pekka) Elias Ervast föddes 26.12.1875 i Helsingfors. Han fick som barn en ryggskada då han enligt uppgift föll ur sin barnvagn och det gav honom men för livet (Mela 1956: 13, 21). Föräldrarna var kollegieassessor Petter (Peder) Edvard Ervast (1841-1899) och Hilma Nathalia (1848-1884), född Törnroos. Hemspråket var svenska och modern var enspråkigt svensk. Fadern behärskade även finska och tillhörde de s.k. "ungfennomanerna" (Mela 1956, 13-14, 26). Pekka Ervast verkar ha haft lätt för att lära sig språk. Vid fem års ålder började han på egen hand öva sig i franska, som även modern behärskade (Mela 1956, 22).

Enligt en av Pekka Ervasts biografier, Aimo Mela (själv medlem av Ruusu-Risti, en rörelse som Pekka Ervast grundade 1920 då han distanserade sig från

Teosofiska Samfundet) fanns det redan vid 9 års ålder hos Pekka Ervast ett intresse för metafysik och etik samt ett avståndstagande från ordinär religiositet. Han framställs som psykiskt känslig och det uppges att han redan som barn hade upplevelser av övernaturlig art (Mela 1956, 29, 42-43; Jokipii 1937: 9; Ervast 1915: 6-8). Detta påminner i hög grad om framställningen av Helena Petrovna Blavatskys barndom. Pekka Ervast säger att han minns när han en gång lekte tillsammans med sin yngre bror och han plötsligt tyckte sig sitta på ett hustak och titta ner på sig själv som lekte på gården. Han såg också sin bror leka och tänkte för sig själv: också det där är jag och egentligen är alla människor jag. Källan för denna berättelse dateras till år 1925, och det är inte möjligt att uppfatta berättelsen som något annat än en efterhandskonstruktion med syftet att legitimera Pekka Ervast som en mystiker, som i späd barndom upptäcker en religiös enhetstanke av indisk proveniens, som även återfinns inom teosofin (Mela 1956: 28). Vid ett annat tillfälle när den unge Pekka Ervast satt och berättade sagor för sina lekkamrater och för sin kamrat Harald skulle förklara varför man "borde vara snäll", berättade han liksom i trans följande historia: "Ser du Harald, det är på det sättet att på ett mycket högt berg som alltid är snötäckt bor visa änglar. De ser ut som människor, som farbröder. Och där på det vita berget bor de. De iakttar vad människorna gör och ser in i våra hjärtan. Om vi inte är snälla gråter de. Men om vi är snälla gläder de sig, skyddar och välsignar oss" (Mela 1956: 29). Denna berättelses

funktion är otvivelaktigt att inducera föreställningen att Pekka Ervast redan som barn hade en upplevelse relaterad till mahatmerna i Tibet.

Den unge Pekka Ervast skall ha blivit rasande när han såg orättvisor, men en gång hörde han en inre röst som frågade: "Varför blir du arg" Detta skall ha fått den följden att Pekka Ervast därefter inte mera ilsknade till (Mela 1956, 30-31).

Pekka Ervasts far, som var svenskspråkig men behärskade finska, satte barnen i finsk skola med motiveringen att i Finland måste man kunna finska. Det gick bra för Pekka Ervast i skolan. Han blev student 1893 med laudatur i fyra ämnen (i svenska, finska, tyska och matematik), en cum laude approbatur (i latin) och en approbatur (i ryska).

Aimo Mela hävdar att Pekka Ervast efter studentexamen började tänka på livsfrågorna. Han skulle ha betraktat Jesus som en kär vän, men inte som en frälsare. Han ville med förnuftet få klarhet i frågan om livets mening. (Ervast 1915b: 56; Mela 1956: 43- 48). Fadern däremot ville att sonen skulle bli universitetslärare. Det ville däremot inte sonen Pekka. Han ifrågasatte om han överhuvud "måste" bli någonting, om han måste gifta sig och uppfostra barn. Pekka Ervast skrev dock in sig vid Humanistiska fakulteten vid Helsingfors universitet för att finna den sanning han sökte. Men han tyckte sig snart upptäcka att man där intresserade sig för mycket ytliga sanningar (Ervast 1915b: 57; Mela 1956: 48-49).

Under hösten 1893 deltog Pekka Ervast i konfirmandundervisning och blev väldigt påverkad. Han uppger sig i samband med sin första nattvardsgång julen 1893 ha sett Jesus. Han menar sig nu ha insett att religionen inte syftade till att människan skulle bli frälst utan till att människan skulle börja eftersträva fullkomlighet Detta är högst sannolikt en eftertionalisering - eftersom detta exakt svarar mot teosofins synsätt - vid en tidpunkt då Pekka Ervast ännu inte kommit i kontakt med teosofin (Ervast 1915a: 7-8; Mela 1956: 49-53).

Pekka Ervast framställer julen 1893 och upplevelsen i samband med sin första - och sista - nattvardsgång som den tidpunkt då hans liv tog en helt ny vändning. Han säger att hans förstånd protesterade mot att han "antingen skulle vara bestämd för himmel eller helvete". Detta fick den följd att han helt och hållet gav upp gudstron och blev materialist (Mela 1956: 49-51). Han gav dock inte upp tanken på att livet måste ha en mening och kunde med tiden konstatera att materialismen inte hade någon åsikt om detta och därtill kunde materialismen inte heller förklara hur medvetandet hade uppkommit ur dansande atomer (Mela 1956: 52). Men även om materialismen inte kunde förklara hur medvetandet uppkommit så visste Pekka Ervast vad medvetande var: medvetande var inte materia utan dess motsats. Om medvetandet skulle ha uppkommit ur materia, skulle det även vara underkastat de lagar som gäller för materia. Och under sådana omständigheter skulle medvetandet inte kunna veta vad som är ont och vad

som är gott. Men det vet medvetandet och det är oberoende av de lagar som styr materien; materian är istället medvetandets tjänare. Enligt Mela kom Pekka Ervast till slut fram till att livet ändå har en mening (Mela 1956: 52).

11.2 MÖTET MED TEOSOFIN

Det var i detta skede av sitt liv, i januari 1894, som Pekka Ervast mötte teosofien. Han fick besök av en studentkamrat som frågade honom om han trodde att Gud stigit ner till jorden i Jesu person. Han svarade jakande och kamraten fortsatte med att säga att det fanns människor som kallade sig teosofier som påstod att Gud med 600 års mellanrum inkarneras på jorden. Detta var som en stor uppenbarelse för Pekka Ervast. Kamraten berättade att Gud tidigare hade uppenbarat sig i Buddha, Zoroaster, Krishna, Jesus, Muhammed och Franciskus av Assisi och han rådde honom att läsa *De invigdes lära*, Stockholm 1887 och *Den dolda världen*, Stockholm 1887, båda författade av A. P. Sinnet, samt *Tidevarfvens mysterier eller Den hemliga läran i alla religioner*, Stockholm 1889 av Marie. Pekka Ervast fick tag i böckerna på biblioteket och gick hem med dem. Han berättar om detta: "Då jag kom hem öppnade jag genast boken 'De invigdes lära' och läste några rader ur första kapitlet. Där talades om adepternas brödraskap och det förklarades att det alltid hade funnits och alltjämt finns människor som har en djupare kunskap om naturens och livets hemligheter än någon enda vetenskapsman förfogar över. Mera kunde jag inte läsa. Jag bemäkti-

gades av en så stor glädje att jag blev tvungen att kasta mig raklång på min soffa. I hela mitt väsen ljöd en röst: Detta är sant, detta är sant". Han klarade inte av att läsa mera den dagen men han blev övertygad om att det fanns människor som hade djupare kunskap än andra och att det var möjligt för människan att bli delaktig av gudomlig sanning (Ervast 1909: 106-108; Ervast 1915a: 9-10; Mela 1956: 54-55; Jokipii 1935: 9-10).

Vid denna tid blev Pekka Ervast god vän med en flicka vid namn Ingrid Sirén och han började umgås med henne. Men det blev bara en kort bekantskap, varefter han medvetet gick in för att leva som ogift. Vad som egentligen låg bakom denna hållning ger de tillbuds stående källorna inte besked om (Mela 1956: 57-59).

Vid tiden för Pekka Ervasts första kontakter med teosofin, ägnade han sig åt studier vid universitetet; närmare bestämt studerade han sanskrit, Platons dialoger, Indiens religioner och medeltida mystik. Själv kallade han denna tid för sin drömmartid och den räckte ca två år (Mela 1956: 65-66; Ervast 1915b: 56-57). Fadern var under denna tid sjuk. I hemmet, där Pekkas teosofiska intresse ävenledes kallades för drömmeri, hade man börjat undra när denne egentligen skulle bli kandidat (Mela 1956: 66; Ervast 1915b: 56-57). Men Pekka ville inte studera, han intresserade sig istället för sådana varelser, som visste mera än magistrar, doktorer och professorer (dvs. mästarna, mahatmerna) Pekka ville inte genom utbildning stiga

högre på samhällsstegen än de vanliga människorna, han ville inte höra till en överklass (Mela 1956: 66-68; Ervast 1915b: 57-58).

Pekka Ervast hade på våren 1893 börjat skriva en roman på finska, *Haaveilija* [Drömmaren]. När han nu 1894 blivit student och var nästan 18 år tyckte han att den måste tryckas. Men under hösten 1894 var fadern mycket sjuk och Pekka måste sköta om honom och kunde därför inte skriva på sin bok. I det sammanhanget blev han självkritisk och tyckte att hans roman inte var någonting värd. Han kom till att han inte var ämnad till författare, utan beslöt istället att han skulle tjäna mästarna. Ändå ville han skriva någonting, på finska och för det finska folket. Han började nu skriva *Valoa kohti* [Mot ljuset], som det tog honom fem år att få färdig (Mela 1956: 68-69; Ervast 1915c: 98-99).

I maj 1895 hade den nu 19-årige Pekka Ervast en viktig upplevelse, som han själv kallar översinnlig. Han hade just inköpt Besants *Människans sju principer*, S. I. 1892, *Döden - och sedan?*, Helsingborg 1893, Nizidans *Astralljuset* samt ett par årgångar av *Teosofisk Tidskrift* och promenerade med sina nyinköpta böcker på en gata i Helsingfors. Han trodde sig då se en person i munkkåpa, och kom till att han sett en mästare. Pekka Ervast bekänner nu att han hade trott på det han läst om att mästare, eller adepter kunde förflytta sig i en skenkropp vart de ville. Och han kände att han ville leva och dö för sanningen, dvs. för teosofin och att den blick han fått av adepten gett

honom kraft och säkerhet (Mela 1956: 70-72; Ervast 1915c: 99-100).

Sommaren 1995 for Pekka Ervast med sin farbror August Wilhelm Ervast till Kolahalvön och Fjärrkarelen. Resan räckte sju veckor. Pekka hade en svag kroppsbyggnad på grund av ryggskadorna som han ådragit sig som barn. Han måste därför vila medan de andra arbetade och det störde dem och det störde även honom själv. Eftersom han ogillade den ohygieniska matlagningen blev han kock och diskare åt de andra. Han hade under resan tillfälle att prata med bl.a. en same, som berättade om samernas spåmän, med en ortodox präst och med en bonde i Kuolajärvi. Han stärktes av dessa samtal i sin tro på att människans uppgift på jorden var av andlig art (Mela 1956: 75-76; Ervast 1915c: 101-102). När Pekka Ervast kommit hem från sin resa på hösten 1995 bad han om lov av sin far att få ansluta sig till Teosofiska Samfundet i Sverige. Han behövde faderns tillstånd till detta eftersom han inte var myndig (Mela 1956: 77; Ervast 1915b: 59).

Pekka Ervast's anslutning till Teosofiska Samfundet skedde vid den tid då Judgestriden rasade som värst. Mela konstaterar att det i London nu hände saker som var lika förödande för Teosofiska Samfundet som Society for Psychical Research's angrepp på Blavatsky 10 år tidigare. Pekka Ervast fick sin information om Judgestriden och om problemen med Judges mahatmabrev från *Teosofisk Tidskrift* samt från flygblad och rundskrivelser (Mela 1956: 77-78; Ervast

1915d: 152-155). Skandalen inträffade just när Pekka Ervast hade blivit teosof och han förblev inte opåverkad av denna. Han läste nu en i Sverige publicerad bok av Karl af Geijerstam, *Modern vidskepelse*, Stockholm 1892, som var utomordentligt kritisk mot teosofin samt en artikelserie av samma författare (artikelserien publicerades senare under titeln *Den avslöjade Isis*, Stockholm 1897). Pekka Ervast började nu tvivla på teosofin. Han tänkte på upplevelsen av den kåpförsedde personen, och kom till att det antingen var en hallucination eller en vanlig människa. Saken blev inte bättre av att Pekka Ervast far nu var helt negativ till sonens intresse för teosofin. Senare förklarade Pekka Ervast att han i och med denna händelse tagit första steget mot den sanna kunskapen, som består i att inte veta någonting. (Mela 1956: 80-82; Ervast 1915d: 155-157). I denna situation började Pekka Ervast läsa Tolstoy, och kom till att denne av allt att döma haft samma själsliga våndor som han själv. Han tyckte sig hos Tolstoy finna stöd för tanken att sökandet efter den absoluta sanningen är både berättigat och möjligt (Mela 1956: 82-83; Ervast 1915d: 160). Fadern ville nu att sonen skulle välja ett yrke. Författare trodde sig Pekka inte kunna bli, men han kanske skulle kunna bli pianist och kompositör? Han kontaktade en musiker, Martin Wegelius, som sade att han borde ha börjat spela piano när han var sju år. Nu var det för sent för annat än att bli pianolärare (Mela 1956: 84; Ervast 1915d: 157-159).

Pekka Ervast's problematiska livssituation lystes upp av att han hade tre goda vänner som hörde på

när han diskuterade teosofiska frågor. Med två av dessa vänner flyttade Pekka Ervast till en liten stuga och bodde där en tid, men de två andra tröttnade med tiden på detta. Alla tre vännerna distanserade sig senare från Pekka Ervast (Mela 1956: 85-86).

Den nu 20-årige Pekka Ervast ägnade sig huvudsakligen åt att studera teosofi. Men han kom ingen vart i sitt religiösa grubbel och det ledde, enligt hans egen skildring 20 år senare, till beslutet att han skulle ta sitt liv om inte Gud anmälde sin existens för honom. Och då hade han en storslagen upplevelse i vilken Gud själv talade till honom (Mela 1956: 103-104; Ervast 1915d: 159-162). Pekka Ervast själv uppfattade situationen så, att han vandrade samma väg som Tolstoy. (Mela 1956: 95-96, 106; Ervast 1915e: 263). Detta ledde även till att han nu läste den finländske Tolstoylärjungen Arvid Järnefelts bok *Heräämiseni* [Mitt uppvaknande], Helsinki 1894; han drog av läsningen slutsatsen att Järnefelt haft liknande upplevelser som han själv. Järnefelt hade distanserat sig från överklassen och börjat utföra kroppsligt arbete (Mela 1956: 109; Ervast 1915e: 263-265). Pekka Ervast besökte Järnefelt och stannade hos honom några dagar. När han återvänt hem började han lära sig snickeri samtidigt som han läste Blavatskys *Den hemliga läran*. Det ledde till beslutet att han skulle skriva en lättbegripligare framställning av denna. Snart lämnade han snickrandet och skrev istället på svenska en förkortad version av *Den hemliga läran*. Pekka Ervast far läste den och tyckte att den skulle tryckas, men när förläggarna returnerade den förlorade fadern

tålamodet och bad Pekka flytta (Mela 1956: 110-114; Ervast 1915e: 265-267). Under vintern 1897 höll som ovan framgått Pekka Ervast tillsammans med Herbert Silander föredrag i det Teosofiska biblioteket. Härvid läste Pekka Ervast högt ur sin förkortade version av *Den hemliga läran*. (Mela 1956: 115-116; Ervast 1915f: 319).

12 SVENSKSPRÅKIG TEOSOFISK VERKSAMHET FORTSÄTTER

De finländska teosoferna var inte representerade vid Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektions årsmöte 29.5. 1897, liksom de inte heller varit det vid de tidigare årsmötena, men denna gång hade de tillställt årsmötet en skrivelse som upplästes av ordföranden Gustaf Kinell. Skrivelsen hade undertecknats av 20 i Helsingfors bosatta medlemmar i sektionen.⁹ Även logen i Hangö hade hört av sig till årsmötet i form av ett hälsningstelegram "från fyra medlemmar i Hangö" (Årsmöte 1897: 193-194). Här framkommer första gången en uppgift som ger en uppfattning om antalet medlemmar i Hangölogen.

Följande rapport om den teosofiska verksamheten i Finland ingår i marshäftet av *Teosofisk Tidskrift* 1898.

⁹ De 20 undertecknarna av skrivelsen är följande (uppräknade i den ordning som de förekommer i skrivelsen): Herman Hellner, Herbert Silander, Herm. Grönberg, A. Sohlström, V. Sohlström, John Sohlström, Alarik Wendell, S. Wesén, C. G. Wesén, Vera Hjelt, Pekka Ervast, Y. W. Jalander, Alb. Backman, G. Sohlström, V. Sohlström, A. Malm, John Backman, Joh. Hilli, K. Handolin, Anna Hertzberg. Årsmöte 1897: 194.

Här sägs att "det teosofiska arbetet härstädes har under det sistflutna året [1897] tagit ett betydande uppsving". Biblioteket hade nu en bokmängd på 311 volymer och hade även utnyttjats av många.¹⁰ De svenskspråkiga föredragen i biblioteket hade fortsatt under året; sålunda hade Pekka Ervast hållit sex föredrag och Herbert Silander fem. I och med att biblioteket flyttade till nya lokaler vid Mariegatan 12 började man hålla de svenskspråkiga möten varje torsdag. Man läste högt ur Blavatskys *Nyckeln till teosofin*, Stockholm 1890, man höll föredrag och diskuterade.

År 1897 grundades en ny teosofisk förening, dvs. en diskussionsförening. Denna grundades 11.12. 1897 och hade sitt första möte 9.1.1898.¹¹ Föreningen hade ca 40 medlemmar och sammanträdde en gång i månaden (Teosofiska rörelsen 1898: 93; Teosofinen liike 1908: 39). Pekka Ervast skriver 10 år senare att diskussionsföreningen var ett resultat av överläggningar i Helsingfors teosofiska bibliotek rörande grundandet av ett eget Teosofiskt Samfund i Finland, och han tillägger att föreningen var livaktig under några år. En annan följd av dessa överläggningar var att ett antal finländska medlemmar i den Skandinaviska avdelningen gjorde en skriftlig anhållan hos avdel-

¹⁰ Bibliotekets styrelse valdes 2.1.1897. Till ordförande valdes kamrer Herman Hellner och till styrelsemedlemmar teknikerna H. Grönbergh och Alb. Backman. Teosofiska rörelsen 1898: 93. Biblioteket flyttade i juni 1897 till Mariegatan 12.

¹¹ Till ordförande valdes byrådirektör C. B. Federley. Teosofiska rörelsen 1898: 93.

ningens generalsekreterare om tillstånd att få grunda en lokalförening med namnet "Kalevala" i Helsingfors. Av lokalföreningen blev dock intet eftersom "[...] det under dåtida politiska förhållanden inte var att tänka på för oss att offentligt framträda som en lokalförening tillhörande Teosofiska Samfundet (Ervast 1908: 10). Man kan mot den bakgrunden verkligen fråga vilken idén med att söka tillstånd för en lokalförening var.

Av Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektions årsberättelse för 1897 framgår att antalet finländska medlemmar i Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektion 30.5.1898 var 53 fristående medlemmar och två medlemmar inskrivna i Logen Orion i Stockholm. Ordföranden A. Zettersten, som skrivit årsberättelsen, säger om "våra kära bröder och systrar på andra sidan Bottenhafvet" följande: "Den gamla finska troheten har ej förnekat sig, ty de allra flesta finska medlemmar hafva förblifvit samfundet trogna". Härmed avses att bara ett fåtal finländare lämnat samfundet med anledning av Judgestriden. Ytterligare konstateras att "förhållandena" i Finland, dvs. de politiska förhållandena inte hade tillåtit bildandet av en loge, däremot nog ett bibliotek med läsrum. Som komplettering till rapporten i marsnumret av *Teosofisk Tidskrift* kan ur årsberättelsen anföras att teosoferna i Helsingfors sammankommit i biblioteket varje torsdagskväll från och med hösten 1897 till maj 1898

och att man vid dessa gått igenom *Nyckeln till teosofien*, Stockholm 1890 (Zettersten 1898b: 165, 168-169).¹²

Under 1897 utkom en liten fyrasidig ströskrift, *Ihminen, miksikä itket?* [Människa, varför gråter du?] författad av Pekka Ervast. Ytterligare publicerade Pekka Ervast på eget förlag *Teosofisk uppslagsbok*. Under året hade Pekka Ervast även publicerat artiklar i *Nya Pressen* och på finska i *Päivälehti*. Ett par teosofiska artiklar av signaturen A. S. hade även ingått i *Uusi Kuvalehti* i Kuopio (Ervast 1905a: 27; Teosofinen liike 1808: 39).

Följande livstecken från de finländska teosoferna föreligger från slutet av maj 1898. Till Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektions årsmöte 30.5. 1898 hade 31 teosofer i Helsingfors insänt ett hälsningstelegram, som inleddes med: "Då I, svenske teosofer, åter ären församlade för att öfverblicka resultaten af det gångna årets verksamhet, känna vi, finska teosofer, ett lifligt behof att öfverbringa till Eder vår broderliga hälsning" (Årsmöte 1898:173). Även till följande årsmöte sände teosoferna i Finland en hälsning, nämligen till Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektions fjärde årsmöte i Göteborg i maj

¹² Ur årsberättelsen kan ytterligare anföras att biblioteket nu hade 430 arbeten, inte 311 såsom ovan uppgivits. Det sägs att diskussionsföreningen, som bildades 11.12.1897 hade 44 medlemmar och att den sammanträtt en till två gånger i månaden. Det hade hållits tio föredrag i diskussionsföreningen under denna tid, och av dessa var sex ha varit originalföredrag. Zettersten 1898b: 165, 168-169.

1899: "Framgång och välsignelse önska Bröder i Helsingfors" (Årsmöte 1899: 163).

Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektions årsberättelse för 1898 innehåller en kort rapport om det teosofiska arbetet i Finland under 1898. Det uppges att de finländska medlemmarna i sektionen uppgick till 66 (294 i Sverige, 39 i Norge och 49 i Danmark). Biblioteksverksamheten i Helsingfors hade varit livlig och man hade under året beviljat drygt 600 lån.¹³ I bibliotekets lärum hade det förekommit föredrag på svenska varje torsdagskväll, både originalföredrag och översättningar och man hade diskuterat olika teosofiska frågor. Pekka Ervast hade hållit två offentliga föreläsningar, nämligen "Teosofi som religion" och "Odödlighet", som därefter publicerades under titeln "Teosofin som religion". En tredje offentlig föreläsning hade hållits av G. Ewerth från Stockholm över ämnet "Livets och dödens gåtor". Helsingfors Teosofiska Diskussionsförening hade nu 50 medlemmar, bland dem även personer som inte var inskrivna i Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektion. Medlemmarna hade regelbundet samlats två söndagar i månaden med undantag för sommarmånaderna. Man hade ägnat stort intresse åt frågor som hade med jämförande religionsforskning att göra. (Zander, E. 1899: 164, 169-170; Teosofinen liike 1908: 39).

¹³ Bibliotekets årsmöte hölls 2 januari 1898 och man valde Herman Hellner till ordförande, Alb. Backman och H. Grönberg till medlemmar i styrelsen. Teosofinen liike 1908: 39.

Även detta år publicerade Pekka Ervast artiklar i *Nya Pressen* och *Päivälehti*. Pekka Ervast publicerade, som redan framkommit. "Teosofien som religion. Två föredrag" i tidskriften *Humanitas* samt "Den hemliga läran" i *Nya Pressen* (Teosofinen liike 1908: 39).

Under början av år 1899 gick verksamheten nedåt: "Under år 1899 har emellertid lifaktigheten å det teosofiska området af lätt insedda skäl varit betydligt mindre. De djupt sorgliga politiska förhållandena hafva nedstämt sinnena samt helt och hållet upptagit tid och tankar" (Zander, E. 1899: 164, 169-170). Den politiska frosttiden inleddes. Torsdagskvällarna i biblioteket fortsatte i mera privat form på grund av de politiska omständigheterna. Nu publicerades den första teosofiska boken på finska, *Johdantoa teosofiaan* [Inledning till teosofin] av Annie Besant i översättning av Pekka Ervast. För kostnaderna stod olika privatpersoner. (Teosofinen liike 1908: 39; Besants bok hade året innan, 1898 givits ut i Sverige under titeln *En inledning till teosofien*, Stockholm). Pekka Ervast kommenterar publiceringen av Besants bok i *Omatunto* 1905: "[...] på hösten år 1899 publicerades Annie Besants till finska översatta bok 'Johdantoa teosofiaan' [...] Teosofi var alltjämt ett nästan obekant ord för den finländska allmänheten, fastän dess läror och idéer hade börjat framföras till folket från helt annat håll. Vi får inte glömma det arbete som Matti Kurikka gjorde i Finland innan han for åt annat håll för att förverkliga sina ideal. Han använde visserligen inte uttryckligen ordet teosofi, men när man läser hans verk "Ulapalle" [Ut på öppet vatten; Hel-

sinki 1897] "Ihmiskunnan pelastus" [Mänsklighetens frälsning], "Mooses vai Jesus?" [Moses eller Jesus; Helsinki 1898] m.fl. märker man genast vilken andas barn han är. Och hans skrifter har på sitt sätt varit banbrytande för teosofins stora idéer" (Ervast 1905a: 27). Matti Kurikka, som härrörde från Ingermanland, företrädde en utopiskt färgad socialism, till vilket hörde att han ansåg att inte Marx utan Jesus var den verkliga grundaren av socialismen. Enligt Kurikka måste människan befrias både materiellt, dvs. från "fattigdom och slaveri" och andligen, dvs. från lögn och orenhet och i slutändan skulle mänskligheten bli liksom en enda stor familj av en mera patriarkalisk typ. Kurikka omfattade inte idén om klasskampen men desto mera en kamp mot kyrkan. I likhet med Pekka Ervast och Veikko Palomaa ville han att arbetarna skulle byta ut kristendomen mot teosofi. Av denna orsak accepterades han ej heller av övriga socialister i Finland (Jokipii 1937: 33-37).¹⁴

¹⁴ Matti Kurikka grundade i december 1905 en tidning med namnet *Elämä* [Livet], som utkom tre gånger i veckan ända till maj 1907. Tidningen skulle presentera ett socialdemokratiskt, ekonomiskt program baserat på en andlig och inte en materialistisk livsåskådning. Samarbetet mellan Kurikka och ledarna för teosoferna var mycket gott: Ervast och Palomaa bidrog med artiklar i *Elämä* och Kurikka och Ervast höll tillsammans föredrag i Helsingfors om teosofi och socialism, och inträdesavgifterna gick till tidningarna *Elämä* och *Omatunto*. På hösten 1906 grundade Kurikka "Suomen sosialistinen reformipuolue" [Finlands socialistiska reformparti] och hoppades på brett understöd i arbetarkretsar. Bland partiets kandidater återfanns bl.a. Pekka Ervast. Kurikkas försök att vinna politiskt understöd för sitt parti misslyckades. Huvuddelen av partiets medlemmar var teo-

Teosofiska Samfundets president H. S. Olcott var närvarande vid Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektions femte årsmöte 20-21 maj 1900 i Stockholm. Finland var representerat vid årsmötet med två personer, av vilka den ena var Pekka Ervast. "Teosofer i Helsingfors" hade även sänt en hälsning till mötet (Årsmöte 1900: 161-162). I årsberättelsen uppges antalet finländska fristående medlemmar nu ha varit 64 (Sverige 300, Norge 39, Danmark 72) men det ingår i årsberättelsen ingen rapport om verksamheten i Finland. (Liljestrand 1900: 163).

Uppgifterna om den teosofiska verksamheten i Finland under år 1900 är mycket sparsamma. Det framkommer dock att det i Viborg under detta år "af några få intresserade teosofer" grundats ett bibliotek med teosofisk, spiritistisk och därmed besläktad litteratur på svenska, norska och engelska (sammanlagt 125 böcker). En del av böckerna hade donerats från Sverige och en del hade köpts. Biblioteket var öppet alla dagar (Teosofiska rörelsen 1900: 288; Teosofinen liike 1908: 39). Den enda uppgift om verksamheten i Helsingfors som föreligger går ut på att de svenska torsdagsmötena i Teosofiska biblioteket fortsatte under hela året (Teosofinen liike 1908: 39).

Av årsmötesföredraget vid Svenska Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektion 1901 framkom-

sofer men deras antal var trots allt alldeles för litet för att partiet skulle kunna göra sig gällande under devisen: avlägsna alla dogmer som fjättrar anden, både kyrkans och den tyska socialdemokratins. Jokipii 1937: 33-35.

mer att antalet medlemmar i Finland under år 1900 var 63 (310 i Sverige, 40 i Norge och 89 i Danmark). Vid årsmötet höll Pekka Ervast ett offentligt föredrag, "Teosofien i Tolstojs lära" (Årsmöte 1901: 143-144).¹⁵

13 FINSKSPRÅKIG TEOSOFISK VERKSAMHET INLEDS

År 1901 år inleddes teosofisk verksamhet på finska språket. Under månaderna januari-maj 1901 utkom veckotidningen *Uusi Aika* (Ny Tid), innehållande Pekka Ervast's s.k. teosofiska brev. Pekka Ervast yttrar sig i en notis från 1905 om grundandet av *Uusi Aika*: "1901 gjordes ett modigt försök då man grundade Uusi Aika. Denna veckotidning levde inte länge, men den gjorde sin uppgift: den gjorde namnet teosofi känt i vida kretsar" (Ervast 1905a: 27). Ett vittnesbörd om att *Uusi Aika* noterades och uppskattades av enskilda människor är följande skrivelse av signaturen "Eräs Äiti" [En Mor]. Under rubriken "Kirje toimitukselle" [Brev till redaktionen] skriver signaturen att *Uusi Aika* var hennes "välsignade guide". Hon säger sig länge ha sökt, men inte blivit förstådd, men när hon fick *Uusi Aika* i sin hand så fann hon vägen längs vilken anden skulle föra henne framåt (Eräs Äiti 1905: 26).

¹⁵ Kamrer Herman Hellner, som var ordförande för Teosofiska biblioteket i Helsingfors, valdes vid årsmötet i Stockholm till styrelsemedlem i Skandinaviska sektionen som representant för Finland. Teosofinen liike 1908: 39.

Pekka Ervast höll på våren 1901 två offentliga föredrag, "Teosofins förhållande till nutidens människor" och "Teosofi och kristendom", först på svenska och därefter finska i Sörnäs arbetarförenings lokal "Vuorela".¹⁶ På hösten höll Pekka Ervast ytterligare ett föredrag på finska i "Vuorela". Redaktör Veikko Palomaa, som enligt egen uppgift blivit intresserad av teosofin genom *Uusi Aika*, började hålla regelbundna föredrag på söndagsmorgnarna i Sörnäs arbetarförenings lokal "Vuorela" (Teosofinen liike 1908: 40). Det kan noteras att Palomaa även tidigare ägnat sig åt liknande verksamhet. Innan han blev teosof hade han under en tid av tre år fungerat som huvudredaktör för en finskspråkig baptistisk tidskrift, som han även själv hade grundat år 1896. Palomaa hade i juli 1901 fått anställning som hjälpredaktör vid tidningen *Työmies* [Arbetaren] och flyttade då till Helsingfors. Kort därefter åhörde han för första gången ett teosofiskt föredrag; det var ett föredrag som Pekka Ervast höll i Helsingfors arbetarförenings lokal. Han fick nu även tillgång till teosofisk litteratur och redan ett par veckor efter det han hört Pekka Ervasts föredrag höll han själv sitt första teosofiska föredrag i samma lokal som Pekka Ervast talat i. Bland tjugotalet åhörare fanns även huvudredaktören för den tidning som han var anställd vid. Denne lät några dagar senare tidningen meddela att en "evangeliepredikant" sistlidna söndag hade talat i

¹⁶ Ervast höll föredraget "Teosofi och kristendom" även 11.11.1900 i Boden. Teosofiska rörelsen 1900: 286.

Helsingfors arbetarförenings lokal för "hungriga och törstande själar". Efter Palomaas föredrag fråntogs Veikko Palomaa och Pekka Ervast rätten att uppträda i Helsingfors arbetarförenings lokal, och där framföra teosofisk "humbug". Istället erbjöds möjlighet för Palomaa att från och med hösten 1901 hålla föredrag i Sörnäs arbetarförenings lokal och där höll han ensam varje söndag teosofiska föredrag på finska under en tid av nästan två år - varefter Pekka Ervast och Maria Ramstedt 1903 anslöt sig och höll föredrag omväxlande med Palomaa. Denna verksamhetsform fortsatte i ytterligare flera år. När Palomaa 1908 skriver om detta konstaterar han att söndagsföredragen "under de senaste åren" förlagts till teosofernas egen lokal (Palomaa 1908a: 76; Palomaa 1908b: 107; Palomaa 1908c: 144-146); eftersom teosoferna fick en ny rymlig lokal i juni 1906 vid Mikaelsgatan 11 (dit också Teosofiska biblioteket flyttades) är det sannolikt att det var efter detta som föredragen upphörde att hållas i "Vuorela", dit endast medlemmar i arbetarföreningen hade rätt att komma. Pekka Ervast konstaterar i årsberättelsen för 1908 för Teosofiska Samfundets Finländska Sektion, att "[...] de finskspråkiga föredrag, som nu under sju års tid har hållits varje söndag (med undantag för sommarmånaderna under de senaste åren) har fortsatt inom ramen för Teosofiska Samfundets verksamhet med samma regelbundenhet även i denna lokal [dvs. i samfundets lokal på Mikaelsgatan 11]". Som talare har uppträtt de vanliga: Veikko Palomaa, Maria Ramstedt och Pekka Ervast" (Ervast 1906c: 88-89; Ervast 1908: 22; Teosofi-

nen liike 1908: 40). Om föredragsverksamheten under 1901 konstaterar Pekka Ervast fyra år senare: "På hösten 1901 började man hålla de populära teosofiska föredragen i Vuorela i Sörnäs. som ända tills idag hållits varje söndagsmorgon kl. 9.30" (Ervast 1905a: 27).

Till julen 1901 publicerade Pekka Ervast på eget förlag boken *Valoa kohti*. Den innehöll de "föredrag om teosofins läror", som han tidigare publicerat i *Uusi Aika*. (Teosofinen liike 1908: 39-40). Pekka Ervast kommenterar 1905 tillkomsten av *Valoa kohti*: Då publiceringen av hans teosofiska brev i *Uusi Aika* avbröts i och med att tidningen upphörde, beslöt han på uppmaning av några läsare att publicera dem i en bok. Också detta var vågat eftersom det inte gick att uppbringa någon förläggare för boken. Den trycktes ändå och kom ut julen 1901 under namnet *Valoa kohti*. Julen 1903 utgavs den i en andra upplaga (Ervast 1905a: 27). Med anledning av publiceringen av *Valoa kohti* skrev signaturen J. E. P. i *Kansan Lehti* att detta var mycket glädjande, men klagade över att det fanns så få översättningar av engelskspråkig teosofisk litteratur, av Besant bara en bok, av Leadbeater likaså bara en, av Blavatsky och Mead inga osv. Skribenten konstaterar att de finländska teosoferna satsat mycket på att ge ut originallitteratur på finska. Han ser dock något positivt också i detta, eller som han uttrycker det: översättningar av teosofiska böcker förkunnar teosofi "med en främmande mun" (Tien varrelta 1906c: 138-141).

Från början av 1903 föreligger en rapport om den teosofiska verksamheten i Finland under år 1902 författad av Herman Hellner.¹⁷ Den ingår i översikten "Teosofiska rörelsen" och saknar författaruppgift, men det framgår av en not att rapporten om "Finland" baserar sig på meddelande av "sektionsstyrelsens finska ombud", dvs. Herman Hellner. Hellner konstaterar att det ännu inte har gått att organisera den teosofiska rörelsen i Finland på grund av de politiska förhållandena, "emedan handlings- och yttrandefriheten i landet är därtill alltför begränsad". Trots allt har "[...] under 1902 sympatierna för teosofin slagit djupa rötter, i synnerhet bland den 'arbetande klassen' kring Helsingfors". Hellner säger att teosofin var känd ända upp till trakten av Kemi. Han anser att befolkningen är "religiöst och mystiskt anlagd", och att detta bådar gott för teosofins framtid i Finland. Men ännu saknades teosofiska böcker på finska (här bortser Hellner från att den av Ervast översatta *Johdantoa teosofiaan* av Annie Besant hade utkommit två år tidigare). Populära teosofiska föredrag på finska hade dock hållits från och med början av oktober 1901 i arbetarföreningens lokal i Sörnäs varje söndagsmorgon kl. 9 (sic!). Åhörarantalet hade t.o.m. överskridit 200. Populära föredrag hade under 1902 också hållits i Kotka, Kouvola, Viborg och

¹⁷ Vid Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektions årsmöte 1902 i Köpenhamn deltog Herman Hellner, och valdes in i styrelsen som representant för Finland. Teosofiska rörelsen 1902: 168.

Åbo.¹⁸ Det hade funnits mera behov av föredrag än de fanns föredragshållare: "Här likasom i Uleåborg skulle nog finnas för teosofin mottagliga personer, men då böcker och lämpliga föredragshållare saknas, blir så litet utträttat." Hellner säger att teosofin i hela landsdelar betraktades som en "styggelse". Men teosofins framsteg i Finland sedan hösten 1901 hade varit mycket stora. "Den förtjänta uppmärksamhet som teosofien vunnit i landet på senare tider, är förnämligast framkallad af ofvannämnda föredrag och de teosofiska artiklar, som Pekka Ervast med flere på sin tid införde i tidningen 'Uusi Aika' (Nya Tiden) och som därefter under en del af år 1902 fortsattes i veckoskriften 'Työmiehen Illanvietto' (Arbetarens kvällsfördrif)". Därtill hade diskussionsföreningen samlats två gånger i månaden och det teosofiska bibliotekets garantier och gynnare varje torsdagsafton under vintermånaderna 1902 (härmed avses de svenskspråkiga biblioteksmötena). Man hade åhört föredrag och diskuterat teosofiska ämnen. Hellner konstaterar att de teosofiska biblioteken var viktiga, "[...] skada bara att Kåiserliga Senaten numera icke tillåter inrättandet af flere sådana bibliotek. Den afslög helt nyligen en ansökan därom". Teosofiska biblioteket i Helsingfors hade nu (januarihäftet av *Teosofisk Tidskrift*) 825 böcker och tidskrifter på svenska, engelska och tyska och hade under 1902 beviljat 601 boklån. Teosofiska biblioteket i Viborg hade ca

¹⁸ Veikko Palomaa kallades under 1902 att hålla föredrag i Kotka, Viborg och Åbo. Teosofinen liike 1908: 40.

140 böcker och hade under 1902 beviljat 50 lån. Ytterligare hade framförallt Folkbiblioteket i Helsingfors och Stadsbiblioteket i Åbo börjat tillhandahålla teosofiska böcker för utlåning. Intresse för teosofi hade även förekommit bland några ungdomsföreningar på landsbygden, bland annat i ungdomsföreningen i Kouvola hade man diskuterat teosofiska frågor (Teosofiska rörelsen 1903: 21-22; jfr Teosofinen liike 1908: 39).

13.1 TEOSOFI FÖR SOCIALISTER

Herman Hellners uppgift om att Pekka Ervast med flere skrivit artiklar i *Työmiehen illanvietto*, som var en veckobilaga till dagstidningen *Työmies* kräver en kommentar. Det är fråga om artiklar skrivna av Pekka Ervast och Veikko Palomaa. Palomaa var tillsammans med A. B. Sarlin redaktör för tidningen *Työmiehen Illanvietto* och det gjorde det möjligt för honom och Pekka Ervast att i en socialistisk tidning införa ett stort antal artiklar om teosofisk lära och teosofisk verksamhet. I verkligheten framställde de teosofin som ett alternativ till både en materialistisk och en kristen livsåskådning och de framhöll att kritiska synpunkter på teosofin från arbetarhåll berodde på ren okunskap om teosofin (Ahlbäck 1985: 43; Teosofinen liike 1908: 40).

Veikko Palomaas och Pekka Ervast's artiklar gav upphov till en stark motreaktion som kom till uttryck både i *Työmies*, som gav ut *Työmiehen illanvietto*, och i andra socialistiska tidningar. Kritikerna hävdade att

socialismen inte hade något intresse av att den materialistiska åskådningen ersattes av en ny religion. Pekka Ervast försökte i ett brev till chefredaktören för *Työmies* tillbakavisa kritikernas åsikter genom att hävda att han, inte som socialist utan som teosof, hade kommit fram till att den historiska materialismen hade giltighet vad gäller samhället. Detta hjälpte dock föga. Veikko Palomaas och Pekka Ervast verksamhet som skribenter i *Työmiehen illanvietto* tog ett hastigt slut i december 1902. Den 7 december detta år sammanträdde aktionärerna i Työväen Sanomalehti-osakeyhtiö [Arbetarbefolkningens Tidningsaktiebolag] och man beslöt att *Työmiehen illanvietto* i fortsättningen inte skulle få utgöra ett forum för teosofiska skrivelser. Förgäves höll Palomaa ett anförande där han försökte försvara teosofin genom att hävda att teosofin bidrog till arbetarnas frigörelse genom att kritisera kristendomen. Han fick istället svaret att teosofin hade ett fördummande inflytande på den arbetande klassen (Ahlbäck 1985: 43).

Senare började både *Työmiehen Illanvietto* och *Työmies* citera *Omatunto* i kritiskt syfte. Redaktionen för *Omatunto* antog dock att detta kunde ha motsatt effekt. Detta bekräftas av att det i *Työmies* hade konstaterats att kritiken av *Omatunto* bara ökat dess prenumerantantal (Tien varrelta 1906a: 27-28).

13.2 FINSKSPRÅKIG LITTERATURKOMMITTÉ

Medan Veikko Palomaa och Pekka Ervast ägnade sig åt teosofiskt informationsarbete i *Työmiehen Il-*

lanvietto grundade teosoferna i Helsingfors i oktober 1902 en finskspråkig litteraturkommitté, "Valon airut" [Ljusets härold], med syftet att befordra utgivningen av finskspråkig teosofisk litteratur. (Teosofinen liike 1908: 39).¹⁹

Uppgifterna om den teosofiska verksamheten i Finland under år 1903 är liksom för de tidigare åren mycket sparsamma.²⁰ I *Teosofisk Tidskrifts* januari-februarihäfte 1904 ingår en kort rapport om Finland som gäller verksamheten under 1903. Det sägs att intresset för teosofi i Finland "fortfarande" var mycket stort. Som tecken på detta anförs att Teosofiska biblioteket i Helsingfors årligen lånade ut ca 700 arbeten. Varje söndagsmorgon kl 9 hölls ett offentligt föredrag på finska, som ibland hade mer än 200 åhörare. Därtill hölls även mera tillfälliga föredrag. Varje torsdagsafton samlades de svenskspråkiga medlemmarna till möte, där man åhörde föredrag och tolkningar av Bhagavad Gita. "Några teosofiska arbeten äro öfversatta till samt utgifna på finska, och har större delen af dessa redan utsålt". Vid Teosofiska bibliotekets årsmöte 10.1. 1904 höll Herman Hellner ett föredrag, "[...] framställande jämförelser mellan de teo-

¹⁹ Medlemmar i denna var O. Reinikainen, ordförande, A. Aaltonen, F. Sippola, S. Sampo, K. Henriksson, V. Palomaa och P. Ervast. Teosofinen liike 1908: 39. Under detta år utkom även den ovan nämnda boken av Pekka Ervast, *Haaveilija. Kertomus* [Drömmaren. En berättelse]. Helsinki, 1902.

²⁰ Den Skandinaviska Sektionens årsmöte 1903 hölls i Kristiania under pingsten. Varken i förhandlingarna eller i årsberättelsen omnämns Finland. Knös 1903.

sofiska ideerna och innehållet i Kalevala” (Knös 1904a: 48).

Den teosofiska litteraturkommittén “Valon airut” publicerade som första bok, *Omatunnon uskonto* [Samvetsreligionen]. Helsinki, 1903, av C. R. Sederholm översatt av Martti Humu, dvs. Maria Ramstedt. Det är anmärkningsvärt att litteraturkommittén som första bok valde att ge ut ett arbete som visserligen var skrivet i “teosofisk anda”, men inte av en teosof. En förklaring till detta kan vara att bokens författare själv betalade tryckningen av de första 1.000 exemplaren. Av detta arbete såldes 700 exemplar på två veckor. Under året gav litteraturkommittén ut ytterligare tre böcker, två författade av Pekka Ervast och en av teosofen R. W. Trine (Teosofinen liike 1908: 40.).²¹

Utöver Veikko Palomaa började nu också Pekka Ervast och Maria Ramstedt hålla föredrag på finska i Sörnäs arbetarförenings lokal “Vuorela”. Pekka Ervast livade på våren 1903 upp verksamheten bland de svenskspråkiga teosoferna i Helsingfors genom att regelbundet hålla föredrag för dem på deras torsdagsmöten. I december samma år anhöll Pekka Er-

²¹ De två böckerna av Ervast är: *Uskonnosta ja elämästä* [Om religionen och livet]; *Kun usko petti. Opetuslapsen muistelmia* [När tron svek. En lärjunges minnen]. Boken av R. W. Trine är: *Luonteen kasvatus* [Karaktersfostran], översatt av Pekka Ervast. Därtill togs en ny, reviderad och utvidgad upplaga av Ervast *Valoa kohti* samt en ny upplaga av Sederholms bok *Omatunnon uskonto*. Teosofinen liike 1908: 40.

vast om tillstånd att få starta en teosofisk tidskrift, *Uusi Valo* [Nytt Ljus] Generalguvernör Bobrikov av-slog denna ansökan den 17 juni 1904, kort före sin död (Teosofinen liike 1908: 40-41).

Teosofisk Tidskrifts bevakning av den teosofiska verksamheten i Finland intensifierades under år 1904. Antalet rapporter är många, men de utgörs huvudsakligen av uppräknningar av vilka föredrag som hållits under de sammankomster som förekommit.

Verksamheten i Helsingfors hade blivit livligare. De svenskspråkiga teosoferna möttes fortsättningsvis på torsdagskvällarna, då man ägnade sig åt att läsa och tolka Bhagavad Gita. De finskspråkiga teosoferna hade sina diskussions- och frågemöten på onsdagskvällarna. Därtill kom föredragen på finska på söndagsmorgnarna i "Vuorela", som besöktes av arbetarbefolkningen. Ytterligare sammanträdde diskussionsföreningen en till två gånger i månaden. Denna förening var av allt att döma tvåspråkig. Utöver dessa sammankomster hölls det även regelbundet offentliga föredrag öppna för allmänheten. Slutligen var litteraturkommittén "Valon airut" aktiv för att befordra publiceringen av teosofiska böcker på finska och det Teosofiska biblioteket stod till tjänst med utlåning av teosofisk litteratur. Av verksamhet ute i landet är det tillsvidare bara förekomsten av en inofficiell förening i Hangö och ett lånebibliotek i Viborg som kunnat bekräftas. Av de större arrangemang som förekom under 1904 kan nämnas ett stort möte med föredrag, musik och sång med ca 250 åhörare

den 31 januari, varvid man samlade in över 2.000 mk för anskaffande av teosofisk litteratur på finska. Den 4 april 1904 hade man ett stort diskussionsmöte om "Broderskapets förväckligande" med ca 250 åhörare (Knös 1904c: 120).²² På Vita Lotusblommans dag 8.5. (H. P. B:s dödsdag) höll Pekka Ervast ett föredrag om Blavatsky och Veikko Palomaa om "En förnuftig världsordning". Ett samtalsmöte hade därtill ordnats, där man behandlade "Försoningsläran" och besvarade frågan "Hvilken nytta hafva vi af det teosofiska arbetet" (Knös 1904f: 264).

Vid Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektions årsmöte i Stockholm fanns ingen representant

²² Ett antal offentliga föredrag hölls under januari-mars 1904 i Helsingfors på finska för "arbetare", d.v.s. hölls i Arbetarföreningens lokal "Vuorela". De ifrågavarande föredragen var "Tankekraft", "Djurens behandling", "Samvetet", "Står sanningen att rädda?" av Veikko Palomaa, "Allt lif är lagbundet", "Teosofien och Teosofiska Samfundet", "Om bönen", "Astralplanets invånare" av Pekka Ervast, "Medvetande och själfmedvetande", "Kristusprincipen", "Det allmänna broderskapets idé" av Maria Ramstedt. Knös 1904b: 96. Under april 1904 hölls följande föredrag i Helsingfors på finska: "Korsets gnosis", "Om uppståndelsen", "Om helighet" av Veikko Palomaa, "Teosofiska rörelsens betydelse" av Pekka Ervast, "Kristi kyrka och statskyrkan", "Kritiskt referat af missionär Rob. P. Wilders föredrag om Indien" av Maria Ramstedt. Knös 1904c: 120. Under maj 1904 hölls följande föredrag i Helsingfors på finska: "Denna världens furste", "Den första kristna pingsten" av Maria Ramstedt, "Hvad innebär sedlighetsbegreppet?", "Exoteriska och esoteriska läror" av Veikko Palomaa, "I sedlighetsfrågan" av Pekka Ervast. Knös 1904f: 264.

för Finland, vilket ordföranden beklagade (Knös 1904d: 121)²³

Verksamheten i Helsingfors uppges ha haft ett extra uppsving under november 1904 genom två föredrag av Pekka Ervast, "Sfinxens gåtor" och "Lefva vi efter döden", med ca 200 åhörare vid vardera (Knös 1904g: 288).²⁴

År 1904 publicerades fyra teosofiska böcker och tre småskrifter, tre av böckerna och alla småskrifterna var författade av Pekka Ervast; en av böckerna var ett till finska översatt arbete av Leadbeater.²⁵

²³ I junihäftet och juli-augustihäftet av *Teosofisk Tidskrift* 1904 ingår Herman Hellners artikel "Kalevala ett teosofiskt diktverk. Föredrag af Herman Hellner vid Teosofiska Bibliotekets i Hälsingfors senaste årsmöte". Hellner 1904: 139-141, 145-169. Vid årsmötet i Stockholm 1904 återvaldes riddarhuskamreraren Herman Hellner som representant för Finland i Sektionens styrelsen. Knös 1904e: 143. Annie Besant besökte 1-14.9.1904 Danmark, Norge och Sverige, dock inte Finland. Besants resa 1904: 192; Besants besök 1904: 214-215.

²⁴ Vid vid de svenskspråkiga teosoferna torsdagsmötena under slutet av september, under oktober och november 1904 diskuterades följande ämnen som hade förberetts av deltagarna själva: "Hvilken är teosofiska samfundets uppgift", "Huru bör en teosof arbeta?", "Hvad är jämlikhet?", "Hvilka äro de viktigaste läror, som böra spridas?" samt "Människans sju principer". Knös 1904g: 288.

²⁵ De tre böckerna av Ervast är: *Teosofia ja Teosofinen Seura. Epäilijän ja teosofien vuoropuhelua* [Teosofi och Teosofiska Samfundet]; *Mitä on kuolema? Palanen yliaistillista sielutiedettä* [Vad är döden? Ett stycke övernaturlig själskunskap]; *"Salainen oppi" ja muita kirjoituksia* ["Den hemliga läran" och andra skrifter]; *Veljeys*. Lähetyiskirje n:o 2 [Broderskap. Missionsbrev nr 2] (utgivna under pseudonymen "Elia"); *Eräs Kristuksen lauselma*. Lähetyiskirje n:o 3 [Ett yttrande av Kristus. Missionsbrev nr 3] (utgivna under pseudonymen "Elia");

13.3 TEOSOFISK VERKSAMHET UTANFÖR HELSINGFORS

Nu började den teosofiska verksamheten nå ut även till andra delar av landet. I Kouvola uppges det första teosofiska föredraget ha hållits redan på hösten 1902. Därefter hade intresset för teosofin ha vuxit hela tiden. I mars 1905 beslöt några intresserade att börja samlas en gång i veckan. Vid dessa möten läste man Leadbeaters *Teosofian ulkopiirteet* [Teosofiens grunddrag] och diskuterade det lästa. Ungdomsföreningen i Kouvola hade teosofi på sitt program, liksom även astronomi och religionshistoria. På inbjudan av denna förening höll Pekka Ervast tre föredrag, "Vårt världsallts byggnad", "Religionernas utveckling" och "Den teosofiska evolutionsläran" och ledde även två diskussionsmöten. (Knös 1905d: 144). Publikantalet ökade hela tiden och uppgick vid det sista föredraget till 160 personer. Signaturen A. N. i *Omatunto* menar att dylika föreläsningar borde hållas oftare, för "de piggar upp väldigt mycket mera än någonsin böcker" (A. N. 1905: 27-28)

Även från Lahtis rapporteras om teosofisk verksamhet. En skribent i *Omatunto* berättar att det fanns sådana personer i arbetarkretsar, som inte betecknade sig som materialister, och gärna ville bekanta sig med andra läror än kristendomen för att tillfredsställa sina inre behov. Man upptäckte då den teosofiska

Kuolema. Lähetyskirje n:o 4 [Döden. Missionsbrev nr 4] (utgivna under pseudonymen "Elia"); boken av C. W. Leadbeater är: *Teosofian ulkopiirteet* [Teosofins grunddrag], översatt av Veikko Palomaa. (Knös 1904b: 96)

litteraturen och detta var vad man hade sökt. Man ville därför göra teosofin känd för alla och beslöt att ordna ett föredragstillfälle. Man inbjöd Pekka Ervast, och denne höll två föredrag, det första om "Kyrkoläran, materialismen och teosofien" och det andra om "Karma och reinkarnationen" (Knös 1905d: 144). Föredragen hölls 20-21 maj 1905 i Arbetarföreningens lokal i Lahtis. Till det första föredraget kom det ca 300 personer. En representant för kyrkan hade under det första föredraget opponerat sig mot talaren, dock utan framgång. Till det andra föredraget kom det 400 personer ur alla samhällslager. Alla ville veta när nästa föredrag skulle hållas. Efter detta hade det bara talats om teosofi i Lahtis. Man hade nu lagt en grund för teosofin, och de första frukterna hade redan börjat synas. "Enempi vaan tarvitsisi saada, mitä pikemmin, sitä parempi, sillä kansa odottaa pelastajaansa" [Man borde bara få ännu mera, ju snarare desto bättre, ty folket väntar på sin frälsare] (A. S. 1905: 50-51). Pekka Ervast refererar i ett annat sammanhang till vad "vår korrespondent" A. S. skrivit om Lahtisevenemanget. Han konstaterar att det i Lahtis under sistlidna vår mycket hade funderats på den teosofiska läran efter det att man under början av våren hade arrangerat några teosofiska föredrag. Folk var intresserade av teosofi och så kom Pekka Ervast och "tystade munnen på materialistiska kritiker" (Ervast 1905c: 210-211).

Under 1905 fortsatte föredragsverksamheten i Helsingfors i samma utsträckning som tidigare och verksamheten på andra orter i Finland ökade också.²⁶

²⁶ I Helsingfors hölls under december 1904 och januari 1905 följande föredrag i Helsingfors på finska: "Dödsproblemen", "Religionens väsen", "Människoandens gudomliga ursprung", "Människans härkomst" och "Den nya världsordningen" av Pekka Ervast, "Samvetets röst" och två föredrag om "Människans andliga förmögenheter" av Veikko Palomaa, "Ursprungsordet i Kalevala", "Världsskapelsen i Kalevala", "Kalevala" av Maria Ramstedt, om "Den vetenskapliga utvecklingslärans felande länk" av A. Aaltonen, "Huru människan utvecklats och utvecklas", "Hvari Mästarens tillvaro och verksamhet är märkbar" och "Huru attraktionen af andligt tillflöde kan förstärkas" av Herman Hellner. Knös 1905a: 48. Under februari 1905 hölls följande föredrag i Helsingfors på finska: "Antikens mysterier" av Pekka Ervast, "Kalevala" av Maria Ramstedt, "Tro och medvetande" av Veikko Palomaa. Knös 1905b: 72. Under mars 1905 hölls följande föredrag i Helsingfors på finska: "Konsten och Lifvet", "Konstnären", "Den teosofiska rörelsens besjälade ande" av Pekka Ervast; "Den individuella friheten", "Upproriskhet och väckelse" av Veikko Palomaa, "Legenden om den stora eken" av Maria Ramstedt (föredraget ingick i hennes Kalevalaserie). Knös 1905c: 96. Under senare delen av augusti och under september hölls följande föredrag i Helsingfors på finska: "Framtiden och det sjätte sinnet", "Kallelsen" (det första föredraget i en serie kallad "Reningens väg") av Pekka Ervast; "Allerfarenhet", "Själskrafterna", "Rösträttsfrågan från andlig synpunkt" av Veikko Palomaa, "De skilda religionernas böneformer", "De skilda religionernas böneinnehåll", "Om Bhagavad Gita" av Maria Ramstedt. Knös 1905e: 240. Under oktober 1905 hölls följande föredrag i Helsingfors på finska: "Vår oroliga tid", "Religionsfrågan i Arbetarepartiets program" av Veikko Palomaa, "Olika religionsläror och deras betydelse" av Maria Ramstedt, "Den osynliga världen", "Vår tids ungdom och det teosofiska idealet", "Bibelns underverk", "Teosofiska samfundets mål och uppgift", "Omvändelsen" (det andra föredraget i en serie benämnd "Reningens väg", två föredrag i en serie kallad "Kristendomens mystiska

Den 5 februari 1905 hade "Valon airut" sitt andra årsmöte, med föredrag, musik och sång. Man samlade in 600 mk för tryckning av teosofisk litteratur på finska (Knös 1905b: 72; Teosofinen liike 1908: 41).

Vid Skandinaviska Sektionens årsmöte 20-21.5. 1905 i Göteborg var Finland inte representerat. Ridarhuskamreren Herman Hellner återvaldes som representant för Finland i styrelsen (Zettersten 1905: 82).

13.4 EN TIDSKRIFT OCH ETT FÖRLAG GRUNDAS

I mars 1905 fick Maria Ramstedt tillstånd att ge ut tidskriften *Omatunto* [Samvetet], och i maj utkom det första dubbelnumret. Prenumerantantalet steg snabbt till över 1.000. På hösten fick "Valon airuts" skattmästare i uppgift av litteraturkommittén att anhålla om lagligt tillstånd för "Teosofinen Kirjakauppa ja Kustannusliike" [Teosofiska bokhandeln och bokförlaget] och detta fick man i oktober 1905. Därmed fick man rätt att offentligt sälja teosofisk litteratur och

innebörd" av Pekka Ervast. Teosofiska rörelsen 1905: 264. Under november-december 1905 hölls följande föredrag på finska: fyra föreläsningar i en serie kallad "Kristendomens mystik", samt "Bibelns underverk", "Teosofiens opolitiska natur", "Teosofiens ställning till det nuvarande läget", "Kärlekens utveckling", "Äro teosoferna opraktiska?", "Människan enligt materialismen, kyrkoläran och teosofien", "Frälsningen" och "Sökandet efter sanning" av Pekka Ervast, "Bönens kraft" av Veikko Palomaa, "Tredje sången i Kalevala" av Maria Ramstedt, "Drömlifvet" av M. Karikka, "Teosofisk socialism" av A. Aaltonen. Därtill hade man diskuterat om "Änglarnes fall" och "Äktenskapsfrågan". Knös 1906a: 24.

förlägga teosofiska böcker (Teosofinen liike 1908: 41; Teosofiska rörelsen 1905: 264).

I oktober 1905 reste Pekka Ervast omkring på landsorten och höll föredrag (Teosofiska rörelsen 1905: 264).²⁷

13.5 UPPBYGGNADEN AV ETT TEOSOFISKT MÖTE

Ett exempel på hur ett teosofiskt möte var uppbyggt framkommer av programmet för mötet den 3 september 1905. Då hölls ett teosofiskt möte i Helsingfors som inleddes med ett välkomsttal av A. Aaltonen varefter Veikko Palomaa höll ett föredrag om "Psyykkisiä voimia" [Psykiska krafter]. Efter detta läste Maria Ramstedt egna översättningar ur Bhagavad Gita. Mötet började och slutade med musik, som framfördes av Pekka Ervast; därtill förekom det musik även mellan föredragen. (Ervast 1905b: 148).

13.6 PLANER PÅ ATT GRUNDA ETT FINLÄNSKT SAMFUND

Nu började det allt oftare framkomma önskemål bland teosoferna i Finland att man skulle få ett eget samfund för att kunna grunda egna loger, både i städer och på landsorten. Överallt där det fanns minst sju intresserade personer skulle man då kunna grunda en loge. (Ervast 1905b: 148).

²⁷ De föredrag Ervast höll på landsorten var: "Andevärlden och spiritismen", "Lifvet efter döden i teosofisk belysning", "Den teosofiska rörelsens uppgift", två föredrag i en serie kallad "Sedlighetsproblemet". Teosofiska rörelsen 1905: 264.

I novembernumret av *Omatunto* 1905 säger Pekka Ervast att man nu på allvar skulle börja planera grundandet av ett Teosofiskt samfund i Finland. Som ett tecken på ett ökande intresse för teosofi i Finland såg Pekka Ervast den omständigheten att tidningen *Omatunto* också lästes i sådana kretsar där man inte kände till teosofin från tidigare. Därför skulle denna tidning från och med 1906 börja presentera teosofins läror på ett mera lättfattligt sätt.

Den 17 november 1905 firades i Teosofiska biblioteket en minnesstund med anledning av Teosofiska Samfundets 30-åriga existens. Herman Hellner höll tal och Maria Ramstedt kåserade om "Blavatsky som kvinna" (Ervast 1905d: 243).

13.7 PEKKA ERVAST KÅSERAR OM TEOSOFERNA I HELSINGFORS

Pekka Ervast har i det första häftet av *Omatunto* skrivit ett kåseri om den teosofiska verksamheten i Helsingfors år 1905. Han säger att om en intresserad person kommer till Helsingfors för att ta reda på vad som händer på teosofins område, så går han först till Teosofiska biblioteket på Albertsgatan 34. Där tittar han på böckerna, ca 800-900 volymer. Han talar med "Bibliotekario" och får veta att det ett par gånger i veckan samlas några personer i biblioteksrummet. På torsdagskvällarna läser man och förklarar Bhagavad Gita på svenska och på onsdagskvällarna diskuterar man på finska allehanda teosofiska frågor. På onsdagskvällarna har man t.ex. denna vinter diskuterat

döden och "astrala" frågor, närmast på grund av publiceringen av två böcker: *Hvad är döden och Salattut tieteeet* [Hemliga vetenskaper] (torde i verkligheten vara "*Salainen oppi*" ja muita kirjoituksia [Den hemliga läran och andra skrifter], Helsinki 1904), båda författade av Pekka Ervast. Ervast berättar att det varje söndags- och helgdagsmorgon kl. 9.30 hålls ett teosofiskt föredrag på finska i Sörnäs arbetarförenings lokal. Ervast tycker att det är ett märkvärdigt karma som förorsakat att initialerna för Sörnäisten Työväki [Arbetarbefolkningen i Sörnäs], ST, som finns på väggen i monogramform lika väl kan läsas som TS, Teosofinen Seura [Teosofiska Samfundet]. Vår besökare har enligt Pekka Ervast tur, ty vid ingången sägs det åt honom att det denna dag finns ett föredrag på programmet. Besökaren får höra flera talare samt musik och sång. Folk kommer, tysta och lugna, men med glada ansikten, ca 150 stycken. Till salen får det *enbart* komma medlemmar i arbetarföreningen. Här finns även teosofisk litteratur till salu (Ervast 1905a: 26-27).

I verksamhetsberättelsen från Teosofiska Samfundets årsmöte 1906 konstateras det sammanfattande om den teosofiska verksamheten i Finland under år 1905, att intresset för teosofin varit "särdeles" stort. Under året hade hållits 93 originalföredrag och i maj 1905 hade man börjat ge ut månadsskriften *Omatunto*; antalet prenumeranter hade vid starten varit 380 och var för närvarande (27.5.1906) 1.200. Antalet boklån under 1905 uppgick till 1.039. Intresset för teosofi hade ökat också på landsbygden. Flera ung-

domsföreningar hade upptagit teosofi på sitt program och ibland även rekvirerat föredragshållare till sina respektive orter. De främsta bärarna av de teosofiska ideerna hade liksom förut varit "litteratören" Pekka Ervast, redaktör Veikko Palomaa och fru Maria Ramstedt. De hade turvis varje söndagsmorgon hållit offentliga föredrag på finska i arbetarföreningens lokal i Helsingfors (Knös 1906e: 120/9-10).

I slutet av år 1905 inträffade en förändring på det politiska planet, nämligen den s.k. fredliga revolutionen, vilken ledde till att planerna på att grunda ett Teosofiskt Samfund i Finland kunde börja realiseras på allvar, eller som Pekka Ervast uttrycker det: "Först den stora fredliga revolutionen år 1905 innebar en vändpunkt i våra förhållanden [...] Nu vaknade på nytt den gamla frågan om att grunda ett eget samfund och den diskuterades allt livligare bland medlemmarna både i den skandinaviska avdelningen och bland den stora mängd finländska teosofier som under årens lopp lärt känna teosofin som världsåskådning och varit engagerade för den teosofiska idén. Först efter "novemberdagarna - då Finland tog sina första steg som kulturnation, - börjar således historien om grundandet av T. S. Finländska Sektion". (Ervast 1908: 10).

Under år 1905 publicerades sex nya böcker, en av Ervast, en av Veikko Palomaa (om den teosofiska

sexualsynen) samt fyra till finska översatta arbeten (Teosofinen liike 1908: 41).²⁸

14 VEIKKO PALOMAA'S SEXUALBOK

Den bok som Palomaa publicerade om den teosofiska sexualsynen, nämligen *Sukupuoliasia järjen ja hengen valossa*, förorsakade stor uppståndelse. Enligt flertalets åsikt framförde nämligen Palomaa i denna bok egna men inte teosofiska synpunkter. Pekka Ervast uppmanade *Omatuntos* läsare att inkomma med egna synpunkter på Palomaas bok, och han blev inte nödbedd (Ervast 1905d: 243). Palomaas sexbok diskuterades vid två på varandra följande möten i "Vuorela", den 10 och den 17 september 1905. Röster höjdes både för och emot boken och det noterades att något slutligt beslut om bokens öde på ansvarigt håll ännu inte hade fattats. Pekka Ervast höll 24.12.1905 ett föredrag om boken och införde i januarinumret av *Omatunto* 1906 en artikel om den benämnd "Sukupuoliasia teosofian valossa" [Sexualfrågan i teosofins ljus"], där han ger sin syn på den fråga som Palomaa

²⁸ De sex böckerna är: Besant, Annie: *Jälleensyntyminen* [Reinkarnationen], översatt av V. Palomaa; *Bhagavad Gitâ eli Herran Laulu* [Bhagavad Gita eller Herrrens sång], översatt av Maria Ramstedt utgående från Frantz Hartmanns tyska översättning; Du Prel, Carl: *Mistä tulen, minne menen* [Varifrån kommer jag, vart går jag], översatt av S. Grönstrand; Palomaa, V.: *Sukupuoliasia järjen ja hengen valossa* [Sexualfrågan i förnuftets och andens belysning]; Atkinson, W.: *Ajatuksen laki* [Tankens lag], översatt av Matti Kurikka; Ervast, Pekka: *Salatietäilijän sanakirja* [Ockultistens ordbok]. Teosofinen liike 1908: 41.

aktualiserat med sin omstridda bok, dock utan att ta ställning till själva boken. (Tien varrelta 1906a: 27; Ervast 1906a). Pekka Ervast hävdar här att "tidernas visdom, ockultistens erfarenhet, teosofin och spiritismen bevisar att människan inte är en kropp utan en själ; att hon är en andlig och könlös varelse [...]" (Ervast 1906a: 13). Pekka Ervast menar att den omständigheten att den andliga människan är könlös, vilket "alla religioner förkunnar", innebär att sexualdriften givits åt människan för att hon skall kunna förverkliga ett "högre och mera fördolt syfte" än att föröka sig, på samma sätt som det kroppsliga livet överhuvud har givits åt människan för att hon skall lära känna sig själv som guds son (Ervast 1906a: 13-14).

Även Adolf Nylund kommenterade Palomaas bok i januarinumret 1906 av *Omatunto*. Hans kritik går ut på att boken inte är teosofisk, och att det i varje fall inte är teosofins uppgift att uppfinna sätt att tillfredsställa mänskliga passioner på. Han menar att det bästa sättet att använda sexualdriften på är att vara återhållsam. Han tycker att en teosofisk sexualbok borde lägga tyngdpunkten på frågan om återhållsamhet och behärskning av passionerna - men därom finns inte ett ord i Palomaas bok. Nylund framhåller därtill att människorna idag tillhör den femte rasen (som nedan framkommer är det enbart de svenskspråkiga som tillhör den femte rotrasen) och det betyder att det är intellektet och inte passionerna som skall utvecklas. Nylund betvivlar därtill för egen del att det skulle vara bevisat att fullständig

återhållsamhet skulle vara skadlig för hälsan. Han hänvisar till amerikanska ockultister som visat att säden som kvarhålls i kroppen förvandlas till livskraft och stimulerar intellektet. Illa är det också att byta partner - det leder till att de magnetiska strömmarna råkar i oordning och därtill förorsakar det könssjukdomar. Nylund undrar avslutningsvis vilka teosofiska auktoriteter Palomaa utnyttjat och menar att Palomaas åsikter om t.ex. avlelse inte alls rimmar med Leadbeaters synpunkter i denna fråga - och spelar därmed ut Palomaa mot exakt den teosofiska auktoritet som verkligen gjort sig känd för en mycket speciell sexuell inriktning - nämligen intresse för unga pojkar (Nylund 1906b: 28-29;). I samma nummer finns införd en protest mot Palomaas bok som undertecknats av åtta personer, bl.a. Herman Hellner.²⁹ Undertecknarna anser att boken inte skildrar sexualfrågan i teosofisk belysning. De undrar om de som ansvarar för *Omatunto* känner till den våldsamma opposition som boken väckt i teosofiska kretsar och motviljan mot att den marknadsförs under rubriken "Teosofisk litteratur" i *Omatunto* " (i januarinumrets bokannons för nya teosofiska böcker ingår dock inte Palomaas bok mera). Man önskar att detta inte mera fortsätter. Maria Ramstedt ansluter sig i en kommentar fullständigt till undertecknarna. Ramstedt menar att publiceringen av boken varit alltför tidig och att

²⁹ Undertecknarna är Adolf Nylund, Alida Alander, Lisi Nohrström, Vera Hjelt, Herman Hellner, Anna Gustavzon, Agnes Glud och Anna Hertzberg. Nylund et al 1906: 23-24.

den sårar den broderliga rättskänslan. Ytterligare ett kritiskt inlägg i ärendet ingår i detta nummer av *Omatunto* (Nylund et al. 1906: 23-24; Teosofinen Kirjakauppa ja Kustannusliike 1906; Ramstedt 1906: 24; Abstraheri 1906: 24-25). Både i januari- februari- och marsnumren av *Omatunto* försvarar Palomaa själv sin bok och även Pekka Ervast försvarar dess publicering. Palomaa konstaterar att hans bok diskuterades i Sörnäs arbetarförenings lokal den 17 december 1905. Han uppger att de flesta av de män som yttrade sig var positiva till hans bok, även om majoriteten av dessa ansåg att ämnet tagits upp alldeles för tidigt. Däremot var de få inlägg som gjordes av kvinnor negativa. En kvinna ansåg att boken inte alls borde ha tryckts av ett teosofisk förlag eftersom teosofin inte borde syssla med annat än att göra människor bekanta med andliga ting. Palomaa anser dock att teosofin även bör intressera sig för det synliga och inte bara för det osynliga. Han påpekar att man kritiserat honom för att ha framfört egna och inte teosofiska åsikter i sexualfrågan. Palomaa betvivlar dock att teosofin överhuvudtaget skulle ha en torgförd åsikt rörande sexuella frågor. Han förnekar att han i sin bok skulle ha förklarat sexualnjutningen vara det högsta idealet och i linje därmed ha uppmanat sina läsare att hänge sig åt denna njutning. Han säger sig tvärtom ha påpekat att sexualnjutningen som sådan tillhör de lägsta drifterna, men att den ändå kan spela en stor roll i samband med materians förvandling till ande. Palomaa ser även den fördelen hos sexualdriften att det är den som gör att människor avlar barnkroppar

- som sedan andarna i Devakan kan inkarneras i. Han anser att drifterna - även sexualdriften - skall dödas på andlig väg, men att detta inte kan ske under en inkarnation utan att det krävs ett mycket stort antal inkarnationer för att uppnå detta (Palomaa 1906l: 25-26). Palomaa anser att kritiken mot honom för att hans bok givits ut på ett teosofiskt förlag är obefogad eftersom litteraturkommittén, trots hans erbjudande därom, inte ville ta del av manuskriptet förrän det trycktes. Dessutom hade han varnat kommittén för att innehållet bitvis antagligen skulle föranleda protester. Palomaa tar även ställning till den kritik Adolf Nylund framfört mot hans bok. Nylunds påstående att Palomaa inte alls uppmanar sina läsare till avhållsamhet bemöter Palomaa med att han sagt att tillfredsställandet av sexualdriften visserligen hör till vanligt folks dagliga sysselsättningar men att andligt utvecklade människor inte enbart är återhållsamma utan att de t.o.m. försöker upphöra helt med dylik vandel. Palomaa anser dock att friare sexuella vanor skulle medföra större ansvarskänsla, vilket han anser skulle få samma konsekvenser som ett påtvingat behärskande av passionerna. Han menar att Nylund är konservativ i sin syn på äktenskapet - dvs. att äktenskapet inte behöver förnyas. Palomaa däremot anser att äktenskapet just bör förnyas. Han vänder sig energiskt mot Nylunds önskemål om att han borde ha utnyttjat teosofiska auktoriteter. Han säger tvärt om att auktoritetstro är farlig för en teosof som vill utvecklas. Han säger att även om han sätter stort värde på både Blavatsky och Besant som teosofiska

lärare ger han dem inget värde alls som auktoriteter. Den enda auktoritet som Palomaa erkänner är den egna övertygelsen; så talar en sann protestant (Palomaa 1906a: 58-59). Under rubriken "Punainen kirja" [Den röda boken" (på grund av bokens röda pärmar)] konstaterar Pekka Ervast att Veikko Palomaas bok kritiserats för att vara osedlig och bringa hela den teosofiska rörelsen i vanrykte. Detta tror däremot inte Pekka Ervast och hänvisar till den latinska sentensen "magna est veritas et praevalerebit" Pekka Ervast säger sig uppskatta den diskussion som Palomaas bok givit upphov till och menar att den teosofiska rörelsen just behöver ett dylikt meningsutbyte. Pekka Ervast är även positiv till Palomaas bok som uttryck för att en teosofs ärliga men kontroversiella åsikter inte har hållits tillbaka för att de är kontroversiella utan att de tvärtom tryckts och upptagits av teosofernas eget förlag (Ervast 1906b: 61-62). Även i februari numret ingår en kritisk röst. Herman Hellner skriver under rubriken "Selvä asia" [Klar sak] att Palomaas bok försämrar människors sedlighet och ökar deras egoism. Den minskar kärleken till föräldrarna och luckrar upp familjebanden. För Hellner är det fullkomligt klart att Den röda boken *inte* är teosofisk utan tvärt om direkt antiteosofisk. Han anser inte, som många andra, att publicerandet av boken skett alltför tidigt, han menar att publicerandet av denna bok för evigt är för tidigt. Skälet till denna inställning är att enligt honom har allt det som Palomaa rekommenderar i sin bok - såsom upphävandet av äktenskapen, tillåtandet av fri kärlek och förplik-

tandet av staten att underhålla och uppfostra barnen - prövats tidigare med dåligt resultat (Hellner 1906: 57). Palomaa försvarar sig i marsnumret av *Omatunto* mot Hellners kritik. Han tycker att det är bra att "[...] också våra svenskspråkiga åsiktsfränder uppmärksammar vår nya litteratur och ger sitt utlåtande om den" (Palomaa 1906b: 84). Bakgrunden till detta uttalande är naturligtvis att det bland Palomaas kritiker återfunnits ett flertal svenskspråkiga personer. Språkfrågan blir även en del av Palomaas försvar: "Men vad gäller den kritik som Hr H. H. gett om min bok, måste jag dra den slutsatsen att han inte läst boken eller att han på grund av bristfälliga kunskaper i finska språket har förstått den helt fel" (Palomaa 1906b: 84). Palomaa förnekar kategoriskt att han i sin bok skulle ha sagt något som skulle ge Hellner rätt i sitt påstående om att Palomaas bok uppmuntrade till osedlighet. Palomaa anser att de s.k. familjebanden är baserade på ren och skär egoism och menar därför att upplösandet av dessa är nödvändigt med tanke på mänsklighetens andliga utveckling. Att Herman Hellner inte förstår detta och inte heller förstår "Den röda boken" ser Palomaa som ett uttryck för att denne är ett barn av sin tid (Palomaa 1906b: 84-85). I marsnumret återkommer även Adolf Nylund med förnyad kritik. Han vidhåller att Palomaa inte tillräckligt poängterat behovet av att människan för en effektiv kamp mot lägre drifter; en sådan kamp är enligt Nylund helt enkelt nödvändig (Nylund 1906: 83). I marsnumret har Pekka Ervast infört ett kort meddelande om att diskussionen om Palomaas bok i

Omatunto nu är avslutad (Ervast 1906c: 88). På grund av meningsskiljaktigheterna om Palomaas bok inköpte några enskilda personer hela upplagan i och för att beslagta den för sju år framåt. Teosofinen Kirjakauppa ja Kustannusliike upphörde med försäljningen av boken 26.4.1906. Den 26 april 1913 skulle ärendet på nytt tas upp och man skulle då fatta beslut om bokens vidare öden (Tien varrelta 1906c: 138-141; Teosofinen liike 1908: 41-42).

15 VERKSAMHETEN UNDER ÅR 1906

Under 1906 fortsatte föredragsverksamheten i Helsingfors i samma utsträckning som tidigare medan verksamheten på andra orter i Finland ökade.³⁰ Man

³⁰ Under januari 1906 hölls följande föredrag i Helsingfors på finska (med undantag för föredraget av Hellner): "Reningens väg", "Rättfärdiggörelsen", "Den teosofiska rörelsens betydelse", "Teosofien och teosoferna" av Pekka Ervast, "I hvilken riktning teosoferna böra utveckla sig eller hvad kunskap af dem bör sökas" av Herman Hellner, "Fri vilja och oundviklighet", "Samfäldt väl" av Veikko Palomaa, "Louhi i Kalevala" av Maria Ramstedt. Knös 1906b: 48. Under februari 1906 hölls följande föredrag i Helsingfors på finska: "Hvad försiggår i tankevärlden?", "Själfständighetens svårigheter" av Veikko Palomaa, "Kyrkan och staten" av Pekka Ervast, "Självkänedom" av Maria Ramstedt; därtill hade föredrag av Annie Besant upplästs och man hade diskuterat frågan "Varför finnes människan till?", "Har den starke rätt att förtrycka den svage?" mm. Knös 1906c: 72. Under mars 1906 hölls följande föredrag på finska: "Om kyrkan och staten", "Kärleken till nästan", "Teosofi och socialism", "Lifvets mening", "Hvad är lifvet?", "Människans tillvaro" och "Nykterhetsfrågan i teosofisk belysning" av Veikko Palomaa, "Teosoferna såsom samhällsklass", "Broderskapet", "Kyrkan och staten", "Vetenskaplig religion", "Teosofi och politik" av Pekka Er-

ändrade i början av år 1906 formen för de finskspråkiga onsdagsmötena. Varannan vecka hölls de i form av "frågemöten" i *Omatuntos* kontor, där ordföranden Pekka Ervast besvarade de närvarandes frågor och varannan vecka höll man dem i form av diskussionsmöten, som inleddes av en vid föregående möte vald inledare. Dessa kvällar var det fullsatt i *Omatuntos* kontor. Platsbristen rättades till i juni 1906, då man fick en ny lokal på Mikaelsgatan 11 dit också Teosofiska biblioteket (nu på Albertsgatan 34) flyttade (Ervast 1906c: 88-89). I september ändrades på nytt tidtabellen för de finskspråkiga frågekällarna. Den första frågekällan under höstterminen hölls 4.9.1906 och den andra 7.9.1906. Man fortsatte därefter med dessa kvällar under höstterminen tre gånger i månaden, dvs. under den första lördagen i månaden och därefter under den därpå följande veckans tisdag och torsdag kl. 19.30. Pekka Ervast ledde fortsättningsvis dessa möten. Det framkommer att denna typ av möten var mycket lyckad och att möteslokalen

vast; man har diskuterat "Är nödlögn i något fall berättigad?" samt andra frågor. Knös 1906d: 96. För resten av år 1906 saknas redovisning i *Teosofisk Tidskrift* för föredrag som hållits i Helsingfors. I septembernumret av *Omatunto* uppges att höstterminens teosofiska föredrag i Helsingfors började 2.9 kl. 11. med föredrag av A. Aaltonen, som talade om "Suomen kansan nykyinen asema" [Den aktuella situationen för Finlands folk] varefter Pekka Ervast föreläste om "Teosofian pääopit" [Teosofins huvudläror]. Därtill redovisas för en tidtabell för söndagsföredragen under resten av hösten 1906. Av denna framgår att man planerat fyra föredrag i månaden, och som talare skulle omväxlande Ervast, Palomaa och Ramstedt uppträda. Tien varrelta 1906g: 228-229.

alltid varit till trängsel fylld; nu hade man därtill mera utrymme. De övriga veckorna i månaden höll man möte varje onsdag kl. 19.30 och då valde man ordförande speciellt för varje möte. På svenska föreläste Pekka Ervast under höstterminen 1906 under den andra söndagen i månaden (Tien varrelta 1906g: 228-229)

I februari 1906 beslöt några intresserade att grunda en teosofisk sångkör, med Martta Lehkonen som dirigent. Senare på sommaren blev komponisten Ida Moberg dirigent för kören, som första gången framträdde i maj vid föredragsavslutningen i "Vuorela". Kören ordnade ett antal soarées och skaffade på det sättet pengar för sin verksamhet. (Teosofinen liike 1908: 41-42).

Teosofinen Kirjakauppa ja Kustannusliike höll sitt tredje årsmöte 4.3.1906. Lokalen var full med folk, huvudsakligen "mindre bemedlade", "det var den ädla stamgrupp, som såsom den första tillägnat sig teosofiska intressen och börjat förbereda arbetet på morgondagens nationella väckelse i Finland". Programmet bestod av tal och musik (Valvanne 1906: 86-87).³¹

Vid Teosofiska Samfundets årsmöte 27-28.5.1906 i Stockholm var Pekka Ervast närvarande (Wehmeyer

³¹ A. Aaltonen öppnade mötet. Ervast redogjorde för verksamheten under 1905. Revisionsberättelsen gjord av Alander och Liukkonen upplästes. Skulder fanns i form av osålda böcker, men ansvarsfrihet beviljades. Styrelsen omvaldes, Palomaa höll ett föredrag och Ervast avslutningstalade. Valvanne 1906: 86-87.

1906: 120/1); därtill hade teosofier i Helsingfors sänt en hälsning till mötet (Wehmeyer 1906: 120/2). Det konstaterades vid årsmötet att det ännu inte fanns några loger i Finland. Däremot hade fem nya medlemmar anslutit sig sedan föregående årsmöte och en finländsk medlem hade avgått. Det sägs i årsberättelsen att "i Finland har man upprättat ett vandringsbibliotek, såsom man hoppas med utsikt att därigenom på bästa sätt sprida kännedom om de teosofiska lärorna"; det är oklart vad uppgiften om ett vandringsbibliotek går tillbaka på, den har inte kunnat bekräftas i någon annan källa (Knös 1906e: 120/3-4). Pekka Ervast valdes nu in i Teosofiska Samfundets Skandinaviska sektionens beredningsutskott som representant för de fristående medlemmarna i Finland. Pekka Ervast höll både ett offentligt föredrag betitlat "Hvad vill teosofien" och ett anförande vid årsmötets avslutning. Herman Hellner valdes till ombud för Finland i styrelsen (Wehmeyer 1906: 120/11-12, 14-15).

Under år 1906 publicerades tre nya böcker, alla översättningar. Därtill togs det nya upplagor av en bok författad av Sederholm och av en bok av Palomaa.³²

³² De tre till finska översatta böckerna är: Olcott, H. S.: *Buddhalainen katkismus* [Buddhistisk katekes], översatt av Pekka Ervast; Barley, A. H.: *Astrologian järjellinen perusta* [Astrologins förnuftsmässiga grund], översatt av A[dolf] N[ylund] och I. G.; Blavatsky, H. P.: *Teosofian avain* [Nyckeln till teosofin], översatt av V. H. V[alvanne]; nya

Tidskriften *Omatuntos* ekonomi var ständigt ansträngd och man behövde nödvändigtvis nå upp till 1.000 prenumeranter för att kunna fortsätta som förr. Utan tilläggsprenumeranter skulle tidskriften bli tvungen att minska sidantalet i månadshäftena från 32 till 16 sidor. Alla medlemmar uppmanades skaffa fram prenumeranter och hitta på idéer om hur man skulle kunna få fram materiellt understöd för verksamheten. Alla läsare av *Omatunto* uppmanades också att köpa samtliga teosofiska böcker som gavs ut på finska (Tien varrelta 1906b: 122-124; Tien varrelta 1906c: 138-141). *Omatuntos* prenumerantantal steg mot slutet av år 1906 till det eftersträlvade minimumtalet, dvs. 1000 (Teosofinen liike 1908: 42).

16 VEIKKO PALOMAAS MISSIONSRESOR

Veikko Palomaa verkade under tiden mars 1906 - mars 1907 som teosofisk resepredikant, vilket innebar en helt ny verksamhetsform för den teosofiska rörelsen i Finland. Man hade nu för en tid anställt en person på heltid för att propagera för teosofin.

Redovisningen för Palomaas egen rapportering av predikoresorna görs här rätt ingående, eftersom den ger en god inblick i en teosofisk resepredikants arbetssätt och för det mottagande han fick på de orter där han uppträdde med sina föredrag.

upplagor togs av följande böcker: Sederholm, C. R.: *Omatunnon uskonto*, 3. uppl.; Palomaa, V.: *Teosofia ja Teosofinen liike*, 2. uppl.

Palomaas föredragsresor inleddes i mars 1906. Pengarna för resorna samlades in på frivillig väg i en "föredragsfond", som grundades 25.2.1906. Palomaa skulle själv bidra till ekonomin genom att ta antingen obligatoriskt eller frivilligt inträde till föredragen samt genom att sälja teosofiska böcker (Esitelmärahasto 1906).

Palomaas första föredragsresa inleddes 9.3.1906. Palomaa berättar att han under tidigare år farit till flera olika ställen i landet, men att det hela hade varit tillfälligt och slumpmässigt. Nu hade han för första gången farit iväg på heltid på en missionsresa. Han for först till Järvenpää, dit bagare Åberg bett honom komma. Där höll han ett föredrag, i Nummenkylä, men han fick intrycket att åhörarna stod främmande för idéer som avvek från den kyrkliga och vetenskapliga åsiktsbildningen.

Följande dag for han till Lahtis, där han söndagen 11.3.1906 höll två föredrag. Han övernattade hos konduktör Sivenius, där även arbetarnas agitatorer brukade få övernatta gratis. Från Lahtis for han till Kouvola, där han 13-14.3. höll två föredrag. Han säger att Kouvolaborna sedan en längre tid intresserat sig för teosofi, vilket bl.a. yttrade sig i att några av de närvarande ville diskutera olika teosofiska frågor efter föredraget. Han höll ytterligare ett föredrag i Kaipiainen och for därefter till Helsingfors för att förse sig med mera litteratur för försäljning. Därifrån for han till Salo 18.3.1906 och höll där ett föredrag i Nykterhetsföreningens lokal. Mycket folk lyssnade

på honom och han sålde många böcker. Från Salo for han till Vichtis, dit han kallats av snickare Nuppen. När han hållit sitt föredrag ropade en av de två närvarande församlingsprästerna: "Hyvä!" [Bra]. Under tiden 9-25 mars höll han tio föredrag för ca 1500 personer. Alla hade varit mycket intresserade (Palomaa 1906c: 121-122). I slutet av mars for Palomaa vidare till Peräseinäjoki. Han sände meddelande till Seinäjoki och Vasa att han skulle komma dit och hålla teosofiska föredrag, och att han ville ha svar per post om man ville ha honom, men han fick inget svar. Han for trots det till Seinäjoki och Vasa men han fick inte hålla ett enda föredrag. Han förundrade sig över att han inte fick tillgång till Arbetarföreningens i lokal Vasa för en enda timme fast han några år tidigare hållit föredrag där till förmån för arbets-saken under nästan två år. Han for till Åbo dit han kallats av ungdomsföreningen. Han meddelade per post att han skulle komma till Åbo påsklördagen kl. 15.25. Men mannen som inbjudit honom var inte där. Palomaa sökte honom utan resultat och for därefter vidare till Helsingfors.

April var en dålig månad, först den 26 fick Palomaa hålla ett föredrag. Han for till Vainikkala och höll två föredrag, därefter till Lahtis och höll även där två föredrag, det andra i Arbetarföreningens lokal för ca 200 åhörare. Han sålde mycket litteratur i Viborg och Lahtis men gick ekonomiskt på förlust (Palomaa 1906d: 137-138).

Under maj höll Palomaa inte många föredrag, bara två i Lahtis, ett i Tavastehus och två i Åbo, i det gamla universitets solennitetssal. I Tavastehus var det litet åhörare. Vid det första föredraget i Åbo hade han också få åhörare, men vid det andra nästan 200 personer. (Palomaa 1906e: 160-161; Palomaa 1906g: 80).

I juni höll Palomaa bara sex föredrag, två i Åbo i ungdomsföreningens lokal för ett fåtal åhörare, två i Jalasjärvi och två i Uleåborg. Till Jalasjärvi hade han kallats av köpman J. Lehtinen. Söndagen 18 juni talade han för en handfull personer utomhus, varför inget inträde kom ifråga. Böcker sålde han för 2 mark. Följande kväll talade han i Koskue för en liten skara och inte ett penni fick han ihop genom bokförsäljning. I Uleåborg talade han i Arbetarföreningens hus för 62 personer, följande dag för 42 personer i samma lokal och han lyckades även sälja en hel del böcker. Han uppmanades komma tillbaka till hösten; en dylik uppmaning hade han fått även på många andra orter. (Palomaa 1906f: 180; Palomaa 1906e: 160-161).

Under juli höll Palomaa bara två föredrag, ett i Nerko i Lapinlahti socken i Kuopio län för 150 åhörare och ett i Idensalmi för 50 åhörare. Till Nerko hade han kallats av bildhuggaren Eemil Halonen. Han höll sitt föredrag i samband med en soaré i ungdomsföreningen och han sålde rikligt med böcker. Halonen var en ivrig teosof och Palomaa stannade hos honom i tre dygn. Till Idensalmi hade han kallats av apote-

karen, magister Ignatius. Dennes fru var *Omatuntos* agent på orten. Han talade på Arbetarföreningens gårdsplan - ingen avgift kunde därför tas men ett antal böcker lyckades han sälja. Ignatius ringde till redaktören Kokkonen vid *Kajaanin lehti* [Kajana tidning] för att avtala om ett föredrag, och Palomaa reste dit 25 juli. Men inget rum hade ordnats och Kokkonen sades ha rest till landet (Palomaa 1906g: 200-201).

I augusti höll Palomaa bara tre föredrag, ett i Kuopio, ett i Varkaus och ett i Hangö. Till Kuopio for han för att sälja böcker på lantbruksutställningen. Han skrev först till *Omatuntos* agent, Hilma Turunen och hon uppmanade honom att komma. Han stod därefter med sina böcker vid porten till mässan men ingen enda av de tusentals mässbesökarna köpte hans böcker. Söndagen den 12 augusti 1906 höll han ett föredrag i Kuopio för 60 personer och sålde böcker för 37 mark. Söndagen den 19 augusti höll han ett föredrag i Varkaus fabrik, dit Matilda Samsonoff kallat honom. Han talade på en gårdsplan för 200 personer, men bokförsäljningen gick dåligt. I Hangö talade han fredagen den 31 augusti utomhus för en liten skara (Palomaa 1906h: 228).

Teosoferna i Helsingfors beslöt att Palomaas föredragsverksamhet trots penningsvårigheter skulle fortsätta åtminstone till 7.3.1907, då Palomaas årsbiljett på tåget upphörde att gälla. Flera personer betalade dessutom regelbundet in pengar för Palomaa (Tien varrelta 1906f: 228-229). Under september 1906

höll Palomaa åtta föredrag, ett i Hangö, två i Vehkjärvi nära Fredrikshamn, fyra i Notsjö i Urjala glasfabrik och ett i Helsingfors. I Hangö gick han upp till stadens Arbetarförenings styrelse för att fråga om han fick använda deras lokal för ett föredrag 1.9.1906. Han fick det på villkoret att det skulle vara fritt inträde. Det kom 300 åhörare men bokförsäljningen gick dåligt. Den 9 september var han i Vehkjärvi dit ortens Arbetarförening hade kallat honom. Han talade på föreningens soaré för 150 åhörare, och sålde även många böcker. Föreningens ordförande Eemil Uski sade åt honom att man i Vehkjärvi inte ville höra några materialistiska eller kyrkokristna föredrag. Till Notsjö hade han kallats av maskinskötare Akrenius. Där höll han först 15.9 föredrag i en liten lokal och följande dag två föredrag utomhus, vid vilka han hade 200 åhörare. Ett fåtal böcker såldes. Palomaa konstaterar här att det var märkvärdigt många gamla damer som åhörde hans föredrag. Han misstänkte att det var Akrenius som spritt teosofi omkring sig (Palomaa 1906i: 244-245).

I oktober höll han 14 föredrag: tre i Ojajärvi, två i Sordavala, ett i Joensuu, två i Viborg, två i Sairala i Viborgs län, ett i Inkilä i Viborgs län och tre i Helsingfors. I Ojajärvi hade han haft 50 personer vid första föredraget och 100 vid det andra. I Sordavala höll hans sitt föredrag i Arbetarföreningens lokal för fulla hus, och han lyckades också sälja mycket böcker. I Joensuu talade ha för 300 personer i Arbetarföreningens lokal och i Viborg för 500 personer och han sålde många böcker. I Sairala hade han ca 100 åhöra-

re och några böcker köptes. I Inkilä talade han för 150 personer, och alla böcker som fanns kvar köptes. Många ville att Palomaa skulle komma tillbaka någon annan gång (Palomaa 1906j: 265).

I november höll Palomaa sju föredrag, två i Säiniö, ett i Sairala, ett i Inkilä, ett i Nurmes (alla dessa i Viborgs län), ett i Helsingfors och ett i Karis. I Säiniö var skolsalen fullsatt söndagen den 11.11, men få böcker köptes. Det andra föredraget lockade litet publik. Dåligt väder, få böcker. I Sairala var det litet publik eftersom ingen hade vetat om hans ankomst trots att han sänt ett kort i förväg. Samma sak hände i Inkilä. I Viborg föreläste han för en folkhögskolekurs på inbjudan av magister Pajala. I Nurmes var det få åhörare, samma sak i Karis (Palomaa 1906k: 280).

Under december 1906 höll Palomaa sex föredrag, två vid Sievi station i Uleåborgs län, ett i Peräseinäjoki, två i Helsingfors och ett i Kotka. I Sievi talade han 9.12.1906 för 200 personer och bokförsäljningen gick bra. Han kunde konstatera att det fanns flera här som kände till teosofin från tidigare. Det framgick också att det fanns sju personer som var villiga att grunda en loge. I Peräseinäjoki höll han föredrag 26.12.1906 för 200 personer, och återigen med bra bokförsäljning. Palomaa anser att det skulle gå att grunda en loge också på denna ort. I Kotka talade han 31.12.1906 för ca 200 personer i samband med en föreläsningkurs anordnad av Finlands Socialistiska Reformförbund och många böcker köptes. Palomaa

höll ytterligare två föredrag här i början av januari och han menar att det snart skulle gå att grunda en loge också i Kotka.

Palomaa konstaterar efter tio månaders resor i Finland att teosofin hade många anhängare i Finland och att han hellre skulle fortsätta som resepredikant än ha ett vanligt yrke. Men den 7 mars 1907, då hans årsbiljett på järnvägen upphörde att gälla, skulle han bli tvungen att avsluta sina resor (Palomaa 1907a: 21-22). Detta betyder att Palomaa ännu hade drygt två månader kvar att bedriva sin ambulerande mission. Han fortsatte denna verksamhet helt i samma stil som under de gångna 10 månaderna.

I januari höll han sammanlagt 17 föredrag, två i Kotka, ett i Kouvola, två i Gamlakarleby, två i Sievi, två i Uleåborg, två i Kemi, två i Tammerfors, två i Helsingfors och två i Nokia. I Kotka föreläste han 1.1.1907. I Kouvola 2.1 för ett litet antal åhörare. Få böcker såldes. I Yxpihlaja i Gamlakarleby uppträdde han 6.1 för ca 100 personer, mestadels från Pohjanpulos (f. d. Friis) mekaniska verkstad. I Sievi höll han 7.1 och 8.1.1907 föredrag för en handfull personer. I Uleåborg föreläste han 10 och 13.1 i Arbetarföreningens stora festsal för ca 400 personer vardera gången. I Kemi fick han också tala i Arbetarföreningens lokal och hade ca 100 åhörare vid första föredraget och 150 vid det andra. Mycket böcker köptes. I Tammerfors 20.1 hade han ca 200 åhörare vid vardera föredraget. Litet böcker köptes. Efter två föredrag i Helsingfors 27.1 uppträdde han i Nokia 30-31.1 för ca 100 perso-

ner. Efteråt följde diskussion. Men det var inte det som Palomaa föreläst om som intresserade utan frågan huruvida man skulle hålla teosofiska föredrag innan den ekonomiska frågan rörande Palomaas fortsatta föredragsverksamhet var löst. Palomaa upplyste då om att denna fråga länge debatterats av materialistiska socialdemokrater, som befunnit sig i en liknande situation och svaret var att föredrag skulle hållas för dem som ville höra dem (Palomaa 1907b: 44-45).

Palomaas rapportering om missionsverksamheten upphör i och med rapporten rörande januari 1907. Det finns inga uppgifter om hans resor under februari och början av mars 1907.

Palomaas föredragsverksamhet som började i mars 1906 och slutade i mars 1907 utgör den intensivaste teosofiska propagandaverksamheten under tiden före grundandet av det finländska Teosofiska Samfundet. Palomaas missionsresor spelade en viktig roll för den fortsatta teosofiska verksamheten i Finland efter 1907 och var av stor betydelse för grundandet av det Teosofiska Samfundet i Finland.³³

³³ I februarihäftet av *Teosofisk Tidskrift* 1907 ingår en rapport från Helsingfors där det sägs att Veikko Palomaa "på anmodan" hade rest omkring i landet och hållit teosofiska föredrag och att detta "i väsentlig grad" ökat intresset för teosofin. Knös 1907b: 48.

17 VERKSAMHETEN UNDER ÅR 1907

Verksamheten under hela år 1907 dominerades av de fortsatta försöken att grunda ett eget samfund. Mötesverksamheten fortsatte under vårterminen 1907 i samma omfattning som tidigare (Teosofinen liike 1908: 42).

Teosofinen Kirjakauppa ja Kustannusliike höll sitt fjärde årsmöte 3.3.1907. Ordföranden Aaltonen hälsningstalade till de 160 närvarande. Därefter talade Pekka Ervast om den teosofiska världsuppfattningen. Han berörde även de viktigaste händelserna under året, nämligen flyttningen till den nya lokalen, Palomaas resor och förberedelsen för en egen sektion. F. Korpi valdes till mötesordförande och han tackade alla frivilliga för offervilja. Sålunda hade t.ex. *Omatunto* under större delen av året framställts utan lön åt dem som gjorde den. Maria Ramstedt höll festföredraget om "Det märkvärdiga samhället" utgående från Kalevala. Även Palomaa höll ett föredrag, om uppfostran (Tien varrelta 1907b: 83).

Den finskspråkiga verksamheten under höstterminen 1907 i Helsingfors inleddes 1.9.1907 med en "lång" föreläsning. Maria Ramstedt föreläste om den inre meningen i förberedelsen för ett bröllop. Även Veikko Palomaa och Pekka Ervast talade vid samma tillfälle. Pianospel förekom mellan föredragen och kören sjöng tre sånger. Föreläsningarna fortsatte därefter varje söndag kl. 11. Liksom tidigare var det Er-

vast, Palomaa och Ramstedt som omväxlande höll dessa föredrag.³⁴

Föredragsverksamheten utanför Helsingfors hade minskat avsevärt sedan Palomaa upphörde med sina resor, även om man nu på nytt aktiverat den "föredragsfond" för föredrag på landsorten som tidigare bekostade Palomaas resor (Suomalainen Osasto 1907: 233-234). Ett uttryck för bristen på föredrag på landsorten är ett inlägg i *Omatunto*, där en "landsortsbo" föreslår att de viktigaste teosofiska föreläsningarna som hölls i Helsingfors skulle stenograferas och i sin helhet publiceras, antingen i form av en egen publikation eller i *Omatunto*; alternativt skulle föredrags hållarna kunna redogöra för huvudinnehållet i sina föredrag i *Omatunto* (M. K. 1907: 235).

Det fanns nu loger i Viborg, Nokia, Kurikka, Ånggelby, Sörnäs och Helsingfors (av de två Helsingforslogerna var den ena svenskspråkig. (Tien varrelta 1907g: 234). Den åttonde logen, "Aura", grundades i Åbo i november 1907 (Tien varrelta 1907h: 251-252; Ervast 1908: 23). I den finländska sektionens första årsberättelse ingår verksamhetsberättelser för dessa logers verksamhet under slutet av 1907, dvs. i princip för tiden 21.10-31.12.1907. Flera av dessa loger hade visserligen existerat informellt före den 21.10. 1907, men formellt blev de loger 21.10. Men t.ex. den svenskspråkiga logen "Vågen" i Helsingfors hade

³⁴ Ervast inledde 20.10.1907 en föreläsningsserie för medlemmar: "Paha ja sen voittaminen" [Det onda och dess övervinnande]. Tien varrelta 1907h: 251-252.

existerat redan i ett tiotal år därförinnan. Det är motiverat att kort ta del av dessa verksamhetsberättelser för att se hur de enskilda logernas verksamhet förhåller sig till det som hittills framkommit om den teosofiska verksamheten i Finland.

- "Vågen" eller "Lokalföreningen Vågen i Helsingfors" hade sitt konstituerande möte 13.10.1907. Herman Hellner valdes till ordförande och bland de övriga styrelsemedlemmarna återfinns två från tidigare bekanta namn, Nino Runeberg och Albert Backman.³⁵ Efter att 17.11. 1907 ha fått sin föreningsbok invigdes logen 1.12.1907. Då hade nya medlemmar fått sina medlemsböcker och man hade godkänt logens stadgar, som sedermera fastställdes av sektionens generalsekreterare. Rörande sammanträdesverksamheten konstateras att de medlemmar som "velat och haft tid" under de gångna tio åren deltagit i de möten som Teosofiska bibliotekets garanter och gynnare ordnat varje torsdagskväll. Senast hade man ägnat sig åt Annie Besants *Den uråldriga visdomen*. Mötesdeltagarna hade förberett sig genom att läsa ett överenskommet avsnitt som sedan diskuterades under mötet (Ervast 1908: 23-24; Tien varrella 1907i: 274-276).

- "Kalevala" eller "Helsingin teosofinen yhdistys Kalevala" [Helsingfors teosofiska förening Kalevala]

³⁵ De övriga medlemmarna, utöver ordföranden Herman Hellner, var: Nino Runeberg, viceordförande, Albert Backman, styrelsemedlem, Signe af Hällström, sekreterare samt Hellevi Stenbäck, kassör. Ervast 1908: 23.

var den största av de nu åtta logerna i Finland; vid slutet av år 1907 hade logen 89 medlemmar. Logen hade hållit sitt konstituerande sammanträde 22.9. 1907 varvid man bl.a. hade valt funktionärer och namn på logen. Av funktionärerna kan nämnas sekreteraren, Veikko Palomaa. Förslaget att kalla logen för "Kalevala" hade gjorts av Maria Ramstedt med följande motivering: "Finlands folks storslagna världsåskådning framställs i Kalevala; detta verk innehåller lika stora, i metaforer dolda sanningar, som andra s.k. heliga böcker och att finna nyckeln till dessa sanningar är en av teosofins stora uppgifter" (Ervast 1908: 24-25). Som ovan framgått har Ramstedt i sin föredragsverksamhet visat stort intresse för Kalevala. (Det har ovan även framgått att det redan 1898 gjordes ett försök att grunda en loge i Helsingfors med namnet Kalevala). Vid ett senare möte, 12.10.1907, hade man beslutat börja sammanträda varje måndagskväll kl. 19.30 (vilket i verkligheten blev kl. 20.00). Första måndagen i månaden skulle man ägna åt ekonomiska frågor. Fanns det inte några ekonomiska eller formella frågor att behandla så diskuterade man religiösa frågor.

Sammanträdena hade haft följande uppläggning: någon av medlemmarna (vald till denna uppgift vid ett tidigare möte) hade hållit en inledning, varefter hade följt gemensam diskussion. Inledaren hade även fungerat som ordförande under kvällen och svarat på frågor med anledning av föredraget. Ett förslag att alla skulle vara tvungna att hålla inledningar hade framförts men det hade avvisats med hänvisning till

att det teosofier emellan var olämpligt med tvång av vilket slag det vara månne. Efter inledning och diskussion hade man läst man ett stycke ur H. P. Blavatskys *Teosofian avain*.

Protokoll hade bara förts över logens offentliga möten, och sådana hade man sedan starten haft sammanlagt fem stycken (Ervast 1908: 25; Tien varrella 1907i: 274-276).

- "Atra" "Sörnäisten paikallisyhdistys Atra" [Lokalföreningen Atra i Sörnäs] grundades 12.10.1907. I början höll man ett tiotal sammanträden, först hemma hos medlemmarna och senare i "teosofernas lokal" (troligen avses här lokalen på Mikaelsgatan 11 i Helsingfors). Men logens verksamhet hade upphört på grund av att de åtta medlemmarna föredragit att delta i Kalevalalogens sammanträden i stället för att arrangera egna möten (Ervast 1908: 25-26).

- "Kalervo" eller "Oulunkylän paikallisyhdistys Kalervo" [Lokalföreningen Kalervo i Åggelby] hade sitt konstituerande möte 14 oktober 1907. I denna loge hade man huvudsakligen ägnat att försöka få till stånd inbördes förståelse mellan medlemmarna. Efter det konstituerande mötet hade logen sammanträtt varje torsdag med undantag för december månad; sammanlagt hade man haft åtta möten. Medlemmarna höll i tur och ordning föredrag. Efter föredragen brukade Maria Ramstedt till finska översätta ett stycke ur H. P. Blavatskys *Tystnadens röst*. Som ordförande för logen, som i slutet av år 1907 hade 9

medlemmar, hade Maria Ramstedt fungerat (Ervast 1908: 25; Tien varrella 1907i: 274-276).

- "Sampo" eller "Viipurin paikallisyhdistys Sampo" [Lokalföreningen Sampo i Viborg] grundades 10.2. 1907 i samband med ett besök av Veikko Palomaa. När logens sekreterare i januari 1908 skrev logens årsberättelse konstaterade han att teosofiska idéer förekommit i Finland många år tidigare. Om situationen just i Viborg skriver han att [...] även här har funnits enskilda personer - jag skulle tro 4-5 - som har tillägnat sig den av teosofin erbjudna eviga visdomen och vilka såsom ett bestående minnesmärke över sitt arbete till oss lämnat i arv ett teosofisk bibliotek som omfattar ca 100 volymer (Ervast 1908: 26; se s. 95). Sekreteraren V. Suhonen ser detta arbete som en förklaring till att det den 10 februari 1907 hade antecknat sig så många som 50 personer som medlemmar i den nystiftade logen. Man hade genast hyrt en lokal och börjat sammanträda en gång i veckan. Angående sättet att arbeta på konstaterar sekreteraren att eftersom man hade brist på lärare "[...] så måste medlemmarna i huvudsak använda sig av sådana lärare som var tillgängliga för alla - böcker, i vilka man läste korta stycken och sedan försökte entusiasmera de andra att diskutera utgående från det lästa" (Ervast 1908: 27). Man fick på detta sätt igång en viss verksamhet, som stimulerades av ett besök av Pekka Ervast; denne höll 25.3.1907 fyra föredrag (ett på svenska). De var väl besökta, till det sista av de fyra föredragen kom det t.ex. 700 personer. Till sommaren hade man tagit en paus i arbetet och se-

dan startat höstens verksamhet på samma sätt som tidigare - men mötena hade snart förlorat nyhetens behag och blivit långtråkiga. För att göra sammanträdena mera attraktiva för medlemmarna hade man beslutat att för varje sammanträde välja två personer med uppgift att förbereda sig på förhand. Därtill hade man börjat få kopior av Pekka Ervasts föredrag. Ytterligare hade man lyckats bra med arrangerandet av en fest till vilken man bjudit Maria Ramstedt; hon hade hållit tre föredrag om Kalevala. Man hade tillgång till ett piano och hade man framfört musik i samband med sammanträdena och det senaste var att man grundat en blandad kör. Denna hade ännu inte haft några framträdanden, men som sekreteraren säger "[...] dess första melodier hörs kanske redan idag" (Ervast 1908: 27-28).

- "Etsijä" eller "Kurikan paikallisyhdistys Etsijä" [Lokalföreningen Sökaren i Kurikka] hade sitt andra sammanträde i april 1907. Själva grundläggningsdatum framkommer inte. Bakgrunden till grundandet formuleras på följande sätt: "Den teosofiska rörelsen har här liksom annorstädes gått långsamt framåt. Skribenten av detta samt ett par andra personer fann, så snart de första finskspråkiga teosofiska skrifterna anlände hit, i dessa en klar och förnuftig världsåskådning, och så uppstod mellan dem en andlig förbindelse, fastän vi inte då ännu vågade tänka på någon lokalförening. Jag skrev dock efter V. Palomaa, och han föreslog då att vi skulle grunda en lokalförening, och det uppenbarade sig även 7 personer som blev medlemmar" (Ervast 1908: 29).

Andra mötet hölls, som framgått, i april 1907. Man beslöt om en medlemsavgift på 3 mk i året för att få pengar till böcker och därigenom kunna bygga upp ett litet bibliotek. Man hade även inköpt den litteratur som utkommit på finska och t.ex. skribenten själv hade donerat till logen de teosofiska böcker som han själv tidigare införskaffat. Efter en paus under sommaren hade man fortsatt att träffas och diskutera "tidernas visdom". Den 29 september 1907 hade logen grundats officiellt. Men därefter hade det blivit en paus i verksamheten fram till den 26 december. Som skäl anförs att medlemmarna bodde mycket utspritt och att vägarna var dåliga. Dock hade nu ett beslut fattats att man skulle samlas varannan söndag (Ervast 1908: 29).

- "Sarastus" eller "Nokian paikallisyhdistys Sarastus" [Lokalföreningen Gryningen i Nokia] grundades officiellt 29.9. 1907. Men ända sedan man 1906 i *Omatunto* läst om planerna på att grunda en finländsk sektion hade ett antal personer (här benämnda *Omatunto*-läsare) i Nokia planerat att bilda en loge och ansluta sig till den planerade sektionen så snart denna blev verklighet. Efter det officiella grundandet av logen hade det inte blivit så mycket av verksamheten. Man hade nog planerat kommande aktiviteter och beslutat att börja sammanträda en gång i månaden. Några möten hade dock hållits, hemma hos olika medlemmar. Sålunda hade man t.ex. haft möte 8.10. 1907, varvid en av medlemmarna läst ett föredrag skrivet av Pekka Ervast om teosofisk livs-åskådning och 8.12.1907 hade man valt namn på lo-

gen. Man hade också beslutat om en årsavgift på 3 mark. Den 22 december hade man årsmöte och valde funktionärer. Ordföranden talade om "Några blad i Bibelns texthistoria enligt Viktor Rydberg" medan kassören inledde en diskussion om "Hur vi bör älska Gud och vår nästa". Årsmötet avslutades med att ordföranden höll ett föredrag om "Praktisk självuppföstran" (Ervast 1908: 29-30).

- "Aura" eller "Turun paikallisyhdistys Aura [Lokalföreningen Aura i Åbo] grundades 31.10.1907. Medlemsantalet vid grundandet var 16 och vid slutet av året 18. Man hade sammanträtt varje måndag, varvid man läst högt ut *Teosofian avain* av Blavatsky och diskuterat det lästa. Mötena har besökts av ca hälften av medlemmarna. "Intresset för teosofi på denna ort är alldeles i sin linda, och intresset bromsas delvis av den teosofiska litteraturens svårbegriplighet. Av denna orsak har föreningen få medlemmar och kan därför inte heller hålla sig med en egen lokal" (Ervast 1908: 30).

Under året publicerades tre arbeten av Pekka Ervast och två arbeten av Annie Besant utgavs i översättning till finska.³⁶

³⁶ De tre arbetena av Ervast är: Ervast, Pekka: *Henkimaailman salaisuudet ja kuolemanjälkeinen elämä. Kaksi esitelmää* [Andevärldens hemligheter och livet efter döden. Två föredrag]; *Enkelein lankeemus. Viisi esitelmää* [Änglarnas fall. Fem föredrag]; *Teosofisia esitelmä* [Teosofiska föredrag, 2]; *H. S. Olcottin elämäntyö* [H. S. Olcotts livsverk]; de två översättningarna av Besant är: *Karma*, översatt av V. Palomaa; *Ihminen ja hänen ruuminsa* [Människan och hennes kropp], översatt

18 GRUNDANDET AV TEOSOFISKA SAMFUNDET I FINLAND

I majnumret av *Omatunto* 1906 uppges det att man hade börjat vidta åtgärder för att äntligen grunda ett Teosofiskt Samfund i Finland. "Vi har skrivit till överste Olcott, Teosofiska Samfundets president och grundare, förklarat vår situation för honom och bett om hans råd, och vi har ett säkert hopp om att redan nästa höst bli i tillfälle att lämna våra stadgar till Senaten för fastställelse". Olcott var för tillfället i Paris. I brevet till honom, som avsändes 1.5.1906, meddelades om det finländska initiativet att grunda en egen sektion (Tien varrelta 1906c: 141; Ervast 1908: 10). I juninumret av *Omatunto* framkommer att man nu fått svar av Olcott, som säger sig förstå och godkänna förslaget att grunda en finländsk sektion skild från den skandinaviska. Olcott antyder att han skulle kunna komma till Finland under senare delen av juli 1906, efter deltagandet i Brittiska sektionens årsmöte i London. Från finländsk sida konstaterades dock att man till denna tidpunkt inte skulle hinna få ett finländskt samfund legaliserat och man ansåg inte heller att tiden för ett privatbesök av Olcott i juli var lämplig, eftersom all teosofisk verksamhet låg nere på sommaren. Olcott kom följaktligen inte denna gång till Finland och på grund av omständigheterna

av V. Palomaa. Dessutom togs en andra upplaga av Pekka Ervasts *Mitä on kuolema?* [Vad är döden].

blev han därefter aldrig senare i tillfälle att komma till Finland (Tien varrelta 1906e:161-162).³⁷

18.1 DET FÖRSTA KONSTITUERANDE MÖTET

Planerna på att grunda ett finländskt samfund återupptogs i november 1906. Den 4 november 1906 samlades ca 80 finländska teosofier i Helsingfors för att diskutera grundandet ett Teosofiskt Samfund i Finland. Mötet började med tal av Pekka Ervast, som bl.a. sade att orsaken till att man ville grunda en egen sektion var att finländarna inte ville ansluta sig till en sektion med ett helt främmande språk, dvs. den Skandinaviska sektionen. Avgiften till denna var dessutom hög och även om avgiften inkluderade *Teosofisk Tidskrift* var detta till ingen nytta för dem som inte kunde svenska.

De statliga och samhällliga förhållandena i Finland hade tills nu varit sådana, att man för att grunda en förening hade varit tvungen att anhålla om lov och bekräftelse hos senaten, som kunnat förbjuda den av många olika skäl. Pekka Ervast konstaterade att man med de svenska teosoferna och även med Olcott tidigare hade diskuterat följande lösning på finländarnas problem. Eftersom mer än 50 finländare redan hörde till Skandinaviska sektionen skulle des-

³⁷ Den 7 november 1906 skadade sig H. S. Olcott på en båt på väg från Amerika till Italien, varefter han, efter att ha vårdats på sjukhus i Genua under flera veckor, for tillbaka till Indien. Han repade sig aldrig från denna skada. Olcott dog 17.2.1907. Tien varrelta 1906: 265-266; Ervast 1908: 11.

sa kunna gruppera sig och på papperet grunda 7 loger och be om tillstånd att få grunda en sektion. Man utgick nämligen från att även om man skulle få tillstånd av de finska myndigheterna att få grunda en loge, så fanns det inga garantier för att man skulle få grunda flera sådana. För att få tillstånd av presidenten för Teosofiska Samfundet att grunda en sektion måste det finnas minst sju registrerade loger. Efter det att man haft dessa diskussioner hade dock Finlands statliga förhållanden ändrats. Riksdagen hade nyligen behandlat en lag om föreningsfrihet, och bara den blev stadfäst skulle man inte mera behöva befara att inte få tillstånd att grunda en finländsk sektion. Man skulle då bara lämna in sina stadgar för registrering till senaten. Pekka Ervast menade därför att det inte var någon orsak till brådska just nu med att grunda en sektion. Han tvivlade också på att det skulle gå att grunda sju loger i dagens läge. Han utgick från att det utan problem skulle gå att grunda en finsk och en svensk loge i Helsingfors, men han var osäker på huruvida det på landsorten fanns tillräckligt många människor som "brann" för teosofin. Pekka Ervast ansåg att man först borde kartlägga intresset för teosofi och utreda om det på fem olika orter i landet fanns sju personer per ort som var villiga grunda loger. Om det inte fanns det skulle man enligt Pekka Ervast antingen kunna grunda en loge i Helsingfors direkt under Olcott eller också att grunda loger under Skandinaviska Sektionen och försöka se till att så litet pengar som möjligt försvann till Sverige.

Efter Pekka Ervasts tal valdes han till mötesordförande och 35 personer begärde ordet. Alla var överens om att man skulle grunda en egen sektion och man utgick från att det nog skulle finnas tillräckligt med personer som kunde bilda loger. Detta bekräftades även av Veikko Palomaa, som bättre än någon annan kände till detta. För att få reda på hur många intresserade teosofier det fanns på landsorten tillsattes en kommitté, i vilken Pekka Ervast, Herman Hellner och Veikko Palomaa invaldes. När kommittén hade blivit klar med sitt arbete skulle ett nytt möte sammankallas (Suomalainen seksioni 1906: 251-255).

18.2 HELLNERKOMMITTÉN

Den nygrundade kommittén införde i novembernumret av *Omatunto* en uppmaning till alla teosofier i Finland. I uppmaningen berättar kommittén om sitt uppdrag, nämligen att ta reda på om man skulle kunna grunda minst sju lokalföreningar eller loger för att därefter kunna grunda en finländsk sektion av Teosofiska Samfundet. I uppmaningen ingick tre frågor: "1. Ämnar ni själv ansluta er till T. S. finländska sektion. Vill ni ansluta er till T. S. Skandinaviska Sektion om man inte genast kan grunda en egen sektion? 2. Hur många andra personer på er ort känner ni till, som skulle kunna tänkas bli medlemmar i en finländsk sektion? Finns det bland dem sådana som skulle vara villiga skriva in sig i T. S. Skandinaviska Sektion om man inte genast kunde grunda en egen sektion? 3. Finns det på er ort åtminstone sju sådana personer och skulle de vara villiga att bilda en loge

vars uppgift vore att odla en gemensam anda mellan medlemmarna, uppfostra dem i teosofisk kunskap och teosofiskt liv och möjligen även verka utåt genom föreläsningar osv. ". Svaren skulle sändas till Herman Hellner, Riddarhuset, Helsingfors (Hellner, Palomaa och Ervast 1906a: 255).³⁸ Tre månader senare, i februari 1907, kunde Hellner, Palomaa och Ervast meddela att det nu fanns möjlighet att grunda sju loger, dvs. en i Nokia, en i Sievi, en i Åbo, en i Peräseinäjoki, en i Viborg och två i Helsingfors.³⁹ De kallade till ett nytt allmänt möte i Helsingfors den 3 mars 1907; vid detta möte skulle man fatta slutligt beslut om grundandet av Teosofiska Samfundets Finländska Sektion (Hellner, Palomaa, och Ervast 1907: 44).

18.3 DET ANDRA KONSTITUERANDE MÖTET

Den 3 mars 1907 samlades ca 80 personer i Helsingfors för att diskutera frågan om grundandet av en finländsk sektion. Vid mötet redogjorde först

³⁸ Uppmaningen till teosofier att höra av sig till Hellner finns införd också i decembernumret av *Omatunto* (Hellner, Palomaa och Ervast 1906b: 280-281).

³⁹ I Viborg grundades 10.2.1907 en lokalförening med August Öhberg som ordförande. Logen bad genast att Ervast skulle besöka den. Denne kom under påsken 1907 till Viborg och höll där tre föreläsningar på finska och en på svenska. De finskspråkiga föreläsningarna åhördes av ca 400, ca 600 och ca 700 personer och var betitlade "Broderskapsidén", "Teosofin och religionerna" och "Om människans dolda förmågor". Föreläsningen på svenska handlade om "Teosofin och vår tid" och åhördes av ca 100 åhörare. Tien varrelta 1907c: 114.

Pekka Ervast för kommitténs arbete. Den hade kommit fram till att det skulle gå att grunda 8 (sic!) loger. Pekka Ervast föreslog nu att man inte skulle invänta den nya föreningslagen, utan istället för det första tillsätta en kommitté med uppgift att lämna en anhållan till senaten, för det andra diskutera med den Skandinaviska Sektionen och för det tredje skaffa fram tillståndsbrev av presidenten för Teosofiska Samfundet.⁴⁰ Pekka Ervast valdes därefter till mötesordförande. Han läste upp Teosofiska Samfundets allmänna stadgar samt förslag till stadgar för den finländska sektionen. Diskussion uppkom angående utformningen av några av paragraferna i stadgeförslaget och man beslöt att delegera uppgiften att slutligt utforma stadgarna till en kommitté bestående av Herman Hellner, Pekka Ervast, Veikko Palomaa, A. Aaltonen, Maria Ramstedt, Ida. af Hällström och V. Stadius. Kommittén skulle sammankalla ett tredje konstituerande möte när den var färdig med sitt arbete (Perustava kokous 1907: 78)

Pekka Ervast konstaterar senare att det andra konstituerande mötet inte var speciellt lyckat. Han säger sig själv ha varit "borta i anden" och inte trott på att tiden var inne för att grunda en finländsk sektion, framförallt på grund av att situationen i huvudsam-

⁴⁰ Man var medveten om att Besants presidentskap måste fastställas vid Teosofiska Samfundets allmänna möte, som skulle avhållas i maj 1907 (Besant tillträdde som president 10.7.1907), och man utgick därför från att hon inte skulle kunna ta ställning till den finländska ansökan innan hon tillträtt som president. Tien varrelta 1907c: 114; Ervast 1908: 19.

fundet med anledning av Olcotts frånfälle var så oklar. Han säger sig även ha varit tanklös och lett mötet enbart på finska, fastän ett flertal teosofier som enbart kunde svenska var närvarande. Pekka Ervast menar att det var detta tillsammans med frånvaron av en harmonisk stämning som gjorde att mötet inte grundade sektionen utan tillsatte en ytterligare kommitté. Men mötet hade ytterligare negativa följder. Pekka Ervast säger att det uppkom en inre splittring mellan de svensk- och finskspråkiga teosoferna. De svenskspråkiga, som var medlemmarna i Skandinaviska Sektionen började betvivla att två så olika raser som den finska och den finlandssvenska skulle kunna samarbeta i ett intellektuellt-andligt brödraskap. Pekka Ervast själv är dock i efterhand av den åsikten att detta var det bästa som kunde hända och av följande orsak. I den nytillsatta sjuannakommittén vägrade en av medlemmarna från första början att medverka med hänvisning till att kommittén inte var laglig emedan den valts utan medverkan av de svenskspråkiga och en annan av medlemmarna var ytterst tveksam till hela företaget. Att dessa två personer utgjordes av kommitténs svenskspråkiga medlemmar (utöver Pekka Ervast) framgår av följande uppgift i årsberättelsen: "De övriga medlemmarna kom däremot på en alldeles ny tanke: varför skulle inte finnarna kunna grunda en sektion åt sig själva på egen hand? Varför skulle de vara beroende av den Skandinaviska Sektionens medlemmar. Varför skulle svenskarnas tveksamhet få kväva finnarnas tro? De beslöt att vädja till Annie Besant" (Ervast 1908: 15).

18.4 ANHÅLLAN OM KONSTITUERING TILL ANNIE BESANT

Kommittén anhöll i mars 1907 hos Annie Besant om att få grunda ett finländskt teosofiskt samfund; Besant hade av H. S. Olcott i januari 1907 utsetts till hans efterträdare som president.⁴¹ Det brev som Pekka Ervast på kommitténs - med undantag för de två finlandssvenskarna - uppdrag sände till Annie Besant är mycket detaljerat och ger en utmärkt bild av teosofernas problematik i Finland, året innan den egna sektionen grundades. Det är därför motiverat att återge delar av brevet.

Kära fru Annie Besant

Ni vet troligen att en finländsk sektion av T. S redan länge har planerats. På grund av våra politiska förhållanden har vi inte ännu kunnat organisera oss som ett lagligt sällskap, och eftersom de flesta personer som entusiasmerats av teosofin är finskspråkiga, har bara ett obetydligt antal [som nedan framkommer rörde det sig om 60 personer, vilket svårligen kan betecknas som ett obetydligt antal i förhållande till hela antalet teosofier i Finland] anslutit sig till Skandinaviska Sektionen, som [vad gäller personer från Finland] enbart omfattar svenskspråkiga finländare. Men en ivrig teosofisk verksamhet har från och med år 1901 förekommit bland de finskspråkiga. I Finland utbreder sig rörelsen, som ni vet, bland de s.k. lägre klasserna och en teosofisk finskspråkig litteratur växer ständigt; vi har en finskspråkig teosofisk tidskrift, "Omatunto", och även den innehåller till stor del originalartiklar. Ervast 1908: 15.

⁴¹ Den Skandinaviska sektionen poströstade under tiden 15.2-15.3. 1907 om Olcotts beslut 7.1.1907 att Besant skulle bli hans efterträdare. I röstningen deltog 36 fristående teosofier från Finland. Knös 1907a: 79-80.

Pekka Ervasts framlyftande av att teosofien på finskt håll i hög grad haft sina anhängare inom de "s.k. lägre klasserna" överensstämmer helt med vad som framkommit om att den viktigaste teosofiska verksamheten på finska, dvs. söndagsföredragen, från hösten 1891 till hösten 1906 hölls i "Vuorela", Sörnäs arbetarförenings lokal, dit bara medlemmar i arbetarföreningen hade tillträde.

Efter den fredliga revolutionen i november 1905 har Rysslands regering fullständigt ändrat sin förhållningssätt till Finland och vi har nu fått full yttrande- och församlingsfrihet.

Vid två teosofmöten, som hölls i Helsingfors den 4 november 1906 och den 3 mars detta år, beslöts enhälligt att grunda en Finländsk Sektion, För att förverkliga projektet och göra behövliga förberedelser valdes en kommitté, till vilken hörde följande personer (se ovan); av dessa är det endast hr Palomaa och hr Aaltonen som *inte* är medlemmar i Skandinaviska Sektionen. Ervast 1908: 15.

Pekka Ervast redogör således för hur frågan om grundandet av en egen sektion hittills handlagts av de finländska teosoferna. Såsom framgår finns det ingenting kontroversiellt i denna handläggning. Men brevetts förutsättning är desto mera kontroversiell, nämligen en mycket speciell form av religiöst betingad rasism:

För att ni nu opartiskt skall kunna bedöma saken, som jag snart skall beröra, vill jag till att börja med ge Er en kort överblick över våra inre teosofiska förhållanden.

Finlands folk är sammansatt av två olika nationaliteter. Folkets stora majoritet tillhör den fjärde rotrasens mongoliska underras, i vilken det inblandats blod från den femte ra-

sen, medan den lilla minoriteten (10 %) är av ariskt ursprung. Ervast 1908: 16.

Enligt den teosofiska rasläran tillhörde finnarna den fjärde eller atlantidiska rotrasen och svenskarna den femte eller ariska rotrasen. Detta betyder således att finnarna inte var lika långt utvecklade som svenskarna. Den teosofiska rasläran räknar med att mänsklighetens utveckling på jorden inleddes med en s.k. rotras eller första ras som förekom på sju olika ställen på jorden. Den första rotrasen med sina sju olika typer hade i sin tur sju underrotraser. Ur den första rotrasen - med sina ännu helt amorfa människor - utvecklades den andra rotrasen. Människan erhöll nu en mera människoliknande form, och denna blev ännu tydligare hos den tredje rotrasen, den lemuriska - nu var det fråga om apliknande jättemänniskor. Den fjärde rotrasen, den atlantidiska, gav upphov till den femte rotrasen. Denna utvecklades ur den atlantidiska rotrasens femte underras. Det är denna ras som idag leder utvecklingen på jorden. Den uppträdde först i norra Indien, där den bekämpade andra indiska folk, som tillhörde den tredje och fjärde rotrasen (Jokipii 1937: 38; Besant 1899: 429-431).

Men skillnaden mellan de finska och finlandssvenska teosoferna var inte begränsad till en rasskillnad. Det fanns också en klasskillnad:

[Finnarna och svenskarna] har olika språk, finska och svenska, och en anmärkningsvärd omständighet är, att de högre klasserna ända till de sista tiderna utgått från den svenska minoriteten. En annan viktig omständighet, som be-

ror på den förut nämnda, är att dessa högre klasser har förblivit nästan främmande inför folket som de härskat över, emedan de inte ansett det behövt att lära sig folkets språk. I medlet av det 19:nde århundradet började den finska nationalkänslan vakna ur sin vintersömn, och därefter har det pågått en evig kamp mellan nationens tvenne delar.

Dessa nationella förhållanden har även inverkat på den teosofiska rörelsen. Några medlemmar i den Skandinaviska Sektionen, vilka liksom jag själv har svenska föräldrar, men lärt sig finska eller fått en finskspråkiga uppfostran, känner det varmaste deltagande med den finska teosofiska rörelsen och är även delvis ansvariga för dess framgång; andra åter, som inte förstår finska, har inte förståelse för den nämnda rörelsen, utan ser på den med en viss rädsla och tveksamhet, emedan den breder ut sig inom de lägre klasserna, vilket inte förekommer t.ex. i Sverige. Ervast 1908: 16.

Det är helt riktigt att teosofin i Sverige - liksom för övrigt i USA och Europa - inte bredde ut sig inom de "lägre klasserna", utan detta är någonting som - så långt jag kunnat finna - enbart gäller Finland. Pekka Ervast har knappast rätt i sin analys, att kontroversen mellan de svenskspråkiga och de finskspråkiga teosoferna skall förstås enbart utifrån skillnaden ifråga om ras och klass. Jag utgår från att skillnaden ifråga om språk spelade den viktigaste rollen i kontroversen. Det är sannolikt omständigheten att ett antal av de svenskspråkiga teosoferna inte behärskade det finska språket som gjorde att de var ointresserade av att bli inblandade i en rörelse där en stor del av medlemmarna enbart talade finska. Sannolikt spelade även det en viss roll att Pekka Ervast, när han ledde det för svenskar och finnar gemensamma mötet 3.3.1907, enbart talade finska, fastän han väl be-

härskade svenska, som var hans modersmål. Detta gav sannolikt de svenskspråkiga en uppfattning om hur det skulle kunna bli i en kommande finländsk sektion, och mot den bakgrunden verkar deras återhållsamhet begriplig - även om denna *också* var influerad av föregivna rasskillnader och faktiska klasskillnader.

I fortsättningen av brevet konstaterar Pekka Ervast att han under Skandinaviska Sektionens årsmöte i maj 1905 samtalade med den svenska generalsekretären Arvid Knös om att grunda en egen finländsk sektion. Uppfattningen då var att detta lättast skulle kunna uppnås genom att de finländska medlemmarna i Skandinaviska Sektionen (det fanns vid denna tidpunkt 60 medlemmar) grupperade sig i form av sju loger underställda Skandinaviska Sektionen. Därefter skulle de sju logerna lämna Skandinaviska Sektionen och bilda en egen sektion. Pekka Ervast säger att ett motiv till denna plan var att man visste att en teosof inte fick höra till ett annat lands sektion om det fanns en sektion i hans/hennes eget land. Dessa planer hade även delgivits H. S. Olcott, som godkänt dem. Därefter hade man vid ett möte 4.11.1906 gjort en förfrågan bland Skandinaviska Sektionens finländska medlemmar rörande intresset för att vara med och grunda en finländsk sektion. Av 60 medlemmar hade enbart 20 sagt sig vara intresserade och en del hade direkt anmält att de inte alls ville lämna Skandinaviska Sektionen. I detta läge hade kommittén, som tillsatts 3.3.1907, givit Pekka Ervast i uppgift att vända sig till Annie Besant med en förfrågan

huruvida finländarna inte helt oberoende av andra skulle kunna grunda en sektion (dvs. oberoende av Skandinaviska Sektionen och de till denna hörande finlandssvenskarna). Pekka Ervast är här av den åsikten att de finlandssvenskar som så ville skulle få höra till Skandinaviska sektionen men att det även borde grundas en nationell finländsk sektion för dem som inte behärskade svenska. (Detta kommer visserligen i konflikt med vad Pekka Ervast sagt ovan om att det inte gick för sig att medlemmar i ett land anslöt sig till en sektion i ett annat land om det fanns en sektion i det egna landet) (Ervast 1908: 16).

Pekka Ervast gör även förslag till en ny grundläggningsprocedur: Eftersom de finländska teosoferna huvudsakligen utgjordes av fattiga människor (jfr vad som ovan sagts om att teosoferna i Finland huvudsakligen hörde hemma inom de lägre klasserna) och därför skulle få problem med att betala höga inskrivnings- och medlemsavgifter, skulle det enligt Pekka Ervast vara ett rent slöseri om finnarna först skulle vara tvungna att skriva in sig i Skandinaviska Sektionen för att genast därefter utträda; och ännu dyrare skulle det bli för finnarna att skriva in sig som fristående medlemmar. Nej, den lösning som Pekka Ervast nu föreslår går ut på att finländarna skulle få rätt att direkt grunda en egen sektion, utan att ta omvägen via Skandinaviska sektionen. Han säger att det nu fanns 100 personer redo att ansluta sig till en ny finländsk sektion. Pekka Ervast anhöll hos Besant om rätt att få översända deras ansökningar om medlemskap samt namnen på de lokalföreningar som re-

dan existerade ävensom sektionsstadgarna, detta i och för att Besant skall kunna fastställa stadgarna och bevilja rätt att bilda nya lokalföreningar eller loger. Pekka Ervast lovade samtidigt att översända stadgeenliga 25 % av alla intäkter till Adyar. För att inte helt avskräcka Besant, efter att ha berättat om konflikterna mellan de finska och finlandssvenska teosoferna, säger han sig trots allt vara övertygad om att alla de nuvarande finlandssvenskarna i Skandinaviska Sektionen högst sannolikt kommer att ansluta sig till en kommande finländsk sektion och där grunda loger för enbart svenskspråkiga (Ervast 1908, 16-17).

Pekka Ervast önskade få svar på sitt brev så snart som möjligt, helst per telegram. Pekka Ervast avslutade sitt brev på ett nästan liturgiskt sätt "[...] alla finländska teosofier kommer att hälsa Er som den kallade Ledaren. Må de Heliga Mästarnas välsignelse följa Er och oss alla" (Ervast 1908: 17).

Pekka Ervast kommenterade den omständigheten att han i årsberättelsen intagit brevet till Besant *in extenso* med att han velat redovisa för alla de svårigheter han har haft att kämpa med vid försöket att grunda en finländsk sektion, och framförallt visa att den största svårigheten hade att göra med den bristande förståelsen mellan de två språkgrupperna. Samtidigt tar han dock udden av detta genom att gå händelserna i förväg och upplysa om att när den finländska sektionen slutligen grundades på hösten

1907 rådde det den "mest hjärtliga harmoni" mellan finlandssvenskarna och finnarna (Ervast 1908: 17-18).

Brevet till Besant avsändes i mars 1907 till Indien, och när det kom fram dit hade Besant redan avrest till Europa. Hon fick brevet i maj i München och den 27 maj fick Pekka Ervast ett telegram av Besant i vilket hon sade sig för sin del godkänna förslaget och att hon skulle hjälpa till efter det att valet av president för Teosofiska Samfundet var över. Detta innebär att det tredje konstituerande mötet måste skjutas upp till hösten. Pekka Ervast fick ytterligare ett brev av Besant, daterat 21.5.1907, i vilket hon meddelade att hon helt var med om att det skulle grundas en finländsk sektion, och hon var av den åsikten att det bästa tillvägagångssättet var att med den svenska generalsekreterarens godkännande grunda sju loger utanför Skandinaviska Sektionen och anhålla om att få charter eller sektionsbrev för dessa loger av henne. Alternativt skulle de sju logerna kunna grundas inom Skandinaviska Sektionen och genast lämna den - utan att finländarna skulle betala några avgifter för det. Hon sade sig komma att kontakta den Skandinaviska Sektionens generalsekreterare Arvid Knös i detta ärende (Ervast 1908: 18). Knös skrev på sensommaren ett brev till Pekka Ervast i vilket han meddelade att han glädde sig över planen att grunda en finländsk sektion och att han för sin del ansåg det enda stadgeenliga tillvägagångssättet var att grunda sju loger inom Skandinaviska Sektionen - utan att några avgifter skulle utgå för detta (Ervast 1908: 19).

18.5 DET TREDJE KONSTITUERANDE MÖTET

Den 15 september 1907 kl. 18 avhölls slutligen Teosofiska Samfundets finländska sektionens tredje och slutliga konstituerande möte, i vilket ca 80 teosofier deltog. Inbjudan hade sänts ut till bl.a. samtliga finländska medlemmar i Skandinaviska Sektionen.⁴² Pekka Ervast öppnade mötet på finska och svenska och konstaterade att det första konstituerande mötet hållits 4.11.1906 och det andra 3.3.1907. Han yttrade sig om betydelsen och meningen med sektionen och om de åtgärder som kommittén, som tillsattes vid mötet 3.3.1907, hade vidtagit. Denna hade sålunda korrigerat stadgarna utgående från de önskemål som framkommit 3.3.1907 samt korresponderat med Annie Besant.⁴³ Tillsvidare hade man inte vänt sig till senaten med anhållan om att få grunda en finländsk sektion. Det kunde man inte göra förrän Annie Besant fastställt sektionens stadgar, och en av paragraferna i dessa var ännu inte utarbetad. Det var en paragraf rörande personer som emigrerat från Finland till Amerika. Man hade i detta ärende vänt sig till Annie Besant och hon i sin tur hade meddelat att hon

⁴² Horoskopet för T. S. finländska sektionen den 15.9.1907 kl. 19 ingår i *Omatunto* under rubriken "Tien varrelta". Det finns ingen författaruppgift men upphovsman är sannolikt Pekka Ervast. Det finns i *Omatunto* flera andra exempel på ett klart intresse för astrologi hos de finländska teosoferna. Tien varrelta 1907g: 235; Ervast 1908 20.

⁴³ Annie Besant, nu vald till president för T. S., hade i ett brev meddelat att hon var glad över att det grundades en sektion av T. S. i Finland och lovat att hon skulle hjälpa till vid sakens praktiska förverkligande. Tien varrelta 1907d: 184.

skulle kontakta Teosofiska Samfundets generalsekretärare i Amerika. Enligt Teosofiska Samfundets stadgar borde nämligen finländarna i Amerika höra till en amerikansk sektion. Bakgrunden till frågan om amerikafinländarna var att en finskspråkig teosof i Michigan vänt sig till teosoferna i Helsingfors med en förfrågan huruvida 10 finskspråkiga teosofer i Michigan hade rätt att grunda en loge under den planerade den finländska sektionen. Man hade från finländsk håll svarat att man redan skrivit till H. S. Olcott och frågat om detta skulle gå för sig, samtidigt som man upplyst om att man visste att det i så fall skulle krävas dispens från regeln om geografiska gränser. Förfrågan till Olcott hade avsänts i december 1906. Något svar från Olcott hade man dock inte erhållit. Besant som skötte presidentskapet under Olcotts sjukdom hade "något dunkelt" svarat att finländare i USA, som inte bodde i närheten av en amerikansk loge, skulle ha rätt att grunda "loger underställda vår finländska loge". Pekka Ervast såg dock positivt på möjligheten att amerikafinländarna skulle få denna rättighet, men för tillfället kunde man ingenting göra eftersom Annie Besant befann sig på resa i Amerika. I det brev rörande grundandet av den finländska sektionen, som Pekka Ervast hade sänt till Besant i mars 1907, hade han tagit upp frågan om Amerikafinländarna. Han ville till Besants kännedom bringa kunskapen om att de flesta finländare i USA inte kunde engelska. Därför skulle de inte heller kunna ansluta sig till en amerikansk loge även om en sådan skulle råka finnas i deras egen stad. Däremot

skulle de gärna grunda egna loger under den finländska sektionen. Det är anmärkningsvärt att Pekka Ervast i denna fråga inte aktualiserar sin vetskap om att teosofier inte hade rätt att bli medlemmar i en sektion i ett annat land om det fanns en sektion i deras eget, utan tvärtom föreslår att de finskspråkiga teosoferna i Amerika skall ges rätt att grunda en finskspråkig loge underställd den finländska sektionen. När det gällde att komma tillrätta med de tredskande finlandssvenskarna, av vilka en del inte kunde finska, visste han nog om detta. I Besants svarsbrev av 21.6.1907 förklarar hon ifråga om Amerika-finländarna att hon avser att ta upp saken med den amerikanska generalsekreteraren när hon i september 1907 skulle resa till Chicago.⁴⁴

Ifråga om möjligheten att få en positiv behandling av stadgarna i senaten var Pekka Ervast på grund av den kommande nya föreningslagen också optimistisk. Han föreslog därför att personer som ville skriva in sig i Teosofiska Samfundet i Finland skulle skriva sitt namn på en lista och betala en inskrivningsavgift på en mark. Därefter skulle de nya medlemmarna välja generalsekreterare och styrelsemedlemmar. Pekka Ervast förslag godkändes, varefter han själv valdes till mötesordförande. Pekka Ervast

⁴⁴ Amerikafinländarnas situation blev några månader senare klarlagd: finländska loger under den finländska sektionen kunde inte grundas i Amerika. Finländare som hade amerikanskt medborgarskap kunde inte vara fristående medlemmar i den finländska sektionen. Det kunde däremot finländska medborgare som tillfälligt vistades i Amerika. Tien varrelta 1907e: 251-252.

läste upp de korrigerade stadgarna, som godkändes, varefter man skred till medlemsinskrivning.⁴⁵ Av de närvarande ca 80 personerna skrev 61 in sig (51 enligt årsberättelsen. Ervast 1908: 19). Dessa 61 valde enhälligt Pekka Ervast till generalsekreterare. I sitt tack till mötet sade han sig vara speciellt glad för att valet skett med acklamation och konstaterade att valet gällde fram till årsmötet 1908. På Pekka Ervasts förslag valde man därefter en styrelse med tre svenska och tre finska medlemmar.⁴⁶ Mötet avslutades efter det att Pekka Ervast meddelat att han i oktober skulle träffa Besant i Stockholm och att han inom kort skulle aktualisera frågan om hur Teosofinen Kirjakauppa- ja Kustannusliike skulle knytas till Teosofiska Samfundets Finländska Sektion (Lopullinen perustava kokous 1907: 222-225; Tien varrelta 1907a: 49-50; Ervast 1908: 17-20).

18.6 SEKTIONEN FASTSTÄLLS AV ANNI BESANT

Före Pekka Ervasts avresa till Stockholm var det en hel del som måste åtgärdas, loger skulle grundas, stadgar översättas till engelska, medlemsböcker tryckas mm. (Ervast 1908: 20).

⁴⁵ Finländska sektionens stadgar finns avtryckta i september- och decembernumret av *Omatunto*. Tien varrelta 1907e: 251-252; Tien varrelta 1907f: 274-276.]

⁴⁶ I den nya styrelsen invaldes förutom Pekka Ervast följande personer: Albert Backman, viceordförande, F. A. Johansson, kassör, Ida af Hällström, revisor, Victor Heikel, August Aaltonen, Maria Ramstedt. Lopullinen perustava kokous 1907: 222-225.]

I oktobernumret av *Omatunto* ges instruktioner för hur intresserade skulle skriva in sig i den nya sektionen. De skulle kontakta Pekka Ervast, Åggelby, för att få en blankett, som de därefter skulle fylla i och returnera (Suomalainen Osasto 1907: 233-234).

I samband med Annie Besants besök i Stockholm i oktober 1907 konstituerades den finländska sektionen, närmare bestämt den 21 oktober 1907 kl. 15. Därförinnan hade ett behövligt antal nya finländska medlemmar skrivits in i Skandinaviska Sektionens matrikel; dessa hade fått sina diplom den 19 oktober. Besant undertecknade logeböckerna den 21 oktober och logerna organiserade sig i en skild sektion, vars stadgar godkändes av Besant. Samma dag fastställde Besant Teosofiska Samfundets Finländska Sektion och dess sju loger, nämligen Vågen och Kalevala i Helsingfors, Atra i Sörnäs, Kalervo i Åggelby, Sampo i Viborg, Etsijä i Kurikka och Sarastus i Nokia. Det sammanlagda medlemstalet i dessa var 155 personer. Pekka Ervast överlämnade till Annie Besant i samband med konstitueringen av sektionen en hälsningsadress från de finländska teosoferna av vitt silke och målatd av konstnären Beda Nyberg (Knös 1907c: 262; Suomalainen Osasto 1907: 233-234; Ervast 1908:20-21). Arvid Knös konstaterar under rubriken "Till den finska sektionen af Teosofiska samfundet" i *Teosofisk Tidskrift* att Teosofiska Samfundets president, Annie Besant bifallit den ansökan om att få bilda en egen sektion som inlämnats av sju nybildade finländska loger genom att sanktionera den finländska sektionens stadgar 21.10. 1907. Knös hälsade detta med

glädje: "Vi ser däri den naturliga utvecklingen af den teosofiska rörelsen i Norden och det duktiga arbete, som Ni, medlemmar af den finska sektionen, redan uträttat, borgar löftesrikt om fortsättningen" (Knös 1907d: 241).⁴⁷

Så snart Annie Besant återvänt till Adyar skulle det Teosofiska Samfundets finländska sektion få sitt charter, eller sektionsbrev. Det skulle dateras 21.10.1907, dvs. den dag som Besant godkände och fastställde den finländska sektionen (Tien varrelta 1907h: 251-252).

Från och med 21.10.1907 tog Skandinaviska sektionen inte mera emot nya medlemmar från Finland. Bara gamla medlemmar, som inte ville övergå till den finländska sektionen fick stanna kvar (Tien varrelta 1907h: 251-252).

18.7 DEN NYA SEKTIONEN FIRAS

Den 17.11.1907 avhöll man sektionens solenna öppningsmöte i Helsingfors (Suomalainen Osasto 1907: 233-234). Till förmiddagsfesten i Polyteknikerens sal hade 533 personer samlats. En åttamannaorkester spelade först Stabat Mater. Pekka Ervast hälsningstalade på finska och svenska, varefter Ida Mobergs stycke "Stillhet" spelades av en orkester. Nino Runeberg höll tal på svenska om teosofins vä-

⁴⁷ Arvid Knös publicerade även en hälsning i *Omatuntos* decembernummer där han konstaterar att den finländska sektionen grundats 21.10.1907. Han hälsade detta med glädje. Knös 1907e: 255-256.

sen. Därefter framförde en kör och en orkester Ida Mobergs för detta tillfälle komponerade festkantat, "Hymn", med ord av Nino Runeberg. Maria Ramstedt avslutade med ett föredrag på finska om teosofins grundsanningar.

Kvällsfesten började samma dag kl. 18 i lokalen vid Mikaelsgatan 11. Lokalen var full med folk. Teosofer hade utom från Helsingfors kommit från både Viborg, Åbo, Forssa, Idensalmi och Kajana. Oskar Merikanto började med att spela en sonat av Beethoven. Pekka Ervast höll ett föredrag om teosofins ockulta förhistoria (bl.a. om mästarna) och kommande historiska uppgift. Detta föredrag var avsett enbart för medlemmarna i samfundet. Därefter delade Pekka Ervast ut logebrev och medlemsbrev. De närvarande logeföreståndarna höll korta tal varefter följde en frågestund där Pekka Ervast bl.a. fick svara på frågor om anklagelserna mot Blavatsky (Tien varrella 1907i: 274-276; Tien varrella 1907h: 251-252; Ervast 1908: 21-22). Teosofiska Samfundets stadgar inlämnades 22.11.1907 till Kejsarliga Senaten med en anhållan om fastställande av stadgarna. (Tien varrella 1907i: 274-276). Svar på denna anhållan kom först *fem* år senare i form av ett avslag. Från teosofiskt håll var man så mycket mer förvånad som Teosofiska Samfundet vid denna tid redan hade blivit tillåtet i Ryssland. I senatens beslut från februari 1913 konstaterades att Teosofiska Samfundets medlemmar kvarstod i statskyrkan, och att samfundet därför skulle hänföras till de vetenskapliga föreningarna (Tien varrelta 1913: 108).

19 AVSLUTNING

Redogörelsen för Teosofiska Samfundets uppkomst i Finland har visat upp en religiös rörelse av ett mycket speciellt slag. Denna rörelse saknar en av de viktigaste komponenterna i varje religion eller religiös rörelse, nämligen kult. Teosofiska Samfundet är en religiös rörelse utan gudstjänstgemenskap. Det har framkommit att man i samband med sammankomsterna höll föredrag för varandra och även diskuterade föredragens innehåll. Teman för föredragen har i regel berört existentiella, religiösa och ockulta frågeställningar. Under sammankomsterna förekom ibland musik som inledning och avslutning och som markering av nya programpunkter, men det förekom inte bön, inte offer, ingen liturgi och ingen predikan. På grund av frånvaron av kult kom lyssnandet till föredrag att bli ett substitut för gudstjänst och erhöll en rituell funktion.

Att Teosofiska Samfundet självt inte vill kategorisera teosofin som en religion eller en religiös rörelse är i detta sammanhang irrelevant. I arbetet *Handbuch Religiöse Gemeinschaften. Freikirchen, Sondergemeinschaften, Sekten, Weltanschauungsgemeinschaften, Neu-religionen*, Gütersloh 1979, har under rubriken "Weltanschauungen (Weltanschauungsgemeinschaften) (Neuzeitliche Weltdeutungssysteme mit religiösen Funktionen, aber weitgehend ohne Kultgemeinschaft)" upptagits sju rörelser, bl.a. teosofi och antroposofi (de övriga fem är Rosenkorsrörelsen, spiritismen, Transcendental meditation samt två rent tyska

rörelser, Die Welt-Spirale och Aktionsanalytische Organisation). Jag tar här inte ställning till de övriga fem rörelserna, men konstaterar att placeringen av teosofin och antroposofin i denna grupp är väl motiverad.

Av de uppgifter som framkommit om Teosofiska Samfundets verksamhet i Finland kan konstateras att det i huvudsak är den intellektuella aspekten i religionen som teosofin tillgodoser - utan att därmed någonting är sagt om den intellektuella nivån hos den teosofiska läran.

Det sätt som Teosofiska Samfundet etablerade sig på i Finland ligger i linje med den omständigheten att det är den intellektuella aspekten i religionen som teosofin tillgodoser. Man spred intresse för sin sak genom att hålla föredrag om den teosofiska tros läran och ge möjlighet till diskussion om denna lära (att teosoferna själva menar att deras lära inte är en form av religiös tro utan snarare en form av vetenskapligt vetande betyder bara att de tror att det ligger till på det sättet - inte att det gör det). Det har framkommit att det till de publika teosofiska föredragstillfällena kunde komma hundratals åhörare, vilket visar att teosoferna var ute i ett angeläget ärende. Att det till Teosofiska Samfundet inte anslöt sig speciellt många personer i jämförelse med det höga åhörarantalet vid de offentliga mötena svarar mot en medveten strävan hos teosoferna: man var inte alls ute efter att till det egna samfundet ansluta stora människoskaror; vad man ville var att upplysa människorna om var den

sanna kunskapen, den sanna religionen stod att finna och om hur den enskilde med hjälp av denna skulle kunna utveckla sig själv snabbare än hon skulle kunna utan denna kunskap - och det uppnådde man genom att arrangera föredragstillfällen för allmänheten

I linje med föredragshållandet som ett sätt att marknadsföra rörelsen ligger den stora vikt som lades på publicerandet av böcker om teosofi, både originalböcker och översättningar av utländska teosofier.

Det har framkommit att intresset för teosofi på finskt håll i huvudsak förekom hos personer tillhörande den s.k. arbetarklassen; i Helsingfors var detta intresse koncentrerat till medlemmarna i Sörnäs arbetarförening. Detta sätter Finland i en särställning vad gäller intresse för teosofi, som i andra sammanhang - i västvärlden - förekommit framförallt inom de högre klasserna (jfr Jokipii 1937: 38). Orsaken till detta menar jag att helt och hållet ligger på det personella planet, nämligen i den omständigheten att Veikko Palomaa fick anställning på en socialistisk dagstidning i samband med han blev teosof, att han och Pekka Ervast råkade ha ett intresse för att försöka göra teosofin till arbetarnas nya religion istället för kristendomen, som förkastats av socialismen, samt att de i denna fråga även fick stöd av den utopistiska socialisten Matti Kurikka.

Speciell för teosofin i västvärlden är den typ av rasproblem som de finländska teosoferna invecklades i. Det är rasproblem där hudfärgen inte är ett

centralt kriterium. Det var ett olyckligt sammanträffande att Blavatskys idé om att finnarna var ett mindre utvecklat folk än svenskarna inklusive finlandssvenskarna kom att sammanfalla med det faktum att en del av finlandssvenskarna tillhörde den s.k. bildade klassen i sekelskiftets Finland.

Framställningen har visat vilka huvudpersonerna var när Teosofiska Samfundet etablerade sig i Finland. På svenskt håll var det Herman Hellner, med bistånd av Pekka Ervast, och på finskt håll var det Pekka Ervast, med bistånd av Veikko Palomaa och Maria Ramstedt.

Skälen till att den teosofiska verksamheten i Finland under de första 10 åren huvudsakligen kom att omhändertas av de svenskspråkiga har redan antytts ett antal gånger. I och med att teosofisk verksamhet inleddes i Sverige 1889 inleddes även publicering av teosofisk litteratur på svenska ävensom en månatlig tidskrift - och denna litteratur fick svenskspråkiga finländare tillgång till. Därtill kunde svenskspråkiga finländare skriva in sig som medlemmar i det Svenska Teosofiska Samfundet - vilket de även gjorde.

Vilken betydelse för den teosofiska rörelsen i Finland skall tillmätas det faktum att myndigheterna inte tillät grundandet av ett eget samfund förrän 1907? Det har framkommit att man redan 1887 hade börjat diskutera frågan om grundandet av ett eget finländskt samfund, vilket betyder att man under ett helt decennium fick vara utan en organisationsform som man ville ha. Hade detta några hämmande ef-

fekter på den teosofiska verksamheten i landet? Min bedömning är att det knappast hade några sådana följder. Teosoferna hade, som framgått, rätt att grunda inofficiella föreningar, rätt att öppna några bibliotek och läsrum, rätt att organisera offentliga föreläsningar och rätt att publicera teosofisk litteratur. De fick därtill, om även efter lång väntan, rätt att utge en egen tidning.

Med beaktande av det sätt som Teosofiska Samfundet bedrev sin verksamhet på kan det konstateras att rörelsen i första hand ägnade sig åt att höja den religiösa bildningen hos sina anhängare och infoga dem i den grupp av människor som har reflekterade svar existentiella frågor.

Rörelsen var i Finland - liksom på annat håll - ett utpräglat stadsfenomen. Rörelsens verksamhet i Finland var i synnerligen hög grad koncentrerad till Helsingfors, även om det även förekom aktivitet även på landsorten. Av de verksamhetsrapporter som redovisats har dock klart framkommit att verksamheten på landsorten var beroende av föredrags-hållare från Helsingfors. Ett skäl till koncentrationen till Helsingfors och även andra mindre städer är av praktisk natur: Teosofiska Samfundet hade - i motsats t. ex till den lutherska statskyrkan - inte resurser att bygga upp en organisation som kunde betjäna medlemmar på landsorten på samma sätt som i Helsingfors, Därtill kommer att stadens mera heterogena befolkning och, jämfört med landsorten, mindre sociala tryck gynnade en rörelse som var på jakt efter

människor som hade intresse för existentiella frågor och *inte* var engagerade medlemmar av den lutherska kyrkan eller någon annan etablerad och accepterad religiös rörelse. Sådillvida kan faktiskt Teosofiska Samfundet sägas ha haft en viss tur i sin jakt, att det vid sekelskiftet fanns ett stort antal människor tillhörande den s.k. arbetande klassen, , som var intresserade av andra livsåskådningar än den kristna.

Vilken betydelse och vilken tyngd hade den teosofiska rörelsen på det religiösa fältet i Finland i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Såsom framgått var medlemstalet i rörelsen litet medan antalet åhörare vid teosofiska föredrag var väsentligt högre. Icke desto mindre är det helt klart att den teosofiska rörelsens betydelse i jämförelse med t.ex. den lutherska statskyrkans var rent marginell. Men dess betydelse som spridare av nya läropunkter av icke-kristen proveniens skall inte underskattas. Det var genom Teosofiska Samfundet som Finlands folk fick kunskap om läror som reinkarnation och karma. Personer som faktiskt besökte de teosofiska föredragstillfällena och anskaffade teosofisk litteratur blev bekanta med ett alternativ till den kristna livsåskådningen, och även om dessa människor enbart räknas i hundratal och tusental och inte i tiotusen- och hundratusental - så klarade Teosofiska Samfundet väl av uppgiften att komma in på en religiös marknad som nästan totalt dominerades av den lutherska statskyrkan.

20 LITTERATURFÖRTECKNING

A. N.

1905 Kirjekortti Kouvolasta. *Omatunto* 1: 27-28.

A. S.

1905 Teosofia Lahdessa. *Omatunto* 1: 50-51.

Abstraheri

1906 Muutama sana n. s. "punaisen kirjan" johdosta. *Omatunto* 2: 24-25.

Ahlbäck, Tore

1985 Theosophy and Socialism in Finland: An Unsuccessful Coup d'Etat at the Beginning of the Century. *Temenos* 21: 39-54.

1990 The Theosophical Society, A New Religious Movement Based on a Conglomerate of Traditions. I: Nils G. Holm (red.), Encounter with India. Studies in Neohinduism; ss. 49-60. (Religionsvetenskapliga skrifter, 20)

Andreas

1892 Till tidskriften insänd fråga. *Teosofisk Tidskrift* 2: 246.

Anmälan

1890 Anmälan. *Teosofisk Tidskrift*. [provnummer]

Besant, Annie

1899 The Ancient Wisdom. An Outline of Theosophical Teachings. London. [2. utg.]

Besants besök

1904 Mrs Annie Besants besök i Skandinavien. *Teosofisk Tidskrift* 1904: 214-216.

Besants resa

1904 Mrs Besants resa i Skandinavien hösten 1904. *Teosofisk Tidskrift* 1904: 192.

Buck, J. D.

1889 Teosofiens väsen och mål. Bihang: Stadgar för Teosofiska Samfundets Svenska Afdelning. Stockholm : Looström & Komp. (Skrifter utgifna af Teosofiska Samfundets Svenska Afdelning, 1)

Campbell, Bruce F.

1980 Ancient Wisdom Revived. A History of the Theosophical Society. Berkeley: University of California Press.

Coleman, Wm. Emmette

1976 The Sources of Madame Blavatsky's Writings. I: Solovyoff, Vsevolod Sergyeevich, A Modern Priestess of Isis; ss. 353-366. New York: Arno Press. [1895]

Ervast, Pekka

1905a Teosofinen maailma. Teosofinen toiminta Helsingissä. Av P. E. *Omatunto* 1: 26-27.

1905b Teosofinen maailma. Av P. E. *Omatunto* 1: 148-149.

1905c Teosofinen maailma. Av P. E. *Omatunto* 1: 210-211.

1905d Teosofinen maailma. Av P. E. *Omatunto* 1: 243-244.

1906a Tien varrelta. *Omatunto* 2: 59-63.

1906b Tien varrelta. *Omatunto* 2: 86-89.

- 1908 Vuosikertomus. I: Teosofisen Seuran Suomalaisen Osaston ensimmäinen vuosikokous maaliskuun 14-16 p:nä 1908; ss. 9-30. Helsinki.
- 1909 Toimittajalta. *Tietäjä* 5:105-109.
- 1915a P. E:n teosofisia muistelmia. *Tietäjä* 11: 5-10.
- 1915b P. E:n teosofisia muistelmia 2. *Tietäjä* 11: 55-59.
- 1915c P. E:n teosofisia muistelmia 3. *Tietäjä* 11: 98-102.
- 1915d P. E:n teosofisia muistelmia 4-6. *Tietäjä* 11: 152-162.
- 1915e P. E:n teosofisia muistelmia 7. *Tietäjä* 11: 262-267.
- 1915f P. E:n teosofisia muistelmia 8. *Tietäjä* 11: 319-325.

Eräs Äiti

- 1905 Kirje toimitukselle. *Omatunto* 1: 26.

Esitelmärahasto

- 1906 Esitelmärahasto. *Omatunto* 19062: 95.

Frick, K. R. H.

- 1975-78 Licht und Finsternis. 2 vol. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt.

Fullerton, Alexander

- 1891 Hvad är teosofien? Öfversättning från engelska originalet. Helsingfors. [Aftryck ur *Nya Pressen*]

Grotenfelt, A.

- 1892 Nykyinen spiritistinen liike. *Valvoja* 12: 403-415, 466-487.

Hauer, J. W.

1922 Werden und Wesen der Anthroposophie. Stuttgart: Kohlhammer.

Hellner, Herman

1904 Kalevala ett teosofiskt diktvärk. Föredrag vid Teosofiska Bibliotekets i Hälsingfors senaste årsmöte. *Teosofisk Tidskrift* 14: 139-141, 145-169.

1906 Selvä asia. *Omatunto* 2: 57.

Hellner, Herman, V. Palomaa, och Pekka Ervast

1906a Teosofian tosi ystäville Suomessa. *Omatunto* 2: 255.

1906b Teosofian tosi ystäville Suomessa. *Omatunto* 2: 280-281.

1907 T. S:n Suomalainen Sektsioni. *Omatunto* 3: 44.

Jutikkala, Eino, och Kauko Pirinen

1982 Finlands historia. Stockholm: Natur och Kultur.

Jokipii, A. E.

1937 Teosofinen liike Suomessa. Helsinki: WSOY

Knös, A.

1903 Årsmötet 1903 i Kristiania. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 13: 142-143.

1904a Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 14: 45-48.

1904b Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 14: 94-96.

1904c Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 14: 118-120.

1904d Tal vid öppnandet af Sektionens nionde årsmöte i Stockholm 1904. *Teosofisk Tidskrift* 14: 121-123.

- 1904e Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 14: 142-144.
- 1904f Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 14: 262-264.
- 1904g Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 14: 286-288.
- 1905a Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 15: 47-48.
- 1905b Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 15: 72.
- 1905c Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 15: 95-96.
- 1905d Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 15: 143-144.
- 1905e Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 15: 240.
- 1906a Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 16: 23-24.
- 1906b Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 16: 47-48.
- 1906c Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 16: 70-72.
- 1906d Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 16: 95-96.
- 1906e Årsberättelse. *Teosofisk Tidskrift* 16: 120/2-10.
- 1907a Presidentvalet. *Teosofisk Tidskrift* 17: 79-82.
- 1907b Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 17: 47-48.
- 1907c Teosofiska rörelsen. Av A. K. *Teosofisk Tidskrift* 17: 261-262.

1907d Till den finska sektionen af Teosofiska samfundet. *Teosofisk Tidskrift* 17: 241-242.

1907e Teosofisen Seuran Suomalaiselle Osastolle. *Omatunto* 3: 255-256.

Liljestrand, E.

1900 *Årsberättelse. Teosofisk Tidskrift* 10: 163-168.

Liljeqvist, Oscar

1907 Om den moderna teosofien. Borgå: Werner Söderström Osakeyhtiös boktryckeri.

Lopullinen perustava kokous

1907 Teosofinen Seuran Suomalaisen Osaston kolmas ja lopullinen perustava kokous. *Omatunto* 3: 222-225.

M. K.

1907 Omatunnon toimitukselle. 3. Helsingin Luennot. *Omatunto* 3: 235.

Mela, Aimo

1956 Pekka Ervast. Kirjailija, teosofian tutkija, kristillinen mystikko. Helsinki: Ruusu-Ristin Kirjallisuusseura r. y.

Nylund, Adolf

1906 Onko teosofia dogmaattinen. Av A. N. *Omatunto* 2: 82-83.

Nylund, Adolf et al.

1906 Vastalause. *Omatunto* 2: 23-24.

Nyman, Alf

1955 Grotenfelt, Arvi. I: Svensk uppslagsbok 12; ss. 52-53. Malmö: Norden.

Nyström, M. F.

1896 Den teosofiska rörelsen. Av M. F. N. *Teosofisk Tidskrift* 6: 237-244

Palomaa, Veikko

1906a Kirjani puolesta. Av Aate. *Omatunto* 2: 58-59.

1906b Selvä asia - päinvastaiseen suuntaan. Av Aate. *Omatunto* 2: 84-86.

1906c Matkoiltani. 1. Av Aate. *Omatunto* 2: 121-122.

1906d Matkoiltani. 2. Av Aate. *Omatunto* 2: 137-138.

1906e Matkoiltani. 3. Av Aate. *Omatunto* 2: 160-161.

1906f Matkoiltani. 4. Av Aate. *Omatunto* 2: 180.

1906g Matkoiltani. 5. Av Aate. *Omatunto* 2: 200-201.

1906h Matkoiltani. 6. Av Aate. *Omatunto* 2: 228.

1906i Matkoiltani. 7. Av Aate. *Omatunto* 2: 244-245.

1906j Matkoiltani. 8. Av Aate. *Omatunto* 2: 265.

1906k Matkoiltani. 9. Av Aate. *Omatunto* 2: 280.

1906l Onko "jumalallinen viisaus" yksipuolista? Av Aate. *Omatunto* 2: 25-26

1907a Matkoiltani. 10. Av Aate. *Omatunto* 3: 21-22.

1907b Matkoiltani. 11. Av Aate. *Omatunto* 3: 44-45.

1908a Miksi minusta tuli teosofi? 2. *Tietäjä* 4: 70-76.

1908b Miksi minusta tuli teosofi? 3. *Tietäjä* 4: 106-112.

1908c Miksi minusta tuli teosofi? 4. *Tietäjä* 4: 144-148.

Perustava kokous

1907 Teosofisen Seuran suomalaisen seksktionin toinen perustava kokous. *Omatunto* 3: 78.

Pohjanmaa, Atte

1937 Suomen Teosofinen Seura 30-vuotias. Helsinki: Teosofinen Seura.

Ramstedt, Maria

1906 Arv. lähettäjän ... Av Martti Humu. *Omatunto* 2: 24.

Reller, Horst (red.)

1979 Handbuch Religiöse Gemeinschaften. Freikirchen, Sondergemeinschaften. Sekten, Weltanschauungsgemeinschaften, Neureligionen. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn. [2. uppl.]

Rossander, J. F.

1894 Ett och annat om mrs Annie Besant. Av J, F. R. (Efter "Bref till 'Nya Pressen'".) *Teosofisk Tidskrift* 4: 161-167.

Samfundsangelägenheter

1891 Samfundsangelägenheter. *Teosofisk Tidskrift* 1: 63-64.

Solovyoff, Vsevolod Sergyeevich

1976 A Modern Priestess of Isis. New York: Arno Press. [1895]

Suomalainen Osasto

1907 Teosofisen Seuran Suomalainen Osasto. *Omatunto* 3: 233-234.

Suomalainen Sektsioni

1906 Teosofisen Seuran Suomalainen Sektsioni. *Omatunto* 2: 251-255.

Symonds, John

1959 Madame Blavatsky. Medium and Magician. London: Odhams Press.

Teosofi

1889 Teosofi. *Åbo Tidning* nr 94, 7.4.1889: s 1, sp 6-s 2, sp 1.

Teosofinen Kirjakauppa ja Kustannusliike

1906 Uusia huomattavia kirjoja, Välttämättömät jokaiselle teosofian harrastajalle. *Omatunto* 2: 31.

1905 Suomenkielellä ilmestynyt Teosofinen kirjallisuus. *Omatunto* 1: 55.

Teosofinen liike

1908 Teosofinen liike Suomessa. Katsaus vuosiin 1891-1907. Teosofisen Seuran Suomalaisen Osaston ensimmäinen vuosikokous maaliskuun 14-16 p:nä 1908. Pöytäkirja y. m.; ss. 38-42. Helsinki.

Teosofiska rörelsen

1891 Den teosofiska rörelsen. *Teosofisk Tidskrift* 1: 210-220.

1894a Den teosofiska rörelsen. *Teosofisk Tidskrift* 4: 61-64.

1894b Den teosofiska rörelsen. *Teosofisk Tidskrift* 4: 252-256.

1895 Den teosofiska rörelsen. *Teosofisk Tidskrift* 5: 60-63.

1896 Den teosofiska rörelsen. *Teosofisk Tidskrift* 6: 311-313.

1898 Den teosofiska rörelsen. *Teosofisk Tidskrift* 8: 92-95.

1900 Den teosofiska rörelsen. *Teosofisk Tidskrift* 10: 283-288.

1902 Teosofiska rörelsen. *Teosofisk Tidskrift* 12: 168.

1903 Teosofiska rörelsen. *Teosofisk Tidskrift* 13: 19-24

1905 Teosofiska rörelsen. *Teosofisk Tidskrift* 15: 263-264.

Tien varrelta

1906a Tien varrelta. *Omatunto* 2: 26-28.

1906b Tien varrelta. *Omatunto* 2: 122-124.

1906c Tien varrelta. *Omatunto* 2: 138-141.

1906e Tien varrelta. *Omatunto* 2: 161-163.

1906f Tien varrelta. *Omatunto* 2: 228-230.

1907a Tien varrelta. *Omatunto* 3: 49-51.

1907b Tien varrelta. *Omatunto* 3: 81-83.

1907c Tien varrelta. *Omatunto* 3: 114-116.

1907d Tien varrelta. *Omatunto* 3: 184.

1907e Tien varrelta. *Omatunto* 3:251-252.

1907f Tien varrelta. *Omatunto* 3: 274-276.

1913 Tien varrelta. *Tietäjä* 9: 101-108.

Valvanne, Väinö

1906 Tien varrelta. Teosofisen Kirjakaupan ja Kustannusliikkeen kolmas vuosikokous [...] Av V. V. *Omatunto* 2: 88-87.

Wehmeyer, F. C.

1906 Protokoll, hållet vid Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektions elfte årsmöte den 27 och 28 maj 1906 i Stockholm. *Teosofisk Tidskrift* 16: 120/1-2, 10-15.

Zander, E.

1896 Om förhållandet mellan de båda Teosofiska organisationerna i Sverige. Av E. Z. *Teosofisk Tidskrift* 6: 274-275.

1897 Den teosofiska rörelsen. Av E. Z. *Teosofisk Tidskrift* 7: 93-96.

1899 Årsberättelse. *Teosofisk Tidskrift* 9: 163-171.

Zander, G.

1892 Till medlemmarne af den andra Europeiska Teosofiska Kongressen. *Teosofisk Tidskrift* 3: 181-182.

1894 Tal af Skand. T. S. president på samfundets sjette årsdag, d. 10 febr. 1894. Av G. Z. *Teosofisk Tidskrift* 1894: 65-68.

1896a Tal af generalsekreteraren doktor G. Zander på Skand. T. S:s åttonde årsdag den 10 febr. 1896. *Teosofisk Tidskrift* 6: 73-76.

1896b Årsberättelse. *Teosofisk Tidskrift* 1896: 168-176.

1897 1889-1897. *Theosophia* 1: 33-37.

Zander, G. et al.

1892 Årsberättelse för 1891. *Teosofisk Tidskrift* 2: 56-61.

1893 Årsberättelse för 1892. *Teosofisk Tidskrift* 3: 57-61.

1895 Skand. T. S. självständig Sektion af Teosofiska Samfundet. *Teosofisk Tidskrift* 5: 161-163.

Zettersten, A.

1893a Den teosofiska rörelsen. Av A. Z. *Teosofisk Tidskrift* 3: 222-224.

1893b Den teosofiska rörelsen. Av A. Z. *Teosofisk Tidskrift* 3: 254-256.

1896 De skandinaviska teosofernas Tredje Årsmöte i Stockholm den 24 och 25 Maj 1896. Mötets förhandlingar. Av A. Z. *Teosofisk Tidskrift* 6: 163-185.

- 1897 Årsberättelse. *Teosofisk Tidskrift* 7: 163-182.
- 1898a Till medlemmarne af Teosofiska Samfundets Skand. Sektion! 1: Meddelande af generalsekreteraren. *Teosofisk Tidskrift* 8: 285-287.
- 1898b Årsberättelse. *Teosofisk Tidskrift* 8: 162-171.
- 1905 Tien varrelta. Kymmenes vuosikokous Göteborgissa 1905. Av A. Z. *Omatunto* 1: 82-83.

Årsmöte

- 1894 Skandinaviska Teosofiska Samfundets första årsmöte. *Teosofisk Tidskrift* 1894: [184-185].
- 1897 Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektions Andra årsmöte i Stockholm den 29 och 30 maj 1897. Mötets förhandlingar. *Teosofisk Tidskrift* 7: 161-199.
- 1898 Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektion. Tredje årsmötet hållet i Stockholm den 30 maj 1898. Mötets förhandlingar. *Teosofisk Tidskrift* 8: 161-176.
- 1899 Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektion. Tredje årsmötet hållet i Stockholm den 30 maj 1898. Mötets förhandlingar. *Teosofisk Tidskrift* 9: 161-180.
- 1900 Teosofiska Samfundets Skandinaviska Sektion. Femte årsmötet, hållet i Stockholm den 20 och 21 maj 1900. Mötets förhandlingar. *Teosofisk Tidskrift* 10:161-174.
- 1901 T. S:s Skand. Sektions sjätte årsmöte. *Teosofisk Tidskrift* 11: 143-144.

RELIGIONSVETENSKAPLIGA SKRIFTER:

1. NILS G. HOLM: *Heliga texter*. Instuderingsuppgifter vid läsning av heliga skrifter. Åbo 1983.
2. OWE WIKSTRÖM: *Mytens psykologiska funktion*. Ett tema i brevväxlingen mellan S. Freud och C.C. Jung åren 1906-1912. Åbo 1983.
3. GUNNAR GRÖNBLOM: *Dimensions of religiosity*. The operationalization and measurement of religiosity with special regard to the problem of dimensionality. Åbo 1984.
4. OWE WIKSTRÖM: *Hypnos, symboldrama och religion*. Religionspsykologiska studier kring "spontan religiositet", besatthet-exorcism och "inre helande". Åbo 1984.
5. NILS G. HOLM (Red.): *Pingströrelsen och den karismatiska väckelsen*. Rapporter från ett seminarium i Åbo 1983. Åbo 1984.
6. NILS MARTOLA: *Judiska texter 1*. Judiska texter i svensk översättning. Åbo 1984.
7. NILS G. HOLM - TUOMO LAHTINEN: *Jordbegravning eller kremation?* En studie av gravskicket i Finland. Åbo 1985.
8. NILS G. HOLM - TUOMO LAHTINEN: *Arkkuhautaus vai tuhkahautaus?* Tutkimus hautaustavoista Suomessa. Åbo 1985.
9. RENÉ GOTHÓNI: *Pātimokkha i strukturanalytisk belysning*. En religionshistorisk studie av de buddhistiska klosterreglerna i Sutta-vibhanga. Åbo 1985.
10. ULLA-LENA LUNDBERG: *Franciskus i Kökar*. Det lilla samhället möter den stora traditionen. Åbo 1985.
11. JOHN KRAFT: *The Goddess in the Labyrinth*. Åbo 1985, andra upplagan 1987, tredje upplagan 1995.
12. PERTTI JÄRVINEN: *Droger och mystik*. En analys av drogforskning som behandlar förhållandet mellan "mystiska" upplevelser och drogupplevelser. Åbo 1985.
13. NILS G. HOLM: *Religionspsykologins grunder*. Åbo 1985, reviderad upplaga 1988, reviderad upplaga 1993.

14. KARL-JOHAN ILLMAN - TAPANI HARVIAINEN: *Judisk historia*. Åbo 1986, korrigerad upplaga 1987, utökad upplaga 1988, omarbetad och utökad upplaga 1992, korrigerad och utökad upplaga 1993, korrigerad upplaga 1995.
15. NILS G. HOLM: *Scandinavian Psychology of Religion*. Åbo 1987.
16. NILS MARTOLA: *Kommentar till Påskhaggadan*. Åbo 1988.
17. TUOMO LAHTINEN: *Kremering i Finland*. Idéhistoria och utveckling. Åbo 1989.
18. TUOMO LAHTINEN: *Polttohautaus Suomessa*. Aatehistoria ja kehitys. Åbo 1989.
19. KARL-JOHAN ILLMAN (Red.): *Judiska perspektiv*. Åbo 1989.
20. NILS G. HOLM (Ed.): *Encounter with India*. Studies in Neohinduism. Åbo 1990.
21. NILS G. HOLM (Red.): *Islam i forskningens ljus*. Åbo 1991, andra upplagan 1995.
22. N. O. BREIVIK: *Religiøs reinterpretasjon i det sentrale Afrika*. Tradisjonell religiøsitet i nyere stedefgen teologi, undersøkt med eksempler fra Vestre Uganda, Zaire og Syd-Kamerun. Åbo 1991.
23. NILS G. HOLM (Red.): *Politik och religion*. Vägar till befrielse eller till våldsutövning. Åbo 1992.
24. KARL-JOHAN ILLMAN: *Judendomen i ljuset av dess högtider*. Åbo 1992, bearbetad och korrigerad upplaga 1994.
25. NILS G. HOLM: *Religionshistoria*. En introduktion med textläsning. Åbo 1993.
26. NILS G. HOLM (Ed.): *Teaching islam in Finland*. Åbo 1993.
27. NILS G. HOLM & J. A. BELZEN (Eds.): *Sundén's Role Theory - the Impetus to Contemporary Psychology of Religion*. Åbo 1995.
28. Tore Ahlbäck: *Uppkomsten av Teosofiska Samfundet i Finland*. Åbo 1995.

Religionsvetenskapliga skrifter utges av Åbo Akademi, Religionsvetenskap, Biskopsgatan 10 B, 20500 Åbo, Finland. Red. Nils G. Holm.

Tel. +358-21-2654838, fax +358-21-2654902.

Religionsvetenskapliga skrifter utges av Åbo Akademi, Religionsvetenskap, Biskopsgatan 10 B, 20500 Åbo, Finland. Red. Nils G. Holm. Tel. +358-21-2654838, fax +358-21-2654902.

ISBN 978-952-12-4177-2 (online)

ISSN 0780-1270

ISBN 951-650-656-9

Åbo Akademis tryckeri

Åbo 1995